

ROD

**i reforma sektora bezbednosti
u Republici Srbiji**

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Beogradski fond za političku izuzetnost

ROD I REFORMA SEKTORA BEZBEDNOSTI U REPUBLICI SRBIJI

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
2010.

ROD I REFORMA SEKTORA BEZBEDNOSTI U REPUBLICI SRBIJI

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
www.ccmr-bg.org

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd, Srbija
Tel/fax: + 381 11 3287 334 ili : + 381 11 3287 226
E-mail: office@ccmr-bg.org

Urednice:

Sonja Stojanović
Kathrin Quesada

Istraživački tim:

Nataša Petrović, Sonja Stojanović, Gorana Odanović, Maja Bjeloš

Prevod:

Vesna Podgorac

Dizajn i kompjuterska priprema:

Goran Marinković

Lektura i korektura

Tanja Hadžić

Štamparija:

UNAGRAF, Beograd

Tiraž:

400 primeraka

ISBN 978-86-83543-88-5

Beograd, 2010.

© DCAF, BCBP i BFPE, 2010.
All rights reserved.

DCAF

Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) radi na promociji dobrog upravljanja i reforme sektora bezbednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama demokratske i civilne kontrole oružanih snaga, podržava razvoj i upotrebu adekvatnih normi na međunarodnom i nacionalnom nivou, pravi predloge praktičnih politika i pruža savete i podršku državama u okviru programa pomoći. Partneri DCAF-a su vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva, međunarodne organizacije i institucije bezbednosti, poput policije, službi bezbednosti, granične policije i vojske.

BCBP

Beogradski centar za bezbednosnu politiku (od 1997. do juna 2010. godine poznat pod imenom Centar za civilno-vojne odnose) je nezavisni istraživački centar koji radi na unapređenju bezbednosti građana i društva. U središtu interesovanja BCBP su politike koje za cilj imaju poboljšanje ljudske, nacionalne, regionalne i međunarodne bezbednosti, posebno konsolidacija reforme sektora bezbednosti i integraciju zemalja Zapadnog Balkana u evroatlantsku zajednicu. BCBP svoje ciljeve ostvaruje kroz istraživanja, analize i predloge praktične politike, javno zastupanje, obrazovanje, izdavačku delatnost, stručnu podršku reformama i umrežavanje svih relevantnih aktera u bezbednosnu zajednicu.

BFPE

Beogradski fond za političku izuzetnost deo je Mreže za političke studije u jugoistočnoj Evropi, koja radi pod pokroviteljstvom Saveta Evrope. BFPE ima nameru da svojim angažmanom doprinese izgradnji i kontinuiranom razvoju nove, demokratski orijentisane političke elite, ali i lidera u drugim segmentima javnog života, koji će odgovorno voditi državu i društvo u procesu evropskih i evro-atlantskih integracija. Posebna pažnja posvećena je daljem razvoju saradnje u regionu jugoistočne Evrope, kako bi se doprinelo jačanju regionalne stabilnosti sigurnosti i demokratskog potencijala.

Urednice:

- Sonja Stojanović, direktorka, Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP)
- Ketrin Kesada, savetnica na projektu, Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF)

Autorke:

- Nataša Petrović, koordinatorka programa, Beogradski fond za političku izuzetnost (BFPE)
- Sonja Stojanović, direktorka, Beogradski centar za bezbednosnu politiku
- Gorana Odanović, istraživačica, Beogradski centar za bezbednosnu politiku
- Maja Bjeloš, istraživačica, Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Reč zahvalnosti

Ova analiza je realizovana zahvaljujući sredstvima koje su obezbedili Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) i Ministarstvo spoljnih poslova Norveške. Posebnu zahvalnost dugujemo Ketrin Kesadi, koja je rukovođila konsultacijama, i Danijelu del Toresu, koji je dao svoje sugestije i komentare na nacrt ovog izveštaja. Takođe, zahvalnost dugujemo i Dragani Petrović iz Saveta za ravnopravnost polova, kao i Vesni Jarić iz Uprave za rodnu ravnopravnost, koja nam je pomogla da razumemo kako rade institucije i mehanizmi Republike Srbije (u daljem tekstu: Srbije) koji se bave unapređenjem rodne ravnopravnosti. Svi oni koji su prihvatili da budu intervjuisani omogućili su nam da steknemo uvid u snage i slabosti postojećih mehanizama rodne ravnopravnosti i bezbednosti. Takođe, želimo da zahvalimo lokalnim partnerskim organizacijama koje su nam pomogle da organizujemo konsultacije u Bujanovcu (Civilni resurs centar), Kragujevcu (Romski informativni centar), Novom Sadu (Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova) i Novom Pazaru (UrbanIn). Na kraju, zahvaljujemo Beogradskom centru za bezbednosnu politiku i Beogradskom fondu za političku izuzetnost što su nam dostavili materijal iz "Godišnjaka reforme sektora bezbednosti u Srbiji" i iz „Preporuka za pisanje Nacionalnog akcionog plana za implementaciju Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN u Srbiji”. Zahvaljujemo i Mini Lazarević (BFPE) i Aji Fukudi (stažistkinji BCBP) za pomoć pruženu prilikom istraživanja. Na samom kraju, ali ne i na najmanje važno, autorke zahvaljuju Entoniju Dramondu na jezičkoj redakaturi.

Sadržaj

Skraćenice	8
Lista tabela, antrfilea i ilustracija	10
Predgovor	11
Sažetak	12
Preporuke	19
Struktura istraživanja	25
1. Analiza reforme sektora bezbednosti i politike rodne ravnopravnosti u Srbiji	27
2. Mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti u Srbiji	33
2.1. Mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti na nacionalnom nivou...	46
2.2. Pokrajinski mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti	51
2.3. Lokalni mehanizmi za uspostavljanje rodne ravnopravnosti i bezbednosti	54
3. Saradnja organizacija civilnog društva i sektora bezbednosti	57
3.1. Razvoj civilnog društva u Srbiji	59
3.2. Saradnja sektora bezbednosti i rodne zajednice	60
3.3. Primeri saradnje organizacija civilnog društva i državnih institucija	62
3.4. Inicijative organizacija civilnog društva u oblastima rodne ravnopravnosti i bezbednosti	63
4. Zastupljenost žena u sektoru bezbednosti	67
4.1. Pravne odredbe koje garantuju jednaku zastupljenost	69
4.2. Zapošljavanje žena na operativnim poslovima za vreme socijalizma	70
4.3. Značajnije zapošljavanja žena posle 2000. godine	71
4.4. Kvote kao prepreka neograničenom zapošljavanju žena	72
4.5. Kampanje za prijem i informisanje o uslovima rada	74
4.6. Položaj žena koje su već zaposlene u sektoru bezbednosti	75
4.7. Antidiskriminatorna politika unutar ministarstava	77
4.8. Žene na rukovodećim položajima	77
4.9. Socijalne barijere većem zapošljavanju žena	78

5. Rešavanje bezbednosnih problema žena i muškaraca	85
5.1. Politike rodne ravnopravnosti i protokoli u institucijama sektora bezbednosti	87
5.1.1. Policija	88
5.1.2. Pravosuđe	89
5.1.3. Trgovina ljudima	91
5.2. Rodno osetljiva obuka zaposlenih u sektoru bezbednosti	92
Aneks 1: Spisak osoba sa kojima je vođen intervju	96
Aneks 2: Ključni međunarodni akteri	97
Aneks 3: Nacionalni zakoni i politike koje se odnose na rodnu ravnopravnost i bezbednost	99
Aneks 4: Spisak institucija koje pružaju obrazovanje i obuku o rodnim pitanjima i pitanjima bezbednosti u Srbiji	105
Aneks 5: Pregled konsultacija	107
Bibliografija	112
Rečnik	115

Skraćenice

ASTRA	Anti-trafficking action
AŽC	Autonomni ženski centar
BCBP	Beogradski centar za bezbednosnu politiku (osnovan 1997. godine kao CCVO)
BFPE	Beogradski fond za političku izuzetnost
BIA	Bezbednosno-informativna agencija
CCVO	Centar za civilno-vojne odnose (od juna 2010. godine preimenovan u BCBP)
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (eng. Convention on Elimination of All Forms of Discrimination of Women)
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj (eng. Canadian International Development Agency)
CMO	Centar za mirovne operacije
COPO	Centar za osnovnu policijsku obuku u MUP RS, Sremska Kamenica
DCAF	Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (eng. Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces)
GBV	Rodno zasnovano nasilje (eng. Gender-based Violence)
GESG	Grupa za sinergiju u oblasti rodne ravnopravnosti (eng. Gender Equality Synergy Group)
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracione politike (eng. International Center for Migration Policy Development)
ICTY	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (eng. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)
ISI	Institut za strategijska istraživanja u Ministarstvu odbrane
JRP	Projekat reforme pravosuđa (eng. Justice Reform Project)
KPA	Kriminalističko-policijska akademija, MUP RS
LGBT	Lezbejke, gej, biseksualne i transrodne osobe (eng. Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender)
MO	Ministarstvo odbrane

MSP	Ministarstvo spoljnih poslova
MP	Ministarstvo pravde
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
OSB	Opštinski savet za bezbednost
NAP	Nacionalni akcioni plan
NATO	Severnoatlantski savez
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PTJ	Protivteroristička jedinica u Ministarstvu unutrašnjih poslova
PzM	Partnerstvo za mir
R 1325 SB UN	Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
RSB	Reforma sektora bezbednosti
SAJ	Specijalna antiteroristička jedinica u Ministarstvu unutrašnjih poslova
SALW	Lako i malokalibarsko naoružanje (eng. Small Arms and Light Weapons)
SEPCA	Asocijacija šefova policija zemalja Jugoistočne Evrope (eng. Southeast Europe Police Chiefs Association)
SIDA	Švedska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (eng. Swedish International Development Cooperation Agency)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj (eng. United Nation Development Program)
UNIFEM	Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene (eng. United Nations Development Fund for Women)
URR	Uprava za rodnu ravnopravnost pri Ministarstvu rada i socijalne politike
VBA	Vojnobezbednosna agencija
VOA	Vojnoobaveštajna agencija
WPON	Mreža žena policajaca zemalja Jugoistočne Evrope (eng. Women Police Officers Network in South East Europe)

Lista tabela, antrfilea i ilustracija

Tabela 1: Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti	36
Tabela 2: Institucije koje se bave pitanjima bezbednosti	42
Grafikon 1: Zastupljenost žena u Ministarstvu odbrane i u Vojsci Srbije	80
Grafikon 2: Zastupljenost žena u Upravi carina	82
Antrfile 1: Zastupljenost žena u Narodnoj skupštini	46
Antrfile 2: Regionalna konferencija o rodnoj ravnopravnosti i pridruživanju EU	48
Antrfile 3: Rodno budžetiranje	51
Antrfile 4: Zastupljenost žena u pokrajinskoj Skupštini	53
Antrfile 5: Zastupljenost žena u lokalnim vlastima	54
Antrfile 6: Model uključivanja ženskih organizacija u kreiranje javne politike	63
Antrfile 7: Konferencija „Žene u vojsci”	72
Antrfile 8: Mreža žena policajaca (WPON) u Jugoistočnoj Evropi	76
Antrfile 9: Protokol o sprečavanju nasilja u porodici u Kragujevcu	90
Slika 1: „Žene u crnom” tokom antiratnih protesta u Beogradu	59
Slika 2: Konsultacije u Kragujevcu	107
Slika 3: Konsultacije u Novom Sadu	108
Slika 4: Konsultacije u Novom Pazaru	109
Slika 5: Konsultacije u Bujanovcu	109
Slika 6: Konferencija u Beogradu	111

Predgovor

U ovom izveštaju, koji je nastao u saradnji Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (nekadašnji Centar za civilno-vojne odnose) i Beogradskog fonda za političku izuzetnost, a na zahtev Ženevskog centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), predstavljeni su rezultati analize stanja rodne ravnopravnosti u kontekstu reforme sektora bezbednosti (RSB) u Srbiji.

Ciljevi analize stanja su:

- identifikovati međunarodne, regionalne i lokalne aktere koji se bave rodnim pitanjem i pitanjem bezbednosti;
- detaljno opisati trenutno stanje uvođenja rodne perspektive u upravljanje u sektoru bezbednosti na centralnom i opštinskom nivou, kao i stanje uvođenja postojećih inicijativa u ovoj oblasti;
- identifikovati lokalne potrebe i nedostatke u sadašnjim procesima reforme sektora bezbednosti i odrediti prioritetne potrebe kojima treba da se bave državne vlasti i civilno društvo uz podršku međunarodne donatorske zajednice, uključujući u to i projekat DCAF koji se bavi rodnim pitanjem i reformom sektora bezbednosti;
- podići nivo svesti o rodnom pitanju i bezbednosti i uvećati nivo podrške zajednice;
- stvoriti prostor za dijalog i uspostaviti mrežu relevantnih aktera koji se bave rodnim pitanjem i sektorom bezbednosti i osnažiti mrežu tamo gde ona već postoji.

Ovaj izveštaj o analizi stanja poslužiće kao referentni osnov za odlučivanje o budućim projektnim aktivnostima koje se odnose na rodno pitanje i reformu sektora bezbednosti u Srbiji. On predstavlja integralni deo dugoročne posvećenosti DCAF tome da uvede rodno osvešćenu politiku u procese reforme i institucije sektora bezbednosti u regionu Zapadnog Balkana.

Sažetak

Ovaj izveštaj se bavi pitanjem statusa žena kao akterki i kao korisnica u sektoru bezbednosti u Srbiji.

- U prvom delu predstavljen je kratak pregled reforme sektora bezbednosti i razvoja politike rodne ravnopravnosti od pada Miloševićevog autoritarnog režima 2000. godine.
- Drugi deo predstavlja postojeći zakonski i institucionalni okvir za uvođenje politike rodne ravnopravnosti kao i značaj takve politike za reformu sektora bezbednosti.
- Treći deo posvećen je analizi procesa osnaživanja žena njihovim učestvovanjem u organizacijama civilnog društva (OCD) koje su aktivne u reformi sektora bezbednosti. Istaknuti su pozitivni primeri saradnje ženskih OCD i državnih institucija, kao i nedostaci u njihovoj komunikaciji.
- Četvrti deo analizira zastupljenost žena u državnim institucijama bezbednosti.
- Peti deo bavi se ženama korisnicama sistema pravosuđa i bezbednosti u Srbiji.
- Konkretno preporuke navedene su nakon sažetka.

1. Analiza reforme sektora bezbednosti i politike rodne ravnopravnosti u Srbiji

Posle pada Miloševićevog režima 2000. godine Srbija se, tražeći izlaz iz decenijske izolacije i nastojeći da se ponovo integriše u međunarodnu zajednicu, suočila sa brojnim političkim, ekonomskim i postkonfliktnim izazovima u reformi sektora bezbednosti. Zbog toga je novim vlastima bilo teško da rešavanju nasleđenih problema u sektoru bezbednosti posvete dovoljno vremena. Zadatak je bio dodatno otežan i time što je nasleđeni sektor bezbednosti bio veoma ispolitizovan, represivan, militarizovan i kriminalizovan. Drugo ključno nasleđe prethodnog režima bio je odnos prema mnogim delovima civilnog društva, a posebno prema ženskim organizacijama. Naime, one su posmatrane kao pretnja institucijama bezbednosti, jer su bile glavni pokretači antiratnih i antirežimskih kampanja. Pored toga, u oblasti bezbednosti nije postojalo mnogo stručnjaka van vladajućih krugova, jer je sistem obrazovanja u oblasti bezbednosti u tom periodu bio prilično zatvoren.

Prva generacija reformi

Od početka tranzicije koja je društvo vodila ka demokratiji i oporavku od decenijskog konflikta Srbija je načinila značajne napore u reformi svog sektora bezbednosti, naravno uz pomoć posvećene međunarodne donatorske zajednice i naprednog civilnog društva u Srbiji. Skoro deset godina posle demokratskih promena do kojih je došlo 2000. godine, kao i tri godine nakon sticanja državnosti, Srbija je završila prvu fazu procesa reforme sektora bezbednosti. Ustavne norme, osnovni zakoni i institucije neophodne za stavljanje sektora

bezbednosti pod kontrolu demokratski izabranih civilnih vlasti konačno su uspostavljeni 2009. godine. Zaokruživanje osnovnog pravnog okvira je, takođe, pomoglo tome da bude razjašnjena podela zadataka među različitim akterima u sektoru bezbednosti.

Iste ove godine usvojeni su i ključni zakonski akti koji se odnose na rodnu ravnopravnost. Ovaj proces se, u najvećoj meri, odvijao užurbano kako bi bili ispunjeni zahtevi EU koji bi državljanima Srbije omogućili da u zemlje članice Šengenskog ugovora putuju bez viza. Stoga pripremi nacrtu ovih zakonskih akata pre njihovog usvajanja nije bilo posvećeno dovoljno vremena. Osnovne politike rodne ravnopravnosti, kao što su Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova i Preporuke za izradu Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, usvojene su 2009. godine, ali još uvek nisu našle primenu u praksi. Uspostavljeni su nacionalni mehanizmi za zaštitu rodne ravnopravnosti iako su bili nepotpuni i doneti kasnije nego što je bilo planirano. Vladina tela zadužena za uvođenje politike rodne ravnopravnosti, kao što su Uprava za rodnu ravnopravnost i Savet za ravnopravnost polova, nemaju dovoljna finansijska sredstva za ostvarivanje zadataka koji proističu iz njihovog mandata. Pored toga, nestabilna politička klima, koja je delom podstaknuta i održavanjem prevremenih izbora svake dve godine, usporila je rad mehanizama rodne ravnopravnosti. Istovremeno, sprovođenje nacionalne praktične politike rodne ravnopravnosti često je bilo ometano promenama vlasti.

Druga generacija reformi

Koordinacija i komunikacija među različitim institucijama i telima koja su angažovana u reformi sektora bezbednosti i na rešavanju pitanja rodne ravnopravnosti, kao i koordinacija i komunikacija između vlasti na centralnom nivou i lokalnih institucija koje se bave ovim pitanjima nije dovoljna. Relevantne vladine institucije su tek nedavno počele da komuniciraju sa policijom i pravosudnim sistemom kako bi pružile pomoć prilikom rešavanja pitanja rodno zasnovanog nasilja. Očekuje se da će zaokruživanje pravnog okvira u oblasti rodne ravnopravnosti tokom 2009. godine snažno podstaći značajnije i sveobuhvatnije uključivanje rodne perspektive u upravljanje u sektoru bezbednosti u Srbiji, kao i da će stimulisati drugu generaciju relevantnih reformi. U ovoj drugoj fazi bi nove vrednosti demokratskog upravljanja i rodne ravnopravnosti trebalo da budu utemeljene u internu organizacionu kulturu ključnih institucija sektora bezbednosti. Da bi do toga došlo, potrebno je formulisati nove praktične politike i interne standarde, kojima bi bilo obezbeđeno to da institucije bezbednosti budu rodno osetljive kad je reč o ženama koje rade u tim institucijama, kao i o ženama koje su korisnice njihovih usluga. Ovakav pomak bi, pre svega, bio omogućen reformom upravljanja ljudskim resursima, izgradnjom kapaciteta za integrisanje rodne perspektive i uspostavljanjem delotvornih partnerstava na različitim nivoima vlasti, kao i partnerstava sa civilnim društvom.

K
A
T
E
Ž
A
S

2. Mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti u Srbiji

Institucionalni mehanizmi za poboljšanje rodne ravnopravnosti i bezbednosti u Srbiji postoje na tri nivoa: nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom.

Mehanizmi na nacionalnom nivou

Nacionalne mehanizme za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u okviru izvršne vlasti čine: Savet za ravnopravnost polova, međuresorno savetodavno telo, čiji je primarni zadatak da nadzire uvođenje politike rodne ravnopravnosti u nadležnim ministarstvima, i Uprava za rodnu ravnopravnost u okviru Ministarstva rada i socijalne politike, koja je nadležna da koordinira politike rodne ravnopravnosti u okviru izvršne vlasti. Nedavno osnovana jedinica u okviru Zavoda za statistiku, Odsek za socijalne indikatore, pravosudnu i rodnu statistiku, podržava njihov rad time što dostavlja statističke podatke podeljene prema polnoj strukturi. Zamenica Zaštitnika građana za rodnu ravnopravnost, skupštinski Odbor za ravnopravnost polova, kao i nedavno imenovana Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, zaduženi su za to da prate i nadgledaju rad izvršne vlasti u ovoj oblasti. Glavno telo zaduženo za koordinaciju rada ključnih institucija bezbednosti jeste Nacionalni savet za bezbednost, čiji je operativni okvir još uvek u fazi izrade. Glavno skupštinsko telo zaduženo za nadzor rada tradicionalnih aktera u sektoru bezbednosti jeste Odbor za odbranu i bezbednost.

Mehanizmi na pokrajinskom nivou

Najbolja praksa u promovisanju politike rodne ravnopravnosti u Srbiji uočena je u Autonomnoj pokrajini Vojvodini (u daljem tekstu: Vojvodina), u kojoj je najveći broj mehanizama za unapređenje rodne ravnopravnosti uspostavljen 2002. godine, pre nego što je bio uspostavljen u bilo kom drugom delu države. Glavni izvršni mehanizam rodne ravnopravnosti jeste Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova u okviru Izvršnog veća Vojvodine (pokrajinske Vlade). Savetodavnu pomoć ovom telu pružaju pokrajinski Savet za ravnopravnost polova i Zavod za ravnopravnost polova. Jedna od ključnih razlika između Pokrajinskog sekretarijata i Uprave za rodnu ravnopravnost jeste direktna veza koju Sekretarijat ima sa opštinskim mehanizmima rodne ravnopravnosti. Sektor za ravnopravnost polova Pokrajinskog sekretarijata prati uspostavljanje opštinskih komisija i saveta za ravnopravnost polova, kao i imenovanje lica zaduženih za pitanje rodne ravnopravnosti u opštinama u Vojvodini, a pruža i podršku njihovom radu. Intervjuisani predstavnici pokrajinskih institucija koje se bave rodnim pitanjem istakli su da njihov uspeh zavisi od određivanja jasnih ciljeva i odgovarajućih uloga, kao i od čvrste političke podrške svih zvaničnika u pokrajinskim vlastima. Uspeh koji je Vojvodina postigla u ovoj oblasti pripisuje se delom i renomiranim ženskim i rodnim studijama na Univerzitetu u Novom Sadu, postojanju vrlo aktivnih ženskih organizacija i političkih partija na čijim se vodećim pozicijama nalaze žene, kao i ženama stručnjacima koje su prisutne u medijima, sindikatima i drugim institucijama.

Mehanizmi na lokalnom nivou

Trenutno postoji preko sedamdeset opštinskih mehanizama rodne ravnopravnosti i oko sto različitih interresornih tela koja rade na pitanjima lokalne bezbednosti (npr. opštinski saveti i odbori za bezbednost, opštinski odbori za prevenciju bolesti zavisnosti, školski saveti za bezbednost itd.).¹ Koordinacija i saradnja tela koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i bezbednosti na lokalnom nivou su slabe, osim u nekim opštinama gde su uspostavljena posebna interresorna tela koja se bave pitanjem nasilja u porodici.

Lokalne konsultacije održane na početku ovog istraživanja pokazale su da postoji ozbiljan nedostatak informisanosti građana o procesima reforme sektora bezbednosti van Beograda. Posledica toga je da postoje samo ograničene informacije o tome kako su pitanja reforme sektora bezbednosti i rodne ravnopravnosti međusobno povezana i na koji način proces reforme sektora bezbednosti može doprineti unapređenju položaja žena u društvu. Žene su nedovoljno zastupljene u svim lokalnim vlastima, te ih samim tim i nedovoljno konsultuju kada je reč o rešavanju bezbednosnih pitanja u njihovim zajednicama. Žene su retko zastupljene u opštinskim savetima za bezbednost, osim onda kada se ovi saveti bave pitanjima nasilja u porodici, kao što je to slučaj u Kragujevcu. Nasuprot tome, žene predstavljaju većinu u lokalnim savetima (komisijama) za ravnopravnost polova i u drugim lokalnim i pokrajinskim telima koja se bave rodnom ravnopravnošću. Prethodno iskustvo stečeno tokom sprovođenja pilot projekata policije u lokalnoj zajednici ili pouke izvučene iz višegodišnjeg iskustva gradova i opština u kojima su rodne i bezbednosne institucije uspostavile uspešnu saradnju nisu proučavane i uključene u politike i u praksu Ministarstva unutrašnjih poslova.

3. Saradnja organizacija civilnog društva i sektora bezbednosti

Iako su imale važnu ulogu u nadzoru sektora bezbednosti tokom protekle dve decenije u Srbiji, uočeno je da su organizacije civilnog društva postale kompetentni akteri u ovom sektoru tek nakon smene Miloševićevog režima s vlasti 2000. godine. Devedesete godine 20. veka obeležene su nepostojanjem saradnje institucija vlasti i organizacija civilnog društva, ali je promena režima označila početak nove faze u njihovom odnosu. Mali broj organizacija civilnog društva se direktno bavi odnosom rodnog pitanja i reforme sektora bezbednosti. Ovim pitanjem uglavnom se bave organizacije za javno zastupanje, koje su usmerene na poboljšanje pružanja bezbednosti i pravosudne zaštite, pre svega kada je reč o rodno zasnovanom nasilju, kao što su na primer trgovina ljudima i nasilje u porodici. Nekolicina organizacija civilnog društva počela je 2002. godine da govori o primeni Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN o ženama, miru i bezbednosti, ali su tek nedavno počele da usmeravaju pažnju na položaj žena zaposlenih u sektoru bezbednosti. U ovom trenutku institucije bezbednosti naklonjenije su saradnji sa organizacijama civilnog društva koje pružaju usluge ženama žrtvama, nego sa onima koje se bave javnim zastupanjem ili nezavisnim

¹ Stojanović, Sonja. „Reforma policije“ u Godišnjak reforme sektora bezbednosti u Srbiji, ur. Miroslav Hadžić i autori. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009).

istraživanjem. Zaključci do kojih smo došli tokom konsultacija ukazuju na to da postoji najmanja otvorenost za saradnju sa aktivistima i organizacijama koje javno zastupaju i promovišu interese manjinskih zajednica, kao i sa socijalno ranjivim i marginalizovanim grupama.

Uprkos postojanju pozitivnih primera saradnje i koordinacije između institucija sektora bezbednosti i organizacija civilnog društva, još uvek ne postoje integrisani i održivi mehanizmi za značajnije uključivanje OCD u bezbednosnu politiku, kako na centralnom, tako i na lokalnom nivou. U svega nekoliko slučajeva ovi mehanizmi formalizovani su postojanjem potpisanih memoranduma o saradnji i postojanjem drugih formalnih dokumenata. Protokoli o postupanju službi i međusektorskoj saradnji na lokalnom nivou koji predviđaju učestvovanje OCD u pružanju usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja nisu pravno obavezujući, čime se institucijama i akterima sektora bezbednosti prepušta da odluče da li žele da sarađuju sa OCD. Iako su organizacije civilnog društva bile pozivane kada je trebalo organizovati obuku za zaposlene u sektoru bezbednosti, njihovo mišljenje se retko traži kada je reč o kreiranju praktičnih politika. Kako bi bila unapređena saradnja, institucije bezbednosti treba da institucionalizuju rad usmeren na potrebe zajednice (npr. rad policije u zajednici i civilno-vojna saradnja), a njihove aktivnosti treba da budu transparentnije.

4. Zastupljenost žena u sektoru bezbednosti

Od završetka Drugog svetskog rata žene su imale mogućnost da se zaposle na civilnim poslovima u sektoru bezbednosti i to nikada nije bilo dovedeno u pitanje. Međutim, operativni poslovi u tradicionalnim bezbednosnim institucijama bili su u najvećoj meri van njihovog domašaja. I policija i vojska su tokom socijalističkog perioda eksperimentisale sa uvođenjem žena u operativnu službu. Međutim, do prave promene došlo je tek u ovom veku kada su obe institucije uvele mogućnost da žene pohađaju osnovnu obuku i steknu osnovnu stručnost neophodnu za obavljanje tih poslova. U oba slučaja prve kampanje za angažovanje žena vodila je ili međunarodna donatorska zajednica ili su to bile ad hoc aktivnosti u oblasti odnosa sa javnošću, kojima je nedostajalo pažljivo planiranje neophodno za stvaranje odgovarajućeg okruženja u kome bi se veći broj žena školovao i imao pristup poslovima u policiji i vojsci.

Tokom konsultacija građani su potvrdili da najveći broj žena zaposlenih u institucijama sektora bezbednosti nema ovlašćenja da primenjuje sredstva prinude, kao što je to slučaj i sa pravosuđem, skupštinom ili civilnim društvom. Takođe, zapazili su da je tokom poslednjih godina došlo do značajnog povećanja broja žena koje rade u policiji i u carinskoj službi. I zvanični statistički podaci i konsultacije ukazuju na to da najveći broj žena u sektoru bezbednosti još uvek obavlja administrativne i analitičke poslove, kao i poslove na kojima se bave formulisanjem praktičnih politika, a da je broj onih koje obavljaju operativne poslove daleko manji. Žena gotovo da nema na rukovodećem i komandnom nivou u okviru institucija sektora bezbednosti koje koriste sredstva prinude (policija, vojska, carina). Ova činjenica ne iznenađuje ukoliko u vidu imamo to da žene još uvek nisu dovoljno dugo zaposlene u ovim sektorima da bi imale priliku za napredovanje u karijeri, kao i to da tek od nedavno imaju mogućnost da obavljaju i operativne poslove.

Izuzetak bi u odnosu na ovaj trend predstavljalo pravosuđe, u kom žene čine više od dve trećine zaposlenih. Dok muškarci čine većinu zaposlenih u tužilaštvu, u sudstvu se na poziciji sudija nalazi više žena, naročito u privrednim, apelacionim i prekršajnim sudovima, kao i u Vrhovnom kasacionom sudu. U pojedinim osnovnim sudovima većina zaposlenih su žene. Žene čine većinu u sudstvu i na nivou odlučivanja, te se nalaze na poziciji predsedavajućeg u velikom broju sudova. Na čelu Ministarstva pravde takođe se nalazi žena.

Nijedna institucija bezbednosti nije integrisala rodnu perspektivu u interne procedure i politike koje promovišu zadržavanje žena zaposlenih u ovim institucijama na poslu, kao i njihovo karijerno napredovanje. Zato institucije bezbednosti treba da usvoje sistematičan pristup zapošljavanju većeg broja žena, poboljšanju njihovih uslova rada i omogućavanju ravnopravnog položaja u karijernom napredovanju. Pozicija koju žene imaju u sektoru bezbednosti u velikoj meri predstavlja sliku njihovog statusa u srpskom društvu. Preovlađuje shvatanje da je sektor bezbednost „muški posao”. Međutim, ovakav pogled se, iako sporo, menja, pre svega zahvaljujući reformi celokupnog sektora bezbednosti.

5. Rešavanje bezbednosnih problema žena i muškaraca

Od početka tranzicije koja društvo vodi ka demokratiji i oporavku od decenijskog konflikta, Srbija je ostvarila zapažen napredak u rešavanju bezbednosnih potreba žena i muškaraca, dečaka i devojčica. Nasilje u porodici i trgovina ljudima prvi put su označeni kao krivična dela u Krivičnom zakoniku iz 2002. godine, tj. iz 2003. godine. Ovaj Zakonik je u međuvremenu menjan i dopunjavao nekoliko puta. Najnovije izmene i dopune načinjene su 2009. godine kada su uvećane kazne predviđene za nasilničko ponašanje u porodici i kada je uvedena zabrana prilaska. Uprkos ostvarenom napretku, još uvek postoje brojni izazovi. Veliki broj žena i devojčica još uvek živi u siromaštvu i oskudici i izloženo je diskriminaciji i različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja.

Iako postoji zakonodavstvo koje kažnjava rodno zasnovano nasilje, institucije bezbednosti nemaju dovoljno izgrađene mehanizme i politike ili imaju samo ad hoc institucionalne politike i mehanizme za sprečavanje ovakvog nasilja. Većina skorijih politika nastala je kao rezultat donatorskih inicijativa ili su formulisane zato što predstavljaju uslov za učlanjenje u EU. Nove politike su često ishitreno uvođene, a da u obzir nisu uzeti prethodno iskustvo stečeno u pilot projektima ili pouke izvučene iz višegodišnjeg angažovanja civilnog društva na rešavanju ovih pitanja. Većina rodno osvešćenih politika usmerena je na sudbinu žena ili dece koji su žrtave nasilja u porodici ili žrtve trgovine ljudima, a dosta ih se bavi i mladalačkom delinkvencijom. Rezultati istraživanja² pokazuju da su žene i devojčice pre svega izložene fizičkom i psihološkom nasilju u svojim domovima, dok su muškarci i dečaci prevashodno izloženi uličnom nasilju. Istovremeno, muškarci i dečaci su počinioci krivičnih dela u više od 90% slučajeva. Rodno osvešćen pristup ženama, devojčicama i dečacima koji nisu ni žrtve ni delikventni nije razmatran, osim kao deo Nacionalne strategije za mlade³.

2 Republički zavod za statistiku Srbije, Žene i muškarci u Srbiji. (Beograd: Službeni glasnik, 2008), 44–51.

3 Vlada Republike Srbije, Nacionalna strategija za mlade, 2008. godine i Vlada Republike Srbije, Akcioni plan za implementaciju Nacionalne strategije za mlade, 2009.

Politike i resursi institucija sektora bezbednosti u Srbiji koji su namenjeni bavljenju rodno zasnovanim nasiljem, kao i obezbeđivanju rodno osvešćenog pristupa nisu dovoljno razvijeni. Ne postoje mehanizmi kojima bi bilo adekvatno odgovoreno na rodno zasnovano nasilje, naročito na nasilje u porodici. Iako u sektoru bezbednosti postoje primeri dobre prakse kada je reč o suzbijanju nasilja u porodici, oni su pre rezultat pojedinačnih napora predstavnika ovih institucija, nego što su rezultat formalne i jasne institucionalne politike. Pravosuđe je institucija bezbednosti koja je najmanje prilagođena suzbijanju rodno zasnovanog nasilja u porodici. Ne postoje jasne institucionalne politike o tome kako postupati sa žrtvama nasilja u porodici, a dugotrajni sudski procesi i niske kazne izrečene počiniocima ovog dela ne mogu ih odvratiti od ponavljanja sličnog nasilja. Saradnja i partnerstvo sektora bezbednosti i OCD na razvijanju i primeni dobre prakse u uvođenju rodno osetljivih mera nije dovoljna, naročito kada se u obzir uzme značajan nivo stručnosti koji postoji u organizacijama civilnog društva. Nije dovoljna ni onda kada je reč o pružanju usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja i o prevenciji nasilja.

Pored toga, teme koje se odnose na rodnu ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje samo su delimično integrisane u zvanične nastavne programe policijskih i vojnih obrazovnih institucija i centara za obuku. Još uvek ne postoji temeljni nastavni program koji se konkretno bavi rodno zasnovanim i seksualnim nasiljem i koji bi zaposlenima u sektoru bezbednosti omogućio da budu adekvatno obučeni za bavljenje ovim pitanjima. Najveće nedostatke i dalje predstavljaju nedovoljna preventivna organizaciona kultura i nedovoljno osmišljene politike, nepostojanje adekvatne saradnje različitih organizacija i nedostatak kapaciteta za analizu i planiranje.

Preporuke

Predložene preporuke zasnovane su na rezultatima analize i usmerene su na ključne aktere u oblasti rodne ravnopravnosti i reforme sektora bezbednosti. Sve predložene aktivnosti zahtevaju struktuiranu koordinaciju i saradnju kako bi bila ostvarena primena Zakona o ravnopravnosti polova i Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN. Ova lista preporuka nije konačna.

Mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti u Srbiji

1. Treba unaprediti komunikaciju i koordinaciju između nadležnih skupštinskih odbora, naročito između Odbora za ravnopravnost polova i Odbora za odbranu i bezbednost, sa ciljem nadzora sprovođenja propisa kojima se uvodi politika rodne ravnopravnosti u institucije bezbednosti.
2. Treba poboljšati koordinaciju između Saveta za ravnopravnost polova i Uprave za rodnu ravnopravnost kako bi bilo izbegnuto preklapanje aktivnosti i kako bi bili iskorišćeni njihovi specifični kapaciteti i stručnost radi uvođenja rodne ravnopravnosti u javne politike na nivou čitave zemlje.
3. Treba obezbediti neophodne materijalne i ljudske resurse za ostavarivanje zadataka poverenih nacionalnim telima za ostvarivanje rodne ravnopravnosti.
4. Treba proširiti broj članova Saveta za ravnopravnost polova kako bi u njegov rad bilo uključeno i Ministarstvo odbrane. To se može ostvariti priključivanjem predstavnika Ministarstva samom Savetu ili formiranjem radne grupe koja se bavi uvođenjem politike rodne ravnopravnosti u institucije bezbednosti.
5. Treba formirati novu radnu grupu u okviru Saveta za rodnu ravnopravnost koja će imati konkretni mandat da promoviše zapošljavanje žena u institucijama bezbednosti i da uključi politiku rodne ravnopravnosti u proces reforme sektora bezbednosti. Njeni zadaci bili bi razvoj sektorskih politika zapošljavanja, zadržavanja i karijernog napredovanja žena u institucijama bezbednosti, kao i razvoj rodno osvešćenih politika koje se odnose na žene, i to ne samo na žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, već i na žene koje su korisnice usluga koje pružaju institucije bezbednosti.
6. Treba obezbediti to da institucije sektora bezbednosti aktivno učestvuju u radu postojećih tela za obezbeđivanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima. Konkretnije, Ministarstvo unutrašnjih poslova može da pruži dodatnu podršku Pokrajinskom savetu za bezbednost. Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da poveća prisustvo svojih predstavnika i u lokalnim telima koja se bave pitanjima iz oblasti rodne ravnopravnosti i bezbednosti.
7. Treba proučavati primere delotvornog partnerstva između organizacija civilnog društva i tela zaduženih za rodnu ravnopravnost i bezbednost na različitim nivoima, koji su uspešno realizovani u Vojvodini i primeniti pouke iz ovih iskustava na ostvarivanje takvih partnerstava na nacionalnom nivou.
8. Treba povećati zastupljenost predstavnika nacionalnih manjina,

a posebno žena, u lokalnim telima koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i bezbednosti kako bi bilo adekvatno odgovoreno na njihove potrebe u oblasti bezbednosti. Treba obezbediti to da bar jedno mesto u ovim telima pripadne predstavniku ili predstavnici manjinske nacionalne zajednice.

Saradnja organizacija civilnog društva i institucija sektora bezbednosti

Preporuke bezbednosnim institucijama:

1. Organi sektora bezbednosti treba da institucionalizuju rad usmeren na zadovoljavanje potreba zajednice (npr. rad policije u zajednici i civilno-vojna saradnja) kako bi bila unapređena njihova saradnja sa organizacijama civilnog društva, kao i kako bi ovaj proces postao transparentniji.
2. Treba na nacionalnom nivou primeniti iskustva stečena tokom realizacije pilot projekata „Policija u zajednici”.
3. Uprava za civilno-vojnu saradnju Vojske Srbije treba da razvija i realizuje aktivnosti koje su prvenstveno namenjene ženskoj populaciji, kao i da ih, kada je god to moguće, realizuje u saradnji sa organizacijama civilnog društva koje rade sa ženama i devojkicama, naročito sa onima koje pripadaju manjinskim grupama.
4. Institucije bezbednosti treba da razvijaju jasne procedure i odgovarajuće mehanizme kako bi bilo omogućeno odvijanje redovnih konsultacija sa predstavnicima civilnog društva o prioritetima bezbednosne politike, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.
5. Zaposleni u relevantnim ministarstvima, a pre svega rukovodioci, treba da prolaze redovno stručno usavršavanje o načinima organizovanja i vođenja konsultacija vezanim za rešavanje pitanja iz njihove nadležnosti, a treba ih i ohrabrivati da se konsultuju sa predstavnicima civilnog društva.
6. Treba obezbediti redovnu komunikaciju i saradnju institucija sektora bezbednosti sa lokalnim zajednicama i organizacijama civilnog društva i povećati njihovo učešće u formalnim telima koja se bave nadzorom sektora bezbednosti.
7. Institucije bezbednosti treba da preispitaju način na koji se raspodeljuju sredstva iz nacionalnog budžeta organizacijama civilnog društva (budžetska linija 481) kako bi procedure i uslovi za finansiranje postali transparentniji, u skladu sa jasnim strateškim i političkim prioritetima, kao što je to sada slučaj u Vojvodini.

Preporuke civilnom društvu:

1. Organizacije civilnog društva, pre svega ženske organizacije, treba da razvijaju bolje razumevanje i produbljuju znanja o povezanosti reforme sektora bezbednosti i rodne ravnopravnosti kako bi efikasno mogle da sarađuju sa državnim institucijama bezbednosti.
2. Organizacije civilnog društva koje se bave i rodnom i bezbednosnim pitanjima treba da razvijaju programe podrške i savetodavne pomoći ženama, koji će im pomoći da rešavaju sopstvene bezbednosne potrebe u zajednici, kao i da rade na jačanju njihove uloge u sektoru bezbednosti.
3. Organizacije civilnog društva treba da lobiraju kako bi bile usvojene i primenjene nacionalno i institucionalno rodno senzitivne politike i

protokoli, posebno Nacionalni akcioni plan za primenu Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova, kao i Nacionalni akcioni plan (NAP) o Rezoluciji 1325 SB UN.

4. Kada Nacionalni akcioni plan za primenu Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova bude usvojen, organizacije civilnog društva bi trebalo da preduzmu konkretne korake kojima bi nadzirale njegovo sprovođenje i izveštavale o napretku tog sprovođenja.

Zastupljenost žena u sektoru bezbednosti

Opšte preporuke:

1. Treba unaprediti pravni okvir, tj. treba unaprediti sve propise iz oblasti bezbednosti i politike upravljanja ljudskim resursima koji regulišu status žena u sektoru bezbednosti.
2. Državne institucije bezbednosti u kojima su žene nedovoljno zastupljene (policija, vojska i neke jedinice u Upravi carina) treba da ustanove kvantitativne pokazatelje kojima bi merile zastupljenost oba pola radi ostvarivanja njihove jednake zastupljenosti, naročito kada je reč o obavljanju operativnih i rukovodećih poslova.
3. Treba uspostaviti baze podataka u kojima će podaci biti razdvojeni prema polnoj strukturi zaposlenih, a zatim takve podatke uključiti u istraživanja i u kreiranje praktičnih politika. Na osnovu periodičnog pregleda ovih podataka trebalo bi sprovoditi temeljne studije, kojima će biti utvrđeno to zašto se žene i pripadnici manjinskih nacionalnih grupa zapošljavaju u policiji, vojsci i carinskoj službi, kao i to zašto napuštaju te poslove. Pored sprovođenja kampanja kojima se afirmišu napredovanje žena u profesijama u okviru sektora bezbednosti, potrebno je redovno upoznavati javnost sa zaključcima do kojih se dolazi u ovim studijama.
4. Da bi se žene zainteresovale za ove poslove, potrebno je uspostaviti partnerske odnose sa relevantnim opštinskim vlastima⁴, kao i sa ženskim organizacijama i organizacijama mladih, čime bi se promovisala svest o potrebi povećanja nivoa zapošljavanja žena u institucijama bezbednosti.
5. Članovima komisija za zapošljavanje treba obezbediti obuku u oblasti rodne ravnopravnosti kako bi bilo omogućeno to da oni tokom razgovora sa kandidatkinjama za posao pokažu rodnu osetljivost i poštovanje.
6. Treba razvijati formalne i neformalne oblike podrške ženama koje rade u institucijama sektora bezbednosti, kao što su, na primer, obezbeđivanje kontakt osobe za rodna pitanja, organizovanje sekcija žena u sindikatima i formiranje udruženja zaposlenih žena u sektoru bezbednosti (npr. Asocijacija policajki ili Asocijacija žena u sistemu odbrane).
7. Treba stvarati formalne mehanizme podrške ženama i njihovim porodicama, kao što su, na primer, mogućnost korišćenja vojnih (policijskih) zdravstvenih centara, obezbeđivanje stipendija za decu čiji je roditelj nastradao obavljajući dužnost itd.
8. Treba imenovati lidere/ke koji će afirmisati rodnu ravnopravnost u institucijama sektora bezbednosti i koji mogu biti uzor novim generacijama.
9. Treba razvijati mere za suzbijanje diskriminacije u institucijama

⁴ Na primer, opštinski saveti za bezbednost i opštinski saveti/odbori za rodnu ravnopravnost.

bezbednosti, kao što su, na primer, sprovođenje obavezne obuke iz oblasti rodne ravnopravnosti za buduće rukovodioce i postojanje jasnih mehanizama za podnošenje žalbi žrtava rodno motivisane diskriminacije i/ili seksualnog uznemiravanja.

10. Prioritetni zadatak tela državne uprave trebalo bio da bude ulaganje napora da se pripadnici romske zajednice, a naročito Romkinje, integrišu u društvo, a posebno u državne institucije, uključujući u to i policijsku službu u kojoj su Romi najmanje zastupljena manjinska nacionalna grupa.
11. Institucije socijalne zaštite i obrazovne institucije treba da sarađuju kako bi bio povećan broj Romkinja koje stižu srednjoškolsko obrazovanje, što će im omogućavati da konkurišu za rad u policiji i vojsci.

Preporuke upućene konkretnim akterima u sektoru bezbednosti

Preporuke policiji i vojsci:

1. Kao minimalnu kvotu za prijem žena treba zadržati postojeće procenete prijema: 20% u Centru za osnovnu policijsku obuku i u Vojnoj akademiji i 30% u Kriminalističko-policijskoj akademiji. Žene koje zadovolje propisane kriterijume – polože prijemni ispit i uđu u uži izbor kandidata – treba da budu primljene na obuku koja se finansira iz državnog budžeta. Sve tri institucije treba da promene dosadašnju praksu, te da navedene kvote ne uzimaju kao gornji prag za upis žena.
2. Treba povećati nivo zastupljenosti žena u policiji i vojsci organizovanjem kampanja koje će promovisati njihov upis u vojnu i policijsku akademiju. Kampanje bi bile dostupne većem broju žena, uključujući u to i lokalni nivo. Treba obezbediti i to da promotivni materijal konkursa za upis bude osmišljen tako da se direktno obraća mladim devojkama i ženama. U promociju treba da budu uključeni mediji, a konkurs treba promovisati na javnim mestima koja često posećuju žene.
3. Zainteresovanim kandidatima treba pružiti mogućnosti da se informišu o prijemu i uslovima rada u sektoru bezbednosti direktnim kontaktom sa zaposlenima u institucijama bezbednosti. Treba istražiti mogućnosti za ostvarivanje ovakvih kontakata, kao što su, na primer, posećivanje muškaraca i žena policajaca/vojnih službenika osnovnim i srednjim školama i organizovanje dana otvorenih vrata u lokalnim policijskim stanicama i kasarnama.
4. Žene koje su zaposlene na višim pozicijama u operativnim strukturama policije i vojske treba uključiti u upisne kampanje, tokom kojih će one svoja profesionalna iskustva preneti potencijalnim kandidatima i biti im uzor.
5. Treba pružiti mogućnost kadetkinjama na policijskoj i vojnoj akademiji da sarađuju i razmenjuju mišljenja sa uspešnim ženama koje već rade u vojsci i policiji. To bi moglo biti postignuto povećanjem broja žena koje su deo stalnog nastavnog osoblja, kao i češćim pozivanjem žena gostujućih predavača.
6. Treba uspostaviti aktivne mere usmerene na zadržavanje žena na operativnim poslovima i pospešivanje napredovanja u karijeri na osnovu njihovih profesionalnih vrednosti. Da bi ovo bilo ostvareno neophodno je

uvesti transparentni sistem upravljanja ljudskim resursima koje vrednuje sposobnosti i učinak na način koji nikoga ne diskriminiše.

7. Treba preispitati da li postojeći sistem vrednovanja rada u vidu plata, nagrada i penzionog osiguranja favorizuje određene poslove, koje češće obavljaju muškarci nego žene (npr. mesta za vojna lica nasuprot poslova sistematizovanih za civile u Ministarstvu odbrane). Ukoliko je to slučaj, potrebno je revidirati opis posla za ove položaje kako bi bile uzete u obzir veštine kao što su rešavanje problema bez upotrebe sredstava prinude i sposobnost rada sa lokalnim zajednicama, kao i sposobnost i saradnje sa drugim državnim telima u istoj meri u kojoj značaj date sposobnostima kao što su fizička spremnost, snaga i veština gađanja iz vatrenog oružja. Ovim bi bilo obezbeđeno da se pozicije na kojima su češće zaposlene žene neformalno ne smatraju manje značajnim od drugih policijskih poslova kada se donose odluke o unapređenju.
8. Treba primeniti mere kojima se unapređuje zapošljavanje, zadržavanje i karijerno napredovanje žena u sektoru bezbednosti, a posebno povećanje broja žena na rukovodećim poslovima u operativnim policijskim jedinicama. Te mere treba uvesti korišćenjem smernica za integraciju žena u policijsku službu, koje postoje u međunarodnim konvencijama i priručnicima. Njih su sačinile relevantne međunarodne organizacije, čiji je član i Republika Srbija. Treba obezbediti to da mere kojima se unapređuje integracija žena koje već rade u operativnim policijskim jedinicama postanu integralni deo reforme ljudskih resursa u datom ministarstvu.
9. Treba uspostaviti aktivne mere koje su usmerene na zadržavanje žena na operativnim poslovima i na pospešivanje njihovog napredovanja u karijeri. Do napredovanja treba da dođe na osnovu njihove profesionalne vrednosti u okviru transparentnog upravljanja ljudskim resursima, koje sposobnosti i učinak vrednuje tako da nikoga ne diskriminiše.

Preporuke medijima:

1. Vodećim medijima treba omogućiti da prođu obuku o rodnim aspektima reforme sektora bezbednosti kako bi bolje razumeli potrebu da u sektoru bezbednosti bude promovisana uloga žena, kao i kako bi naučili na koji način mogu da doprinesu ostvarenju ovog cilja.

Rešavanje bezbednosnih potreba muškaraca i žena

Opšte preporuke:

1. Uključiti rodno budžetiranje u sve procese finansijskog planiranja.
2. Institucije sektora bezbednosti treba da integrišu politiku rodne ravnopravnosti u svoje postupanje razvojem internih procedura i protokola koji su u skladu sa tim principima. U tu svrhu institucije sektora bezbednosti treba da koriste značajano stručno znanje koje su organizacije civilnog društva razvile u borbi protiv nasilja u porodici i trgovine ljudima, kao i prilikom pružanja usluga žrtvama ovih vidova zlostavljanja.
3. Treba uvesti obavezan nastavni program koji integriše rodno osvešćen pristup i principe rodne ravnopravnosti na svim nivoima obrazovanja i obuke u sektoru bezbednosti.

4. Treba unaprediti nivo razumevanja i znanja o tome na koji su način rodno pitanje i pitanje bezbednosti međusobno povezani, kao i na koji se način prevazilazi bavljenje samo rodno zasnovanim nasiljem.

Preporuke upućene konkretnim akterima sektora bezbednosti

Preporuke policiji:

1. Treba formulisati jasne procedure i pravila nadzora i kontrole rada policije (interno i eksterno) kako bi bilo osigurano to da se politika koja se odnosi na nasilje u porodici i trgovinu ljudima sistematično sprovodi.
2. Treba razvijati procedure za rad policije opšte nadležnosti prilikom prikupljanja podataka o žrtvama rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. To treba, pre svega, formulisanjem standardne liste pitanja koja bi trebalo postaviti prilikom policijske intervencije u slučajevima nasilja u porodici, metoda za procenu rizika i uputstva za obradu takvih slučajeva.
3. Treba jačati postojeće i razvijati nove mehanizme saradnje i mehanizme konsultovanja policije, lokalnih institucija i organizacija civilnog društva kako bi se one uspešno borile sa rodno zasnovanim nasiljem. Radi toga je potrebno u čitavoj policijskoj službi promovisati i primeniti modele takve interesorne saradnje, koji su, na primer, razvijeni u Kragujevcu, Lazarevcu i Somboru.

Preporuke pravosuđu:

1. Organizovanjem obuka i seminara treba nastaviti rad koji je usmeren na jačanje kapaciteta i stručnosti zaposlenih u javnom tužilaštvu, kao i kapaciteta i stručnosti sudija kako bi bili uspešnije rešavani slučajevi rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici.

Struktura istraživanja

Analiza je sprovedena u nekoliko faza. Prvi nacrt izveštaja o rezultatima analize sačinio je „Beogradski fond za političku izuzetnost” (BFPE) u martu 2010. godine. Konačnu verziju pripremio je „Beogradski centar za bezbednosnu politiku” (BCBP), nekadašnji „Centar za civilno-vojne odnose”. U njoj je obim analize proširen na osnovu zaključaka do kojih se došlo tokom konsultacija sa ključnim akterima i tokom dodatnih intervjuja koji su naknadno urađeni.

Prvobitna analiza obuhvatila je analizu dokumenata, kao što su pregledi izveštaja, članaka i propisa, koji se odnose na uvođenje politike rodne ravnopravnosti u reformu sektora bezbednosti u Srbiji. Istraživanjem je, takođe, obuhvaćen i skup specifičnih podataka razvrstanih prema polnoj strukturi, koji su istraživačima bili dostupni iz javnih izvora. Na osnovu tih podataka dobijena je slika položaja žena u različitim institucijama sektora bezbednosti u Srbiji. Najveći deo početnih podataka o normativnom okviru i institucionalnim strukturama u sektoru bezbednosti dobijen je iz materijala koji su nastali kao deo projekta organizacije „Beogradski fond za političku izuzetnost” o primeni Rezolucije 1325 SB UN u Srbiji, dok su statistički podaci i preporuke koje se odnose na žene u sektoru bezbednosti dobijeni iz *Godišnjaka reforme sektora bezbednosti u Srbiji 2008*⁵, koji je sačinio „Beogradski centar za bezbednosnu politiku”.

Dodatne informacije prikupljene su tokom intervjuja koji su obavljani sa različitim akterima uključenim u sprovođenje politika rodne ravnopravnosti i reforme sektora bezbednosti, uključujući u to i vladine institucije, kao i predstavnike međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva (videti: Aneks 1). Prvi zaključci potvrđeni su tokom niza konsultacija obavljenih na lokalnom nivou, koje su organizovane kako bi akterima koji rade na rešavanju rodni pitanja i pitanja bezbednosti na opštinskom nivou bilo omogućeno da vode opširne diskusije i da formulišu lokalno gledište o ovim pitanjima. Radi toga su organizovane konsultativne radionice na četiri lokacije van Beograda – Bujanovcu, Kragujevcu, Novom Pazaru i Novom Sadu. Ove lokacije su izabrane, jer predstavljaju različite bezbednosne kontekste koji preovlađuju u različitim delovima Srbije. Nakon što su realizovane radionice, održana je završna konferencija u Beogradu, na kojoj je diskutovano o najvažnijim nalazima analize stanja. Posebno je diskutovano o reakcijama na terenu kako bi bila zaokružena dobijena slika. Zaključci do kojih se došlo nakon konsultacija upotpunili su i potvrdili podatke koji su bili prikupljeni iz različitih izvora. Takođe, oni su ovom istraživanju dali kvalitativnu dimenziju, posebno kada je reč o brzini i delotvornosti tekućih procesa reforme sektora bezbednosti.

Međutim, niz prepreka ograničilo je obim i dubinu dobijenih rezultata istraživanja. Prvu prepreku predstavljali su nedostatak resursa i vremena koje je bilo neophodno kako bi jednaka pažnja bila posvećena položaju i žena i muškaraca u institucijama bezbednosti, kao i načinu na koji se ove institucije bave različitim bezbednosnim potrebama žena i muškaraca. Istraživanje je, stoga, bilo usmereno na analizu položaja žena u nacionalnim, pokrajinskim i lokalnim institucijama bezbednosti. Drugi izazov predstavljalo je to što statistički podaci razvrstani prema polnoj strukturi nisu bili podjednako dostupni, što verovatno može biti objašnjeno nepostojanjem adekvatnih relevantnih analitičkih kapaciteta u nadležnim

⁵ Miroslav Hadžić, Bogoljub Milosavljević, Sonja Stojanović i Filip Ejodus, ur., *Godišnjak reforme sektora bezbednosti u Srbiji 2008*. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose & DanGraf, 2009).

organima, kao i nepostojanjem transparentnih podataka o ljudskim resursima. Ova činjenica ne iznenađuje kada u vidu imamo to da je vođenje evidencije o polnoj strukturi zaposlenih postalo obavezno tek nakon usvajanja Zakona o ravnopravnosti polova 2009. godine. Zato su moguća odstupanja u statističkim podacima koji su predstavljeni u ovom izveštaju, do kojih dolazi zbog načina na koji su različite institucije prikupljale podatke pre usvajanja ovog Zakona.

Ovaj izveštaj žene predstavlja i kao aktere i kao korisnike usluga sektora bezbednosti u Srbiji. U prvom delu predstavljen je kratak pregled evolucije reforme sektora bezbednosti i uvođenja politike rodne ravnopravnosti od pada Miloševićevog režima do danas. Drugi deo predstavlja postojeći zakonski i institucionalni okvir za uvođenje rodno osvešćene politike i ističe njen značaj za sprovođenje reforme sektora bezbednosti. U trećem delu analizira se osnaživanje žena do koga dolazi tokom njihovog učestvovanja u radu organizacija civilnog društva (OCD) koje su aktivne u reformi sektora bezbednosti. Istaknuti su pozitivni primeri saradnje ženskih OCD i državnih institucija, kao i nedostaci u njihovoj komunikaciji. Položaj žena kao aktera u sektoru bezbednosti analiziran je u četvrom delu, koji se bavi zastupljenošću žena u državnim institucijama bezbednosti. Na kraju, peti deo razmatra kako su tretirane žene kao korisnice sistema pravosuđa i bezbednosti.

The right side of the page features a large, stylized graphic composed of several bright blue shapes. At the top right, there is a curved, triangular shape pointing downwards. Below it, a vertical rectangular bar with rounded top corners extends from the top to the bottom of the page. To the right of this bar, there is a large, white, L-shaped area that fits into the overall composition, creating a sense of depth and modern design.

**ANALIZA REFORME
SEKTORA BEZBEDNOSTI
I POLITIKE RODNE
RAVNOPRAVNOSTI
U SRBIJI**

Posle pada Miloševićevog režima 2000. godine, Srbija se, tražeći izlaz iz decenijske izolacije i nastojeći da se ponovo integriše u međunarodnu zajednicu, suočila sa brojnim političkim, ekonomskim i postkonfliktnim izazovima u reformi sektora bezbednosti. Prva postmiloševićevska Vlada nasledila je sektor bezbednosti koji je bio izuzetno ispolitizovan, represivan, militarizovan i kriminalizovan. Uprkos volji da sveobuhvatnom rešavanju problema u reformi sektora bezbednosti posveti neophodno vreme, nova Vlada naišla je na poteškoće u rešavanju ovih složenih izazova.

Drugo ključno nasleđe prethodnog režima bio je odnos prema građanskom društvu, a posebno prema ženskim organizacijama. Naime, one su posmatrane kao pretnja bezbednosnim institucijama, jer su bile glavni pokretači antiratnih i antirežimskih aktivnosti. Pored toga, u oblasti bezbednosti nije postojalo mnogo stručnjaka van vladinih institucija, jer je sistem obrazovanja u oblasti bezbednosti u tom periodu bio prilično zatvoren.

Prva generacija reformi sektora bezbednosti

Prva postmiloševićevska Vlada proglasila je reformu sektora bezbednosti jednim od svojih prioriteta i preduzela brojne reforme uz podršku međunarodnih partnera. Pridruživanje Evropskoj uniji (EU) i NATO programu „Partnerstvo za mir” (PzM), ponovna integracija u međunarodne organizacije i uključivanje u regionalne inicijative nalazili su se, takođe, pri samom vrhu ciljeva ove Vlade. Iako uvođenje politike rodne ravnopravnosti u početku nije prepoznato kao deo reforme sektora bezbednosti, u ranoj fazi reforme došlo je do nekih pozitivnih pomaka, i to pre svega 2002. godine kada je policija počela da zapošljava veći broj žena. Ovo je delom bilo podstaknuto preporukama međunarodne zajednice, ali i očekivanjem rukovodstva da će javnost prestati da doživljava policiju kao pretnju sopstvenoj sigurnosti kada bude videla policajke kako patroliraju ulicama Srbije⁶. Međutim, prva postmiloševićevska Vlada nije imala strateški pristup reformi sektora bezbednosti i propustila je priliku da izvrši lustraciju u bezbednosnim institucijama. Po mišljenju mnogih, upravo je ovo dovelo do atentata na premijera Zorana Đinđića 2003. godine, koji su izveli bivši pripadnici službi državne bezbednosti udruženi sa pripadnicima organizovanih kriminalnih grupa. Neposredno posle ovog atentata, reforme koje su pokrenute kako bi bilo demokratizovano upravljanje sektorom bezbednosti privremeno su zaustavljene proglašavanjem vanrednog stanja radi suprotstavljanja organizovanom kriminalu infiltriranom u državne institucije. Ubrzo nakon okončanja sadeamdesetdnevno vanrednog stanja, krajem 2003. godine organizovani su prvi istinski slobodni izbori, koji su omogućili da proces reforme bude intenzivno nastavljen, najpre u sektoru odbrane, a zatim i u sektorima policije i pravosuđa, ali u manjoj meri. Međutim, rad na prvoj generaciji reformi⁷ prekidan je u nekoliko navrata zbog kompleksne saradnje Srbije i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Ovo pitanje podstaklo je i EU da odloži zaključivanje Sporazuma o

“Saradnja između institucija koje se bave rodnom pitanjem i institucija sektora bezbednosti postoji, ali je neefikasna. Mehanizmi za jačanje komunikacije između ovih institucija se mogu uspostaviti kroz njihovo aktivno učešće u zajedničkim kampanjama, kroz definisanje zajedničkih budućih ciljeva i kroz informisanje javnosti o merama koje će sprovoditi.”

Učesnici u konsultacijama u Beogradu.

⁶ Za detaljniju analizu zastupljenosti žena u sektoru bezbednosti videti sledeće poglavlje.

⁷ Timothy Edmunds, „Security sector reform: concepts and implementation”, u Towards security sector reform in post Cold War Europe: A framework for assessment, German, W. N. and Timothy Edmunds, eds. (DCAF/BICC, 2003), 11–25.

stabilizaciji i pridruživanju sa Srbijom, koji se smatra ključnim korakom ka učlanjenju u EU. Nerazrešena pitanja statusa Kosova i Crne Gore, koji su proglasili nezavisnost – Kosovo 2008. godine, Crna Gora 2006. godine – kao i nemiri na Kosovu dodatno su usporili proces reformi.

Pored svega, skoro deceniju posle smene Miloševićevog režima i uvođenja demokratskih promena, Srbija je završila prvu generaciju reforme sektora bezbednosti usvajanjem sistemskih zakona za politike bezbednosti i rodne ravnopravnosti. Međutim, zbog neujednačene dinamike ovog procesa, koji je uslovljen gore pomenutim problemima, prva faza reforme završena je tek 2009. godine. Ona je trajala duže nego što su trajali slični procesi u većini drugih bivših komunističkih zemalja. Ta 2009. godina bila je ključna prekretnica u procesu reforme, jer je tada zaokružen osnovni zakonski okvir i prvi put uvedena demokratska civilna kontrola nad najvažnijim institucijama sektora bezbednosti u Srbiji. Srbija je te godine objavila prvu formalnu Nacionalnu strategiju bezbednosti. Takođe, usvojeni su i sledeći dokumenti: Strategija odbrane i Strategijski pregled odbrane; Izmene i dopune Zakona o odbrani i Zakona o vojsci Srbije; Zakon o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi; Zakon o civilnoj službi; Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Republike Srbije; Zakon o vojnobezbednosnoj agenciji i Zakon o vojnoobaveštajnoj agenciji. Iako su primarni zakoni o policiji, službama bezbednosti⁸ i pravosuđu usvojeni ranije, u decembru 2009. godine, Vlada je dala saglasnost na Zakon o tajnosti podataka, čime je zaokružen pravni okvir koji omogućava transparentno funkcionisanje sektora bezbednosti. Ovim su konačno uspostavljene ustavne norme, osnovni zakoni i institucije neophodne za stavljanje sektora bezbednosti pod kontrolu demokratski izabраниh civilnih vlasti. Zaokruživanje osnovnog pravnog okvira je, takođe, pomoglo tome da bude razjašnjena podela zadataka među različitim akterima u sektoru bezbednosti.

Prva generacija uvođenja politika rodne ravnopravnosti

Iste godine Srbija je po ubrzanom proceduri usvojila i ključne zakone u oblasti rodne ravnopravnosti kako bi ispunila kriterijume koje je EU postavila kao uslov za uvođenje bezviznog režima.⁹ Iako su postojali nacrti Zakona o ravnopravnosti polova i o zabrani diskriminacije koje su organizacije civilnog društva sačinile u saradnji sa Savetom za ravnopravnost polova i uz podršku različitih međunarodnih organizacija, neki intervjuisani predstavnici OCD tvrdili su da nacrti koje su sačinile ove organizacije nisu konsultovani prilikom usvajanja dva ključna dokumenta iz oblasti rodne ravnopravnosti 2009. godine (Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zabrani diskriminacije). Srbija je 2009. godine usvojila i Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti za period 2009–2014, čime je stvoren okvir za uvođenje politike rodne ravnopravnosti u upravljanje državnom upravom, uključujući u to i sektor bezbednosti. Zaokruživanje osnovnog zakonskog okvira za rodnu ravnopravnost i za reformu sektora bezbednosti moglo bi da predstavlja snažan podstrek za temeljnije i sveobuhvatnije uključivanje rodne perspektive u upravljanje u sektoru bezbednosti u Srbiji.

Uprkos usvajanju ovog zakonskog i strateškog okvira, prikupljeni podaci ukazuju na postojanje kontradiktornih trendova kada je reč o stvarnoj primeni politike rodne ravnopravnosti

⁸ Kako su i Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji (BIA) i Zakon o policiji usvojeni pre usvajanja novog Ustava Srbije 2006. godine, potrebno je da budu revidirani kako bi u potpunosti bili usklađeni sa ustavnim odredbama. Pored toga, Zakon o BIA treba da bude izmenjen i dopunjen kako bi u potpunosti bio usklađen sa odredbama koje garantuju demokratsku civilnu kontrolu i nadzor. Za detaljniju analizu ovih zakona videti: Hadžić, Godišnjak reforme sektor bezbednosti u Srbiji 2008.

⁹ Godišnji izveštaj Kvinna-till-Kvinna za Srbiju, 2009, str. 9.

u bezbednosnim institucijama. Iako su institucije sektora bezbednosti ostvarile određeni napredak u reformi sektora bezbednosti, kao i u uključivanju rodne perspektive u njihovo upravljanje, opšti utisak je da žene ipak nisu dovoljno zastupljene u državnim institucijama koje su ovlašćene da koriste sredstva prinude, naročito na rukovodećim pozicijama. Primećuje se neznatan pomak kada je reč o zastupljenosti žena na pozicijama odlučivanja, uglavnom na centralnom nivou vlasti, u skupštinskim telima i u okviru izvršne grane vlasti. Međutim, stepen njihovog angažovanja na lokalnom nivou gotovo da se nije promenio u odnosu na prethodni period.¹⁰

Iako je Srbija učinila značajne napore da integriše rodne dimenzije u svoj društveni i politički sistem, trenutna situacija ukazuje na to da još uvek postoje značajane prepreke i izazovi koji usporavaju razvoj i primenu politike ravnopravnosti. Na primer, materijalni i ljudski resursi koji stoje na raspolaganju institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost nisu dovoljni za ostvarivanje njihovog mandata. Uz to, politička nestabilnost, koja kulminira zahtevima opozicije za raspisivanje prevremenih izbora, utiče na rad ovih mehanizama, tako što je donošenje ključnih mera za unapređenje rodne ravnopravnosti više puta odlagano ili prekidano promenama vlasti. Na kraju, iako niko ne dovodi u pitanje politiku rodne ravnopravnosti, ovo pitanje se još uvek ne smatra državnim prioritetom. Međutim, pohvalno je to što je sprovođenje politike ravnopravnosti žena i muškaraca nerazdvojivo od Procesu stabilizacije i pridruživanja EU, što je i institucionalizovano u okviru Nacionalnog programa za integraciju Srbije u EU 2008–2012.¹¹

Analiza postojećih mehanizama za rodnu ravnopravnost pokazuje da je najveći napredak ostvaren na pokrajinskom nivou, odnosno na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine. Pokrajinske institucije nastavile su da održavaju i razvijaju kontakte sa drugim institucionalnim mehanizmima koji rade na unapređenju rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i sa ženskim organizacijama i sa organizacijama čije su glavne aktivnosti usmerene na ostvarivanje sličnih ciljeva. Pre svega, podsticajna politička klima u Vojvodini ohrabruje ove institucije da pokreću aktivnosti u okvirima svojih nadležnosti.

Druga generacija reforme sektora bezbednosti i uvođenja politike rodne ravnopravnosti

Trenutno postoji nizak stepen koordinacije i komunikacije između različitih institucija i tela koja se bave reformom sektora bezbednosti i pitanjima rodne ravnopravnosti, a pre svega između vlasti na centralnom nivou i lokalnih institucija. Vladine institucije koje se bave rodnim pitanjima tek su nedavno počele da komuniciraju sa policijom i pravosudnim sistemom kako bi im pomogle da formulišu odgovor na problem rodno zasnovanog nasilja.¹²

Sprovođenje druge generacije reformi i u sektoru bezbednosti i u oblasti politike rodne ravnopravnosti, koje dužnu pažnju posvećuje koordinaciji i saradnji različitih aktera, tek treba da počne. Od ključnog je značaja to da u ovoj fazi nove vrednosti demokratskog upravljanja i rodne ravnopravnosti postanu deo organizacione i profesionalne kulture u ključnim institucijama sektora bezbednosti. Kako bi do toga došlo, potrebno je integrisati rodnu perspektivu u praktične politike i interne standarde u sektoru bezbednosti i na taj način obezbediti da bezbednosne institucije postupaju na rodno osetljiv način i onda kada

10 Za detaljniji pregled podataka o zastupljenosti žena u vlasti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou videti poglavlje o Institucionalnim mehanizmima bezbednosti i rodne ravnopravnosti.

11 Usvajanje i primena pravnog okvira za sprečavanje svih oblika diskriminacije, unapređenje zaštite žena i dece, usvajanje NAP za primenu Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti jesu, prema Nacionalnom programu za integraciju u EU, neki od ciljeva koje Srbija treba da ostvari.

12 O uspešnim primerima interesorne saradnje i partnerstva sa OCD pogledati poglavlja 3 i 5.

je reč o ženama koje su zaposlene u tim institucijama, ali i onda kada je reč o ženama koje su korisnice njihovih usluga. Da bi se to ostvarilo, potrebno je, pre svega, sprovesti sveobuhvatnu reformu sistema upravljanja ljudskim resursima u sektoru bezbednosti, zatim izgraditi kapacitete za integrisanje rodne perspektive i uspostavljanje delotvornih partnerstava između različitih državnih mehanizama, kao i partnerstava sa građanskim društvom.

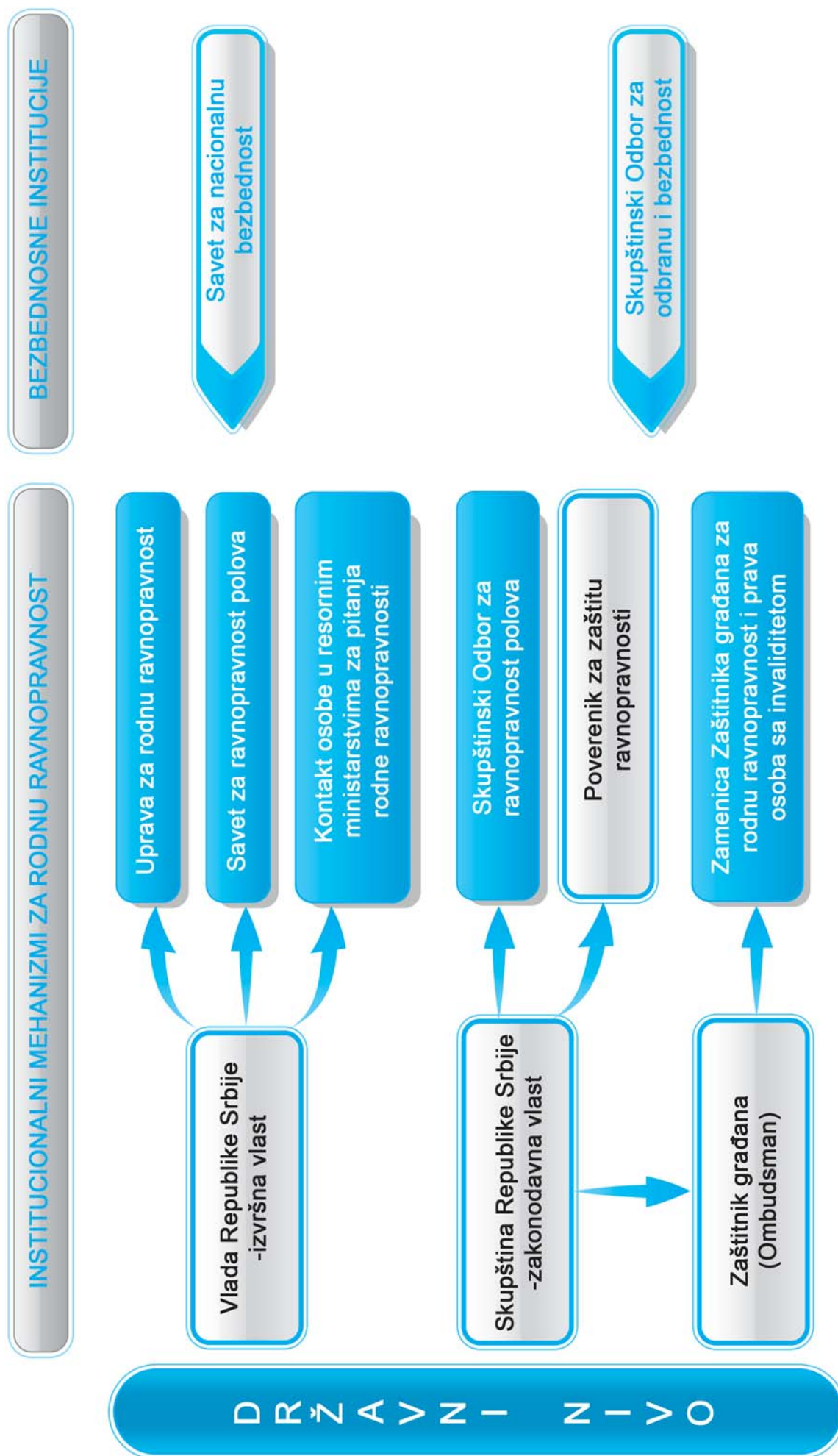

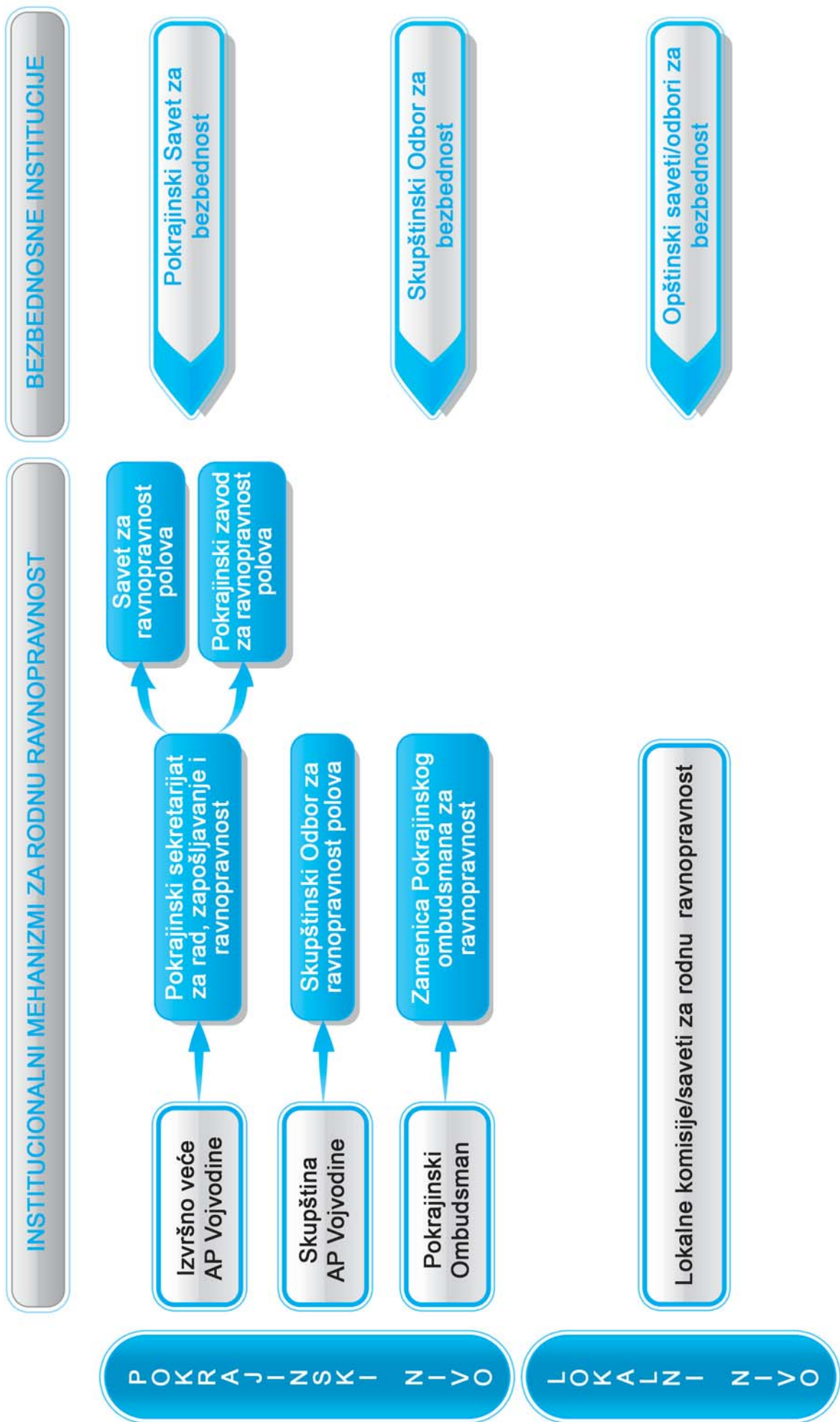
**MEHANIZMI RODNE
RAVNOPRAVNOSTI I
BEZBEDNOSTI U SRBIJI**

Institucionalni mehanizmi za unapređenje rodne ravnopravnosti¹³ i bezbednosti u Srbiji postoje na tri nivoa:

¹³ Ilustracija preuzeta sa sajta Mreže lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost, <http://www.gendernet.rs/dokumenti.asp?holder=contact&page=61>

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
Odbor za ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije		2002.	Čini ga 15 članova (12 žena i 3 muškarca) iz svih političkih partija zastupljenih u skupštini.	<ul style="list-style-type: none"> razmatra predlog zakona, drugog propisa i opšteg akta sa stanovišta unapređivanja i postizanja ravnopravnosti (rodne jednakosti) polova sagledava stanje politike, izvršavanje zakona, drugih propisa i opštih akta, koji su rezultat delovanja Vlade Republike Srbije i drugih organa i funkcionera odgovornih Narodnoj skupštini, sa stanovišta poštovanja ravnopravnosti polova 	Zakoni koji se odnose na aktere u sektoru bezbednosti moraju biti usklađeni sa zakonima i propisima o rodnoj ravnopravnosti, što utvrđuje ovaj Odbor, a usvaja Narodna skupština.
Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije		2002/2004. Osnovan je 2002. godine, ali je konstituisan tek 2004. godine kada su relevantne institucije imenovale svoje predstavnike i kada je održana prva sednica Saveta	Savet je stručno i savetodavno telo Vlade Srbije koje ima mandat da se bavi pitanjem rodne ravnopravnosti. Čine ga predstavnici ministarstva (rad i socijalna politika, zdravstvo, obrazovanje, ekonomija, policija, finansije, kultura, lokalna samouprava i ljudska i manjinska prava), kao i predstavnici akademске zajednice i civilnog društva. Ministarstvo odbrane nije član Saveta.	<ul style="list-style-type: none"> razmatra i predlaže mere za unapređenje politike ostvarivanja rodne ravnopravnosti sa stanovišta međuresorske saradnje u ovoj oblasti daje inicijativu za preduzimanje kratkoročnih i dugoročnih mera koje doprinose ostvarivanju rodne ravnopravnosti daje inicijativu za donošenje programa prikupljanja, obrade i objavljivanja statističkih podataka kojima će biti obezbeđeno to da se na ravnopravan način tretiraju polovi razmatra i inicira programe i predlaže mere za podsticanje i osposobljavanje žena za učestvovanje u javnom i političkom životu daje predloge za unapređenje politike postizanja rodne ravnopravnosti; razmatra i druga pitanja značajna za postizanje rodne ravnopravnosti 	

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
Uprava za rodnu ravnopravnost, organ uprave u sastavu Ministarstva rada i socijalne politike	URR	2007.	Broj trenutno zaposlenih u Upravi nije javno dostupan.	<ul style="list-style-type: none"> • analizira stanje i predlaže mere u oblasti unapređenja rodne ravnopravnosti • izrađuje i sprovodi Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti • izrađuje nacрте zakona i drugih propisa u ovoj oblasti • saraduje sa drugim državnim organima, organima autonomnih pokrajina i organima jedinica lokalne samouprave u ovoj oblasti • varuje međunarodnu saradnju i koordiniše rad i pruža stručnu i administrativno-tehničku podršku Savetu za ravnopravnost polova • zalaže se za poboljšanje položaja žena i promociju rodne ravnopravnosti i politike jednakih mogućnosti • zalaže se za integrisanje principa rodne ravnopravnosti u svim oblastima delovanja institucija sistema • sprovodi preporuke Komiteta UN o eliminaciji diskriminacije žena i obavlja druge poslove u skladu sa zakonom 	Uprava za rodnu ravnopravnost predstavlja prvo izvršno Vladino telo koje se bavi rodnom ravnopravnošću. Uprava je realizovala niz kurseva i pružila savetodavne usluge državnim službenicima radi pojašnjenja važnosti rodne ravnopravnosti.
Zamenik Zaštitnika građana zadužen(a) za pitanje rodne ravnopravnosti		2008.	Zamenika Zaštitnika građana zaduženog za pitanje rodne ravnopravnosti imenovala je Narodna skupština.	<ul style="list-style-type: none"> • stara se o zaštiti i unapređenju prava građana • vrši kontrolu administrativnih institucija, agencija, tela i drugih pravnih lica kojima je povereno obavljanje javne funkcije • zadužen za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja 	Nezavisno državno telo koje je zaduženo za zaštitu prava građana. Ovo telo po ustavu i/ili zakonima ima ovlašćenja da nadgleda da li državne institucije i akteri u sektoru bezbednosti poštuju zakonske norme koje se odnose na ljudska prava, finansijsko upravljanje, dostupnost informacija od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
Poverenica za zaštitu ravnopravnosti		2010.	Poverenicu za zaštitu ravnopravnosti imenovala je Narodna skupština na period od pet godina.	<ul style="list-style-type: none"> prati primenu Zakona o zabrani diskriminacije prima i razmatra pritužbe građana koje se odnose na ovu oblast procenjuje da li je u konkretnom slučaju bilo diskriminacije i da primi mere zaštite u skladu sa zakonom inicira druge mere kojima se unapređuje pravo ravnopravnosti građana izveštava Skupštinu i druge organe uprave o slučajevima diskriminacije 	
Pokrajinski nivo					
Odbor za ravnopravnost polova Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine		2002.	Čini ga 11 članova i članica (6 žena i 5 muškaraca). Predsednica Odbora je članica Srpske radikalne stranke. Gotovo svi članovi i članice pripadaju većinskoj skupštinskoj grupi "Za evropsku Vojvodinu".	<ul style="list-style-type: none"> izrađuje nacrte odluka i podzakonskih akata kojima se unapređuje rodna ravnopravnost u Vojvodini prati sprovođenje politika, odluka i podzakonskih akata koje je usvojilo Izvršno veće Vojvodine radi ostvarivanja rodne ravnopravnosti 	
Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova		2002.	Čine ga četiri člana.	<ul style="list-style-type: none"> prati unapređenje uslova u oblasti rada, zapošljavanja i rodne ravnopravnosti u Vojvodini zadužen je za unapređenje rodne ravnopravnosti sarađuje sa relevantnim institucijama i vladinim i nevladinim organizacijama radi ostvarenja politike jednakih mogućnosti za žene i muškarce 	

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Pokrajinski nivo					
Zamenik Pokrajinskog ombudsmana za ravnopravnost polova		2004.	Zamenika imenuje Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine.	<ul style="list-style-type: none"> zadužen je za upostavljanje i jačanje mehanizama rodne ravnopravnosti stara se o zaštiti i unapređenju ljudskih prava i sloboda saветuje, odnosno daje mišljenje vlastima o propisima iz domena rodne ravnopravnosti izveštava nadležne institucije i javnost o slučajevima rodno zasnovane diskriminacije zajedno sa nadležnim institucijama, razmatra pitanja u vezi sa rodno zasnovanom diskriminacijom i inicira zakonske, disciplinske i druge mere organizuje i učestvuje u obrazovanju građana o rodnoj ravnopravnosti i programima koji doprinose podizanju svesti o ovom pitanju 	Nezavisno telo na pokrajinskom nivou nadležno za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda. Ombudsman, konkretno, prati to da li opštinske vlasti, organizacije i javne službe koje imaju upravne i javne nadležnosti poštuju ljudskih prava. Ombudsman, takođe, prati primenu propisa i kontroliše legalnost, neophodnost i efikasnost akata nadležnih institucija u ovoj oblasti.
Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova		2004.	Čini ga 12 članova i članica. Direktor i upravni i nadzorni odbor imenuje Skupština Vojvodine na period od četiri godine. Sedam članova/članica Upravnog odbora Zavoda istaknuti su stručnjaci u oblasti rodne ravnopravnosti, koje imenuje Skupština Vojvodine, a dvoje su zaposleni u Zavedu. Dvoje članova Nadzornog odbora istaknuti su stručnjaci u oblasti rodne ravnopravnosti, koje imenuje Skupština Vojvodine, a jedan je zaposlen u Zavedu.	<ul style="list-style-type: none"> prati položaj žena i ostvarivanje njihovih zagarantovanih prava u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu i učestvuje u izradi izveštaja o ravnopravnosti polova kao i plana ostvarivanja ravnopravnosti polova u AP Vojvodina koordinira i saraduje sa Svetom za ravnopravnost polova Republike Srbije i Autonomne Pokrajine Vojvodine, Odborima za ravnopravnost polova u Republici Srbiji i Autonomnoj Pokrajini Vojvodini i sa odgovarajućim organizacijama i organima na međunarodnom nivou 	Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova je stručno i savetodavno telo Izvršnog Veća Vojvodine i Sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Osnovan je odlukom skupštine Vojvodine na predlog Sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Pokrajinski nivo					
				<ul style="list-style-type: none"> učestvuje u pripremi zakona, odluka i drugih propisa od značaja za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u Autonomnoj Pokrajini Vojvodina podstiče razvijanje jednakih prava i mogućnosti za žene i muškarce priprema analitičku dokumentaciju za planiranje i programiranje aktivnosti u oblasti ravnopravnosti polova u Pokrajini sarađuje i konsultuje se sa vladinim i nevladinim organizacijama i organima u oblasti ravnopravnosti polova koordinira primenu i ostvarivanje domaćih i međunarodnih programa za ostvarivanje ravnopravnosti polova organizuje obrazovne i druge aktivnosti i kampanje za unapređenje stručnog rada i aktivnosti u oblasti ravnopravnosti polova u Pokrajini organizuje savetovanja, seminare, okrugle stolove o pitanjima vezanim za delatnosti Zavoda vrši informaciono-dokumentacionu delatnost i vodi evidenciju u oblasti ravnopravnosti polova od značaja za Pokrajinu prati i prikuplja informacije u vezi sa merama koje se u Srbiji i drugim zemljama preduzimaju radi unapređenja stručnog rada u oblasti ravnopravnosti polova osposobljava i usavršava stručnjaka u oblasti ravnopravnosti polova 	

Institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Pokrajinski nivo					
				<ul style="list-style-type: none"> • zadužen je za podsticanje, unapređivanje i pružanje podrške razvoju naučnoistraživačke delatnosti u oblasti ravnopravnosti polova • pruža stručno-savetodavnu pomoć ženama, stručnim kadrovima i organizacijama u oblasti ravnopravnosti polova od interesa za Pokrajinu • daje savete i izrađuje kompjuterske programe • izdaje stručne publikacije, periodična izdanja, brošure i druge obrazovne materijale • pruža usluge reklame i propagande 	
Lokalni nivo					
Lokalni odbori/komisije		2003 -	Trenutno postoji više od 70 odbora/komisija u lokalnim vlastima u čitavoj Srbiji.	<ul style="list-style-type: none"> • donose odluke i definišu politiku lokalnih vlasti u oblasti jednakih mogućnosti i poboljšanja položaja žena 	Lokalne komisije mogu da učestvuju u radu Saveta za bezbednost ili u radu sličnih tela koja se bave pitanjem bezbednosti.

Institucije koje se bave pitanjima bezbednosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
Odbor za odbranu i bezbednost			<p>Od 17 poslanika koji su članovi ovog Odbora, samo je jedna žena, koja zastupa jednu opozicionu stranku.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razmatra predlog zakona, drugog propisa i opšteg akta, kao i druga pitanja koja se odnose na Vojску Srbije; odbranu Republike Srbije; integrisano upravljanje pograničnim poslovima; proizvodnju, promet i prevoz oružja • razmatra strategiju odbrane, pitanja u vezi sa ostvarivanjem civilne i demokratske kontrole Vojске Srbije i odbrambenog sistema, kao i pitanja iz oblasti javne i državne bezbednosti; izveštaj o radu Ministarstva unutrašnjih poslova o stanju bezbednosti u Republici Srbiji, dostavljen Narodnoj skupštini na njen zahtev • vrši kontrolu nad radom službi bezbednosti, kao i druga pitanja iz oblasti bezbednosti, u skladu sa zakonom 	<p>Odbor za odbranu i bezbednost predstavlja glavno skupštinsko telo zaduženo za nadzor rada tradicionalnih aktera u sektoru bezbednosti.</p> <p>Ne postoje komunikacija ni koordinacija između ovog Odbora i Odbora za ravno-pravnost polova. Članovi Odbora nisu prošli obuku o rodnim pitanjima, niti o međusobnoj povezanosti rodnog pitanja i bezbednosti. Odbor ne posmatra pitanja bezbednosti iz rodne perspektive, uključujući u to i pitanja rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima.</p>
Odbor za pravosuđe i upravu			<p>Čini ga 17 poslanika, od kojih su četiri žene.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razmatra predlog zakona, drugog propisa i opšteg akta i druga pitanja iz oblasti organizacije i postupanja pravosudnih organa i organa za prekršaje, izvršenja krivičnih sankcija, međunarodne pravne pomoći, organizacije i rada organa državne uprave i vršenja javnih ovlašćenja, organizacije vlasti, izbornog sistema i udruživanja građana • daje mišljenje o predlozima odluka o izboru predsednika sudova i sudija, javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca i drugih funkcionera 	

Institucije koje se bave pitanjima bezbednosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
Odbor za inostrane poslove			Ima 17 poslanika među kojima je šest žena.	<p>u oblasti pravosuđa i uprave određenih zakonom i podnosi predloge odluka o prestanku njihove funkcije, odnosno razrešenju</p> <ul style="list-style-type: none"> razmatra predlog zakona, drugog propisa i opšteg akta, kao i druga pitanja iz oblasti: spoljne politike, odnosa sa drugim državama i međunarodnim organizacijama, ratifikacije međunarodnih ugovora iz oblasti spoljnopolitičkih odnosa; uređivanja postupka zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora; zaštite državljana Republike Srbije i njihovih interesa i interesa domaćih pravnih lica u inostranstvu planira spoljnopolitičke aktivnosti Narodne skupštine i u vezi s tim donosi odluke. Kada Odbor nije u mogućnosti da rešava o ovim pitanjima, odluku donosi predsednik Narodne skupštine vodi razgovore sa ambasadorima Republike Srbije pre odlaska na njihovu diplomatsku dužnost 	
Savet za nacionalnu bezbednost	SNB	2007.	Članovi ovog tela su predsednik Republike Srbije, premijer, ministri odbrane, unutrašnjih poslova i pravde, načelnik Generalštaba, direktori BIA, VBA i VOA ¹⁴ i sekretar Saveta. Predsednik Republike Srbije je predsedavajući Saveta.	<p>stara se o nacionalnoj bezbednosti tako što razmatra pitanja iz oblasti bezbednosti</p> <ul style="list-style-type: none"> koordinira radom državnih organa koji čine sektor bezbednosti i razmatra mere za unapređenje nacionalne bezbednosti usmerava i usklađuje rad službi bezbednosti tako što razmatra obaveštajno-bezbednosne procene 	Savet za nacionalnu bezbednost je u Srbiji nastao iz potrebe da se na jednom mestu okupe glavni odlučioći u sektoru bezbednosti, da se uspostavi koordinacija među elementima ovog sektora i da se na taj način uspostavi zaokružen sistem bezbednosti u Srbiji, ali i podigne nivo demokratske civilne kontrole nad ovim sektorom, odnosno njegovim akterima. Savet za nacionalnu bezbednost postoji i u mnogim drugim zemljama sveta i uglavnom

14 Bezbednosno-informativna agencija (BIA) predstavlja civilnu službu bezbednosti koja je osnovana 2002. kao vladina agencija, dok su Vojnobezbednosna agencija (VBA) i Vojnobaveštajna agencija (VOA) deo Ministarstva odbrane.

Institucije koje se bave pitanjima bezbednosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Nacionalni nivo					
			Ministar spoljnih poslova, predsednik Vrhovnog suda, državni tužilac i predsednici Narodne skupštine i Odbora za odbranu i bezbednost nisu članovi.	<ul style="list-style-type: none"> određuje prioritete i mere zaštite nacionalnih interesa koji se sprovode putem obaveštajno-bezbednosne delatnosti usmerava i usklađuje rad službi bezbednosti daje mišljenje Vladi o predlozima budžeta službi bezbednosti, o predlozima godišnjih i srednjoročnih planova rada službi bezbednosti i o predlogu za postavljenje i razrešenje rukovodilaca službi bezbednosti stara se o usaglašenosti primeni propisa i standarda za zaštitu podataka o ličnosti, kao i drugih propisa kojima se štite ljudska prava koja mogu da budu ugrožena razmenom informacija ili drugim operativnim radnjama 	predstavlja moćno telo, prevažadno zato što okuplja ljude koji direktno upravljaju sektorom bezbednosti u jednoj zemlji. Potrebno je pojasniti poziciju Saveta u sistemu nacionalne bezbednosti. Iz sastava Saveta su bez objašnjenja izostavljeni Ministar spoljnih poslova, predsednik Vrhovnog suda, Republički javni tužilac, kao i predsednik Narodne Skupštine ili bar predsednik njenog Odbora za odbranu i bezbednost, koji bi morali da budu zastupljeni. Funkcija članova Saveta ograničena je na koordiniranje rada službi bezbednosti. Savet se ne nalazi pod demokratskim nadzorom i kontrolom Narodne skupštine.
Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima		2002.	Ovaj tim okuplja predstavnike relevantnih državnih institucija (9), nevladinih organizacija (7), i međunarodnih organizacija (5).	<ul style="list-style-type: none"> bavi se pitanjima borbe protiv trgovine ljudima bavi se prevencijom i edukacijom o trgovini ljudima pruža podršku i zaštitu žrtvama trgovine ljudima zadužen je za sprovođenje zakona u ovoj oblasti 	
Pokrajinski nivo					
Odbor za bezbednost Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine			Čini ga 11 članova, od kojih su 2 žene.	<ul style="list-style-type: none"> razmatra pitanja iz oblasti bezbednosti građana u Pokrajini 	Odbor za bezbednost je zakonodavno telo čiji je predsednik član Pokrajinskoj saveta za bezbednost.

Institucije koje se bave pitanjima bezbednosti

Naziv tela	Skraćenice	Godina osnivanja	Članstvo	Nadležnosti	Relevantnost za upravljanje u sektoru bezbednosti
Pokrajinski nivo					
Pokrajinski savet za bezbednost		2005. Pokrajinski savet za bezbednost formiran je na osnovu Statuta Autonomne pokrajine Vojvodine 2005. godine, ali tek je nedavno, imenovanim novih članova, počeo sa radom.	Članovi ovog tela su predsednik Skupštine i potpredsednik Izvršnog veća Vojvodine, načelnici relevantnih sekretarijata, predsedavajući Odbora za bezbednost i njegovi članovi, vladini i opozicioni poslanici, pokrajinski Ombudsman i predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova. Članove Saveta imenuje Skupština Vojvodine. Pored redovnih članova, u radu Saveta mogu da učestvuju i predstavnici međunarodnih institucija, profesionalnih, vladinih i nevladinih organizacija.	<ul style="list-style-type: none"> ostvaruje saradnju sa organizacionim jedinicama Ministarstva unutrašnjih poslova obrazovanim za područja koja se nalaze na teritoriji Pokrajine razmatra druga pitanja iz ove oblasti procenjuje bezbednosnu situaciju u Vojvodini podize svest u javnosti o bezbednosnim pitanjima koordinira rad relevantnih institucija radi sprečavanja kriminala i unapređenja ukupne javne bezbednosti 	Savet je stručno savetodavno telo u okviru nacionalnog sistema bezbednosti.
Lokalni nivo					
Opštinski saveti za bezbednost		2004 -	Saveti obezbeđuju puno učestvovanje različitih institucija u formulisanju bezbednosnih prioriteta, kao što su predstavnici gradske/opštinske vlasti, policije, sudstva, bolnice, centara za socijalni rad, komisija za ravnopravnost polova itd. Struktura i članstvo u savetima variraju u različitim opštinama	<ul style="list-style-type: none"> razmatra i predlaže mere za unapređenje bezbednosti građana i njihove svojine, kao i predloge za zaštitu ljudskih i manjinskih prava koordinira rad relevantnih institucija radi unapređenja sveukupne bezbednosti 	Ovi saveti ne postoje u svim opštinama u Srbiji. Međutim, mnoge opštine upostavile su slična tela koja u okviru svog rada obuhvataju i rodnu dimenziju i dimenziju bezbednosti (opštinski odbori za prevenciju bolesti zavisnosti, trgovine ljudima, školski saveti bezbednosti itd.).

2.1. Mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti na nacionalnom nivou

Savet za ravnopravnost polova i Uprava za rodnu ravnopravnost odgovorni su za unapređivanje rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou. Savet je međuresorno savetodavno telo Vlade Srbije čiji je primarni zadatak da prati i predlaže predloge za uvođenje politike rodne ravnopravnosti u nadležnim ministarstvima, dok Uprava pod okriljem Ministarstva rada i socijalne politike koordinira politike rodne ravnopravnosti u okviru izvršne vlasti. Nedavno uspostavljena Grupa za pravosudnu i rodnu statistiku u okviru Zavoda za statistiku podržava njihov rad dostavljajući podatke i statistiku razvrstanu prema polnoj strukturi. Skupštinski Odbor za ravnopravnost polova, zamenik Zaštitnika građana i nedavno imenovana Poverenica za zaštitu ravnopravnosti imaju mandat da prate i nadziru rad izvršne vlasti. Savet za nacionalnu bezbednost, glavno telo nadležno za koordinaciju rada ključnih institucija bezbednosti, još uvek je u fazi razvoja. Na kraju, skupštinski Odbor za odbranu i bezbednost nadzire rad tradicionalnih aktera u sektoru bezbednosti u Srbiji.

Prvi mehanizam rodne ravnopravnosti u Srbiji uspostavila je Narodna skupština 2002. godine.

Zastupljenost žena u Narodnoj skupštini

Posle održavanja parlamentarnih izbora 2008. godine, zastupljenost žena u Narodnoj skupštini udvostručena je sa 11% na 22%. Uprkos većem učestvovanju žena u zakonodavnom telu, „kritična masa“ od 30% u Skupštini Srbije još uvek nije dostignuta. Na mestu predsednika i potpredsednika skupštinskih odbora čije nadležnosti obuhvataju bezbednosna pitanja nalaze se muškarci. Uočljivo je mali broj žena u ovim odborima. Među 17 članova Odbora za odbranu i bezbednost, samo je jedna žena. Zastupljenost žena u Odboru za inostrane poslove povoljnija je (64,7% muškaraca i 35,3% žena), što je iznad proseka ako imamo u vidu ukupnu zastupljenost žena u Narodnoj skupštini.

Antrfile 1: Zastupljenost žena u Narodnoj skupštini

Odbor za ravnopravnost polova imao je važnu ulogu u stavljanju pitanja rodne ravnopravnosti na dnevni red rada Skupštine i u pružanju stručnog znanja prilikom konačnog uobličavanja zakona u oblasti rodne ravnopravnosti koje je predložila Vlada. U vreme osnivanja ovaj Odbor bio je jedini zvanični mehanizam za unapređenje rodne ravnopravnosti. Odbor je održao više od 30 sednica posvećenih rodnim pitanjima, uključujući u to i teme iz oblasti bezbednosti, kao što su nasilje u porodici i trgovina ljudima. Koliko nam je poznato, ovaj Odbor do sada nije održao zajedničku sednicu, niti je pokrenuo neku zajedničku sednicu sa Odborom za odbranu i bezbednost, a nije sa njim pokrenuo ni inicijativu u oblasti bezbednosti ili rodne ravnopravnosti. Bilo je najava da bi Odbor mogao da bude raspušten donošenjem novog poslovnika, a radi konsolidovanja broja skupštinskih odbora i primene odredaba novousvojenog Zakona o skupštini. Ostaje da se vidi da li će Odbor za ravnopravnost polova opstati u novom sazivu skupštine.

Odbor za odbranu i bezbednost predstavlja glavno skupštinsko telo nadležno za nadzor tradicionalnih bezbednosnih institucija – vojske, policije i obaveštajnih službi. Postoje i drugi odbori zaduženi za pravosuđe, inostrane poslove i carinu (videti tabelu broj 1). Od 17 poslanika koji su članovi ovog Odbora, samo je jedna žena, koja zastupa jednu od opozicionih stranaka. Uprkos široko definisanom mandatu, na rad odbora uticali su ograničeno interesovanje i znanje o rodnim pitanjima, kao i velika ovlašćenja predsedavajućeg koja

mu omogućavaju da stavi veto na određena pitanja.¹⁵ Pored toga, na rad Odbora utiču oprečni stavovi njegovih članova, pa je zato odbor uglavnom usmeren na dnevopolitička dešavanja i formalna razmatranja godišnjih izveštaja koje dostavljaju policija, vojska i službe bezbednosti. Uticaj ovog Odbora može biti ojačan redovnim konsultacijama sa vladinim i nezavisnim stručnjacima i unapređenjem kapaciteta za razvijanje smernica i preporuka različitim bezbednosnim institucijama. U sadašnjem sastavu (jul 2008 – avgust 2009) Odbor je organizovao tri terenske posete – sve tri posete vezane su za posete sedištima Bezbednosno-informativne, Vojnobezbednosne i Vojnoobaveštajne agencije u Beogradu. Od 2004. godine odbor je održao dve sednice izvan Beograda (u aprilu i septembru 2004). Ova ograničenja u radu Odbora bila su zabeležena i u izveštaju Evropske komisije o napretku za 2008. i 2009. godinu.¹⁶ Jedini relevantni materijal koji je dostupan članovima Odbora na temu rodnog pitanja i bezbednosti jeste *Set instrumenata za rodna pitanja i reformu sektora bezbednosti*, koji je sačinio DCAF. Međutim, Odbor se retko bavio bezbednosnim pitanjima posmatranim iz rodne perspektive. Iako dobro saraduje sa nekim organizacijama civilnog društva, vrlo slabo saraduje sa drugim odborima.¹⁷ Kako bi pratila sprovođenje propisa o rodnoj ravnopravnosti i integrisanje rodne perspektive u praktične politike i interne standarde u sektoru bezbednosti, Skupština treba da razvija mehanizme redovne interresorne komunikacije i koordinacije. Takođe, treba da uspostavi kontakte i razvija sadržajnu saradnju sa svim relevantnim vladinim, nevladinim i međunarodnim akterima.

Sledeći nivo koordinacije ostvaruju nacionalni mehanizmi koji obuhvataju Savet za ravnopravnost polova i Upravu za rodnu ravnopravnost. **Savet za ravnopravnost polova** osnovan je 2002. godine, ali je konstituisan tek 2004. godine kada su relevantne institucije imenovale svoje predstavnike i kada je održana prva sednica Saveta. Savet je interresorno stručno i savetodavno telo koje ima mandat da se bavi pitanjem rodne ravnopravnosti i koje odgovara direktno Vladi. Najveću prednost ovog tela predstavlja njegov sastav. Naime, članovi Saveta su predstavnici 27 ministarstava, i to ministarstava rada i socijalne politike, zdravlja, obrazovanja, ekonomije i regionalnog razvoja, unutrašnjih poslova (policije), spoljnih poslova, finansija, kulture, državne uprave i lokalne samouprave, ljudskih i manjinskih prava, kao i predstavnici akademske zajednice i civilnog društva. Ministarstvo odbrane nema predstavnika u Savetu. Moguće obrazloženje bilo bi da se Savet, u vreme kada je formiran, nalazio pod nadležnošću nekadašnje Državne zajednice Srbija i Crna Gora. Pošto su se političke okolnosti promenile, ovaj nedostatak mogao bi biti nadomešten proširenjem broja članova Saveta, pa bi on tako obuhvatio i predstavnika Ministarstva odbrane. Ukoliko ovo iz bilo kog razloga nije moguće, jedna od alternativa bila bi da Ministarstvo odbrane učestvuje u radu Saveta time što bi imao predstavnika u radnoj grupi koja bi se bavila integrisanjem rodne perspektive u paktične politike u sektoru bezbednosti.

Uprkos tome što nema izvršne nadležnosti, Savet je već nekoliko godina glavni koordinator prilikom razvoja praktičnih politika koje se odnose na rodno pitanje. Pre svega, on je imao važnu ulogu u izradi Nacrta zakona o ravnopravnosti polova i Nacionalnog akcionog plana za poboljšanje položaja žena. Takođe, obezbedio je i budžetska sredstva za aktivnosti koje se odnose na rodno pitanje. Savet je poznat po sposobnosti da koordinira participativni proces izrade ključnih politika. Predstavnici centralnih vlasti i pokrajinskih institucija, organizacije civilnog društva i pojedinačni stručnjaci učestvovali su u aktivnostima

15 Odbor je na sednici održanoj 29. marta 2010. godine dužnosti razrešio predsednika Odbora. Ovo su objasnili time da žele da povećaju efikasnost rada Odbora. Od tada je održano pet sednica. Članovi Odbora, međutim, još uvek nisu pokazali političku volju da uspostave veći nadzor nad bezbednosnim institucijama, nego i dalje nastavljaju da razmatraju godišnje izveštaje koje im podnose bezbednosne institucije. Videti link: http://www.parlament.rs/content/cir/aktivnosti/skupstinske_odbor_lista.asp?id=43.

16 http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/progress_reports/index_en.htm i http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_oct_2009_en.htm

17 Prema informacijama dobijenim od g. Konstantina Samofalova, poslanika Demokratske stranke i člana Odbora za odbranu i bezbednost.

Saveta, odnosno na analizi zakonskih dokumenata posmatranih sa rodno stanovišta, a u sklopu njihove pripreme za usvajanje u Skupštini. Predstavници saveta učestvovali su u izradi planova za praćenje i primenu Milenijumskih ciljeva razvoja UN, Strategije za smanjenje siromaštva, Strategije za borbu protiv trgovine ljudima, Akcionog plana za integraciju Roma i drugih nacionalnih projekata.

Uprkos legitimitetu koji ima, proces odlučivanja u Savetu nekada je otežan zbog velikog broja članova. Njegov uticaj je ograničen činjenicom da on nema nadležnost za sprovođenje odluka. Veliki deo preporuka i predloga koje je Savet davao na nacрте zakona nije uključen u finalne verzije tih dokumenata. Ovo može biti objašnjeno činjenicom da su zakoni usvajani u žurbi, pre svega da bi se ispunili kriterijumi EU za uspostavljanje bezviznog režima. Danas je funkcionisanje Saveta ugroženo brojnim preprekama. Pre svega, Savet nema dovoljno materijalnih i ljudskih resursa. U periodu od 2004. do 2007. godine rad Saveta zajednički su finansirali budžet Vlade Srbije i ključni međunarodni akteri. Kada je formirana Uprava za rodnu ravnopravnost, sredstva i kancelarijski prostor Saveta prepušteni su ovom telu. Time su ograničeni obim aktivnosti Saveta i njegovi kapaciteti da angažuje spoljne konsultante.

Uprkos ovim poteškoćama, Savet poseduje veliki potencijal da postane aktivniji nego što je do sada bio, kao i da nastavi uspešan rad posredstvom interresornih radnih grupa koje imaju mandat da kreiraju politike rodne ravnopravnosti u različitim oblastima. Postojeći strateški plan Saveta za period od 2009. do 2013. godine¹⁸ podrazumeva formiranje šest radnih grupa u skladu sa šest strateških prioriteta oblasti koje su identifikovane u Nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapređenja ravnopravnosti polova¹⁹. Najvažnije telo upravljanja u sektoru bezbednosti predstavlja radna grupa koja će pratiti i unapređivati politike usmerene na prevenciju i eliminisanje nasilja nad ženama i na zaštitu prava žrtava. Planirano je da ova grupa obuhvati stručnjake iz civilnog društva i akademskih krugova, kao i predstavnike relevantnih ministarstava. Najvažniju prednost ovog tela predstavlja širok intersektorski pristup ovim pitanjima. Ostaje da se vidi na koji će način rad Saveta biti usklađen sa radom Uprave za rodnu ravnopravnost prilikom realizacije projekta sprečavanja rodno zasnovanog nasilja. Pored ove inicijative, strateški plan Uprave za period 2009–2013. godine treba da podrži Nacionalni akcioni plan za primenu odredbi Rezolucije 1325 SB UN i da organizuje posetu ženskom odeljenju zatvora u Požarevcu radi direktnog upoznavanja sa situacijom u ovoj ustanovi.

Regionalnu konferenciju pod nazivom „Rodna ravnopravnost i pridruživanje EU” organizovala je Uprava za rodnu ravnopravnost pod pokroviteljstvom predsednika Srbije Borisa Tadića, a uz podršku UNDP u Srbiji, u decembru 2008. godine u Beogradu. Tokom konferencije ministar rada i socijalne politike dr Rasim Ljajić potpisao je odobrenje za izvođenje projekta pod nazivom „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja”, čija je vrednost 3 miliona dolara. Pored odluke da se formira Mreža za rodnu ravnopravnost na nacionalnom i regionalnom nivou i da se Mreža integriše u EU, učesnici su formulisali i opšte zaključke i preporuke za vlade država u regionu. Međutim, ne postoje informacije o tome koliko su te preporuke primenjene posle konferencije, a nije poznato ni to da li je slična konferencija organizovana tokom 2009. godine.

Antrfile 2: Regionalna konferencija o rodnoj ravnopravnosti i pridruživanju EU

18 Plan i program rada Saveta za ravnopravnost polova za period 2000-2013. godine, usvojen na sednici Vlade 12. februara 2010.

19 Za pregled sadržaja Strategije videti Aneks 3: Nacionalno zakonodavstvo i politike koje se odnose na rodno pitanje i bezbednost.

Kako bi bila unapređena uloga žena u sektoru bezbednosti, predlažemo da Savet formira novu radnu grupu čiji će zadatak biti da integriše rodno pitanje u procese reforme sektora bezbednosti i u bezbednosne institucije. Grupu bi mogli da čine predstavnici relevantnih ministarstava i institucionalnih mehanizama koji se bave pitanjem rodne ravnopravnosti na svim nivoima, kao i predstavnici organizacija civilnog društva i spoljni stručnjaci u oblasti rodnog pitanja i bezbednosti.

Ova radna grupa mogla bi da bude zadužena za razvoj konkretnih i interesornih politika radi zapošljavanja, zadržavanja i napredovanja većeg broja žena u onim institucijama bezbednosti u kojima žene nisu dovoljno zastupljene. Još jedan od zadataka ove grupe mogao bi da bude formulisanje politika rodne ravnopravnosti koje imaju cilj da sve žene, a ne samo žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, koriste svoje pravo na usluge koje pružaju institucije bezbednosti. Ukoliko to nije moguće, predlažemo da se ovim zadatkom bavi jedna podgrupa u okviru one radne grupe koja se bavi glavnim prioritetom Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena – postizanjem većeg učešća žena, odnosno postizanjem toga da žene više učestvuju u procesima odlučivanja, kao i postizanjem rodne ravnopravnosti.

Uprava za rodnu ravnopravnost (URR)²⁰ predstavlja treći mehanizam za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou. Formirana je 2007. godine u okviru Ministarstva rada i socijalne politike i predstavlja prvo izvršno telo u Vladi, koje je osnovano da bi se bavilo rodnim pitanjima na nacionalnom nivou. Građansko društvo kritikovalo je položaj Uprave u okviru Ministarstva, naglašavajući da takav položaj može da ograniči njena ovlašćenja u sprovođenju rodne ravnopravnosti i koordinaciji drugih ministarstava koja imaju isti status kao i Ministarstvo rada i socijalne politike. Ovo predstavlja dodatni izazov, pogotovo u zemlji kakva je Srbija, gde u državnoj upravi još uvek postoji nedovoljan stepen prihvatanja obaveze da se primenjuje politika jednakih mogućnosti i rodne ravnopravnosti. Pored toga, Uprava nema nadležnost da prati rad pokrajinskih ili lokalnih mehanizama koji rade na unapređenju rodne ravnopravnosti ili da sprovodi njihove odluke. Uprkos ovoj činjenici, Uprava je 2008. godine uspostavila dobru saradnju sa lokalnim mehanizmima za uspostavljanje rodne ravnopravnosti i u saradnji sa Stalnom konferencijom gradova i opština organizovala tri konferencije u maju i junu 2010. godine. Na konferencijama su se okupili predstavnici rodnih mehanizama iz različitih opština, donosioci odluka i predstavnici domaćih i međunarodnih organizacija kako bi promovisali veće učestvovanje žena u društvenom, kulturnom, ekonomskom i političkom životu lokalnih zajednica.²¹ Uprava analizira situaciju u oblasti integrisanja rodne perspektive u politike i interne procedure u tradicionalnim bezbednosnim institucijama i daje preporuke za uvođenje mera kojima se unapređuje rodna ravnopravnost. To uključuje i izradu nacрта relevantnih zakona i drugih propisa. Uprava je nadležna i za davanje stručnog mišljenja prilikom izrade zakona ili prilikom formulisanja praktičnih politika. Članovi Uprave i Saveta za rodnu ravnopravnost pomogli su prilikom pripreme izveštaja koji je Srbija podnela Komitetu za sprovođenje Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW), a koji je sačinilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Takođe, članovi uprave bili su angažovani i na izgradnji kapaciteta za pripremu sličnih budućih izveštaja ovom Komitetu. Do sada je Uprava najviše bila angažovana prilikom realizacije projekta „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja”, koji se odvijao uz finansijsku podršku Vlade Norveške i uz stručnu tehničku pomoć UNDP. Realizacija projekta traje tri godine (2008–2011). Cilj projekta je jačanje kapaciteta Uprave za rodnu ravnopravnost, koji će joj omogućiti da razvije i uvede: sistemska rešenja za problem seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u nacionalnu strategiju za borbu protiv rodno motivisanog nasilja; standardne procedure i protokole za službe koje pružaju podršku

20 Zvanična prezentacija Uprave za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike http://www.minrzs.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=79=sr

21 Sajt Stalne konferencije gradova i opština, <http://www.skgo.org/reports/details/858>.

žrtvama; koherentan sistem prikupljanja podataka o žrtvama rodno zasnovanog nasilja i horizontalnu i vertikalnu koordinaciju rada relevantnih institucija. Takođe cilj joj je i da podigne svest šire i stručne javnosti, kao i svest donosilaca odluka o ovim pitanjima.²² Dodatne informacije o rezultatima ovog projekta treba potražiti u delu pod nazivom *Rešavanje bezbednosnih potreba muškaraca i žena* (poglavlje 5). Najveće poteškoće u radu Uprave predstavljaju finansiranje i nepostojanje dovoljnog broja kvalifikovanih ljudi. Na primer, republičkim budžetom iz 2008. godine nisu bila predviđena sredstva koja bi bila dodeljena Upravi, što je nadoknađeno donacijama Fonda Ujedinjenih nacija za razvoj žena (UNIFEM) i UNDP.

Uvođenje politike rodne ravnopravnosti na svim nivoima javne uprave treba da podrži **Zavod za statistiku**, koji je tek nedavno sproveo pilot istraživanje o razlikama koje postoje u položaju žena i muškaraca u Srbiji. Rezultati istraživanja koji obuhvata period između 2005. i 2008. godine objavljeni su u izveštaju pod nazivom „Žene i muškarci u Srbiji”, koji je obuhvatio i informacije o aktivnostima koje sproveo Zavod tokom 2009. godine uz pomoć Uprave za rodnu ravnopravnost. Pripremajući dokument pod nazivom „Razvojna strategija za zvaničnu statistiku Republike Srbije za period od 2009. do 2012. godine”, Uprava je istakla važnost razdvajanja podataka prema polnoj strukturi u zvaničnoj statistici. Ova sugestija primenjena je u pomenutoj strategiji koja obezbeđuje unošenje statističkih podataka razdvojenih prema polnoj strukturi i unošenje podataka o pitanjima iz oblasti rodne ravnopravnosti, kao što je, na primer, rodno zasnovano nasilje, u sledećim oblastima: demografija, tržište rada, zarade, cene rada, obrazovanje, kultura, socijalna zaštita, statistički podaci o žrtvama i počiniocima krivičnih dela i opšti životni standard. Radi toga formirana je posebna jedinica u Zavodu – Odsek za socijalne indikatore, pravosudnu i rodnu statistiku. Uprava je od ove jedinice tražila da u probni popis koji je sproveden 2009. godine uključi i rodnu komponentu i da isto učini i na zvaničnom popisu stanovništva koji je planiran za 2011. godinu. Ukoliko ovaj zahtev ne bude sproveden, rezultati će nesumnjivo dosta uticati na formiranje i primenu institucionalnih rodni politika i protokola. Takođe će ojačati i rodno osetljive procese planiranja i budžetskog finansiranja.

Ombudsman (u Srbiji: Zaštitnik građana)²³ predstavlja važnu komponentu nadzornog mehanizma na centralnom nivou. Reč je o nezavisnoj instituciji koja ima mandat da štiti i unapređuje prava građana, kao i da kontroliše zakonitost i nepristrasnost rada organa javne uprave, institucija, agencija, tela i drugih pravnih subjekata koja imaju javna ovlašćenja. Zaštitnika građana imenuje Narodna skuština, kojoj on odgovara za svoj rad. Iako je Zakon o zaštitniku građana usvojen 2005. godine, Zaštitnik je počeo sa radom tek 2007. godine. U skladu sa Zakonom, Zaštitnik imenuje četiri zamenika/zamenice koji mu/joj pomažu prilikom rada u oblastima rodne ravnopravnost i zaštite prava specifičnih grupa, kao što su, na primer, prava deteta, prava pripadnika nacionalnih manjina, prava lica lišenih slobode i prava osoba sa invaliditetom. **Zamenica Zaštitnika građana zadužena za rodnu ravnopravnost**, gospođa Zorica Mršević imenovana je 2008. godine. Njen rad usmeren je na borbu protiv nasilja u porodici. Međutim, postoji relativno mali broj pritužbi građana koje se odnose na rodnu ravnopravnost ukoliko ih uporedimo sa drugim pitanjima. Ovo je posledica niskog nivoa svesti javnosti o njihovim pravima, kao i nedovoljnog znanja o mogućnostima koje državne institucije imaju kada je reč o rešavanju slučajeva svih oblika diskriminacije. Rad zamenice Zaštitnika građana zadužene za rodnu ravnopravnost do sada je uglavnom bio fokusiran na sprovođenje mera kojima se reaguje na postupke diskriminacije, a ne na preventivnu aktivnost.

Na kraju, još jednu ključnu komponentu centralnih nadzornih mehanizama predstavlja

22 Baza podataka Generalnog sekretara UN o nasilju nad ženama, <http://webapps01.un.org/vawdatabase/searchDetail.action?measureId=24663&baseHREF=country&baseHREFId=1151>

23 Zvanična prezentacija Zaštitnika građana, <http://www.ombudsman.rs>

nedavno imenovana institucija **Poverenice za zaštitu ravnopravnosti**²⁴. Poverenica ima ključnu ulogu u praćenju primene Zakona o zabrani diskriminacije i može da prima i razmatra pritužbe građana koje se odnose na ovu oblast. Ona će ocenjivati to da li je u konkretnom slučaju bilo diskriminacije i primenjivaće mere zaštite u skladu sa Zakonom. Poverenica, takođe, ima nadležnost da inicira druge mere kojima se unapređuje pravo ravnopravnosti građana, kao i da redovno izveštava Skupštinu i druge organe uprave o slučajevima diskriminacije. Rad Poverenice u 2010. godini biće ograničen, pre svega, budžetskim restrikcijama, pošto je republički budžet za 2010. godinu usvojen pre njenog imenovanja i ne predviđa sredstva za rad Poverenice.

2.2. Pokrajinski mehanizmi rodne ravnopravnosti i bezbednosti

Do sada je najznačajniji napredak u unapređenju rodne ravnopravnosti i u uvođenju politike rodne ravnopravnosti u javnu politiku u Srbiji postignut u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. U ovoj pokrajini je većina mehanizama rodne ravnopravnosti uspostavljena 2002. godine, pre nego što su bili uspostavljeni u bilo kom drugom delu države. Glavni izvršni mehanizam rodne ravnopravnosti jeste Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova u okviru Izvršnog veća Vojvodine (pokrajinska Vlada). Sekretarijat savetodavnu pomoć dobija od Saveta za ravnopravnost polova, a stručnu od Pokrajinskog

Rodno budžetiranje postoji samo u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini

Republički budžet i budžeti pojedinačnih vladinih tela ne sadrže rodnu komponentu. Od 2007. godine UNIFEM pomaže u premošćavanju ovog nedostatka realizovanjem programa Rodno odgovorno budžetiranje u Jugoslovenskoj Evropi: Unapređenje rodne ravnopravnosti i demokratske vladavine kroz povećanu transparentnost i odgovornost. Njegovi najvažniji partneri u Srbiji jesu Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Autonomne Pokrajine Vojvodine, organizacije civilnog društva i organi lokalnih vlasti. Od juna 2009. godine UNIFEM podržava sprovođenje tekućih budžetskih inicijativa koje sadrže rodnu dimenziju u osam gradova i opština u Srbiji. To podrazumeva izgradnju kapaciteta za rodno osetljivu analizu programa zapošljavanja i sektora zapošljavanja u okviru opštinskog budžeta. Izgradnja kapaciteta je usmerena na nosioce javnih funkcija i zastupnike rodne ravnopravnosti. Ona treba da obezbedi rodnu osetljivost politika i budžeta, kao i to da se rodno osetljiva analiza i budžetsko finansiranje koriste kao instrumenti ostvarivanja ciljeva rodne ravnopravnosti. Rodno osetljiva analiza sprovedena je u svim programima zapošljavanja koje podržava Vlada Vojvodine, kao i u konkretnim odeljcima opštinskih budžeta u nekoliko gradova u Srbiji. Rezultati analize omogućili su formulisanje preporuke lokalnim vlastima. U skorijoj budućnosti UNIFEM namerava da nastavi rodno osetljivo budžetsko finansiranje na pokrajinskom i lokalnom nivou, kao i da inicira slične aktivnosti i na nacionalnom nivou.

Antrfile 3: Rodno budžetiranje

²⁴ Gospođa Nevena Petrušić, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti.

zavoda za ravnopravnost polova koji je osnovan 2004. godine. Kao i na nacionalnom nivou, nadzor izvršne vlasti vrše Odbor za ravnopravnost polova u pokrajinskoj Skupštini i zamenica Ombudsmana za ravnopravnost polova u Kancelariji pokrajinskog Ombudsmana. Rad ovih pokrajinskih institucija ograničen je na integrisanje rodne perspektive u politike za koje Vojvodina ima autonomnu nadležnost. Bezbednosna pitanja u Vojvodini ostaju pod isključivom nadležnošću nacionalnih vlasti. Međutim, pokrajinski Savet za bezbednost – inetrresorno savetodavno telo – nedavno je formiran kako bi bila olakšana koordinacija između Ministarstva unutrašnjih poslova i pokrajinskih vlasti. Takođe, postoji i Odbor za bezbednost u pokrajinskoj Skupštini, koji ima ograničen nadzor u oblasti bezbednosne politike. Iako imaju ograničene nadležnosti kada je reč o kreiranju bezbednosne politike, pokrajinski mehanizmi za rodnu ravnopravnost postigli su veliki uspeh u ovoj oblasti stvaranjem efikasnih partnerskih odnosa sa institucijama zaduženim za bezbednost i rodnu ravnopravnost na sva tri nivoa vlasti: nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom.

Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Izvršnog veća Vojvodine najviši je izvršni mehanizam za afirmisanje rodne ravnopravnosti u AP Vojvodini. Od kada je formirana kao posebno odeljenje Izvršnog veća 2002. godine, jedinica sekeratrijata zadužena za ravnopravnost polova vrlo je aktivno radila na unapređenju rodne ravnopravnosti, saradnji sa relevantnim institucijama, vladinim i nevladinim organizacijama, kao i na uspostavljanju i jačanju mehanizama kojima se ženama i muškarcima obezbeđuju jednake mogućnosti.

Predstavnici pokrajinskih institucija koje se bave rodnom ravnopravnošću istakli su da su za napredak koji je postignut bile potrebne jasno određene kompetencije i ciljevi, kao i jaka politička podrška pokrajinskih vlasti. Oni su, takođe, svoj uspeh pripisali i nizu povoljnih okolnosti u svom okruženju: postojanju dobro organizovanog programa ženskih/rodnih studija na Univerzitetu u Novom Sadu; postojanju vrlo aktivnih ženskih organizacija; postojanju žena na visokim političkim položajima; postojanju žena stručnjaka u medijima, sindikatima i drugim institucijama. **Savet za ravnopravnost polova** pruža stručnu savetodavnu pomoć i Sekretarijatu i Izvršnom veću Vojvodine u oblasti rodne ravnopravnosti. Na predlog Sekretarijata, 2004. godine pokrajinska Skupština odlučila je da formira **Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova**. Glavni cilj postojanja ovog Zavoda bio je pružanje savetodavne pomoći i podrške izvršnoj vlasti prilikom realizacije projekata, programa i aktivnosti, kao i prilikom primene zakona koji treba da dovedu do poboljšanja položaja žena i koji doprinose unapređenju rodne ravnopravnosti. Pored brojnih aktivnosti, Zavod se bavi i naučno-istraživačkim radom o rodnoj ravnopravnosti i organizuje treninge o pitanjima roda.

Od 2002. godine Sekretarijat je povezan i radi direktno sa opštinskim mehanizmima rodne ravnopravnosti, koji su do sada upostavljeni u više od 20 opština u Vojvodini. Sektor za ravnopravnost polova pokrajinskog Sekretarijata prati uspostavljanje komisija/saveta za ravnopravnost polova i imenovanje lica određenih za pitanja rodne ravnopravnosti u opštinama u Vojvodini. Sekretarijat je podržao i lokalno promovisanje rodne ravnopravnosti tako što je uticao na gradonačelnika i druge donosioce odluka na nivou opština da budu formirane komisije za ravnopravnost polova i imenovane kontakt osobe. Takođe je pružao savetodavnu pomoć prilikom izrade procedura za uspostavljanje lokalnih tela za ravnopravnost polova, kao i prilikom određivanja njihove strukture i sastava, a davao je i smernice za sprovođenje njihovih aktivnosti. Pored ovoga, organizovani su seminari na kojima su članovi lokalnih tela za ravnopravnost polova sticali osnovna znanja i veštine u oblasti rodne ravnopravnosti.

Sekretarijat je pružao podršku i time što je redovno posećivao opštine u kojima postoje tela za ravnopravnost polova ili one opštine u kojima je formiranje takvih tela u toku. U isto vreme, Sekretarijat organizuje periodične sastanke sa predstavnicima svih komisija i licima koja su određena za pitanja rodne ravnopravnosti u opštinama.

Zastupljenost žena u pokrajinskoj Skupštini

Posle pokrajinskih izbora održanih 2008. godine, zastupljenost žena u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine smanjena je za 6% (sa 19% na 13%), što navodi na zaključak da je zastupljenost žena daleko ispod zakonom određenog minimuma i daleko od zadovoljavajućeg broja. Istovremeno broj žena zaposlenih u skupštinskim odborima se nije promenio u odnosu na prethodni period.

Antrfile 4: Zastupljenost žena u pokrajinskoj Skupštini

Tokom ovih sastanaka razmatraju se aktivnosti i planovi komisija, razgovara o uočenim problemima, razmenjuju relevantne informacije i jačaju kontakti između tela za ravnopravnost polova u različitim opštinama. Sekretarijat je, takođe, finansijski podržao neke aktivnosti koje su realizovale komisije za ravnopravnost polova. Značajnu podršku prilikom uspostavljanja i obuke kontakt osoba za rodnu ravnopravnost pružio je OEBS, na osnovu Memoranduma o saradnji, koji je potpisan sa Sekretarijatom u drugoj polovini 2003. godine.²⁵

Mehanizam za rodnu ravnopravnost u okviru zakonodavne grane vlasti predstavlja **Odbor za ravnopravnost polova** Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine. Odbor ima 11 članova.²⁶

Oni razmatraju politike koje kreira pokrajinska Skupština radi postizanja i unapređenja rodne ravnopravnosti u Vojvodini. Odbor, takođe, prati i poštovanje rodne ravnopravnosti u Izvršnom veću Vojvodine. Članovi Odbora u velikoj meri saraduju sa drugim vladinim i nevladinim organizacijama, koje su redovno prisutne na sednicama Odbora i koje članovima Skupštine prenose informacije o položaju žena u Vojvodini.

Zamenica Ombudsmana za rodnu ravnopravnost u okviru Kancelarije Pokrajinskog ombudsmana²⁷ značajno doprinosi naporima usmerenim na postizanje rodne ravnopravnosti u Vojvodini. Pokrajinski ombudsman odgovoran je za to da pokrajinske i opštinske vlasti, organizacije i javne službe poštuju ljudska prava i slobode. Zamenica ima zadatak da nadležnim organima pruža savetodavnu pomoć o propisima iz oblasti rodne ravnopravnosti. Zamenica, takođe, izveštava nadležne organe i javnost o primerima rodne diskriminacije i pokreće zakonske, disciplinske i druge postupke pred nadležnim organima nakon što, u saradnji sa drugim institucijama, preispita te slučajeve. Pored toga, Zamenica organizuje različite skupove, učestvuje u obrazovanju građana o rodnoj ravnopravnosti i u programima usmerenim na podizanje svesti i pribavlja podatke o nasilju u porodici u Vojvodini. Pokrajinski ombudsman je 2004. godine pokrenuo projekat pod nazivom *Mreža za život bez nasilja*, koji treba da pokrene saradnju među relevantnim vladinim i nevladinim institucijama u vojvođanskim opštinama kako bi bio rešen problem nasilja u porodici. Mreža obuhvata predstavnike pokrajinskih sekretarijata koji se bave nasiljem u porodici. Ovaj proces bi trebalo da dovede do brze i efikasne reakcije na slučajeve nasilja u porodici na opštinskom nivou, do adekvatne zaštite žrtava i do većeg nivoa svesti u javnosti o ovom problemu i o oblicima podrške koji su dostupni žrtvama. Tokom proteklih nekoliko godina formirano je 25 interesornih opštinskih timova u okviru mreže koja obuhvata i predstavnike opštinskih centara socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, sudstva, policije, škola i OCD. Ovako široko članstvo dovelo je do povećanja poverenja u samu mrežu i u opštinske timove, što u velikoj meri olakšava saradnju i u drugim oblastima.

U ovom trenutku **Pokrajinski savet za bezbednost** predstavlja najbolju priliku da se

25 Izveštaj o razvoju lokalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti dostupan je na: <http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/pages/DokumentiRavnopravnostiPolova.php?DICat=4&DIItem=3e01a669a3ad0a6692443db51b1f1026&lang=en>

26 Prezentacija Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine: <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/?s=odborpolovi&mak=RadnaTela>

27 Prezentacija Pokrajinskog ombudsmana na: www.ombudsmanapv.org

obezbedi koordinacija rada institucija koje se bave rodnom ravnopravnošću i bezbednošću. Savet je formiran 2005. godine, ali je tek nedavno počeo sa radom nakon što su imenovani novi članovi. On predstavlja stručno savetodavno telo u okviru sistema bezbednosti u Republici Srbiji, čiji su članovi predsednik pokrajinske Skupštine i potpredsednik Izvršnog veća Vojvodine, načelnici relevantnih sekretarijata, predsedavajući i članovi Odora za bezbednost pokrajinske skupštine, vladajući i opozicioni poslanici, Pokrajinski ombudsman i predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova. Pored njih, u radu Saveta mogu da učestvuju i predstavnici međunarodnih organizacija, vladinih i nevladinih organizacija. Savet je formiran radi procene bezbednosne situacije u Vojvodini, podizanja svesti u javnosti o pitanjima iz domena bezbednosti i poboljšanja opšte javne bezbednosti. Prvenstvena namera bila je da bude formiran jedan inkluzivni mehanizam za sve relevantne aktere, koji bi im omogućio da zajedno rade na identifikovanju preovlađujućih problema, kao i na predlaganju aktivnosti kojima bi ti problemi bili rešavani.

2.3. Lokalni mehanizmi za uspostavljanje rodne ravnopravnosti i bezbednosti

Trenutno postoji više od 70 opštinskih mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti i oko 100 interresornih tela, koja rade na rešavanju pitanja bezbednosti u lokalnoj zajednici (npr. opštinski saveti i odbori za bezbednost, opštinski odbori za prevenciju bolesti zavisnosti, školski saveti za bezbednost itd.).²⁸ Međutim, koordinacija i saradnja između tela koja se bave rodnom ravnopravnošću i bezbednošću na lokalnom nivou i dalje su slabe, osim u nekim opštinama u kojima su formirana posebna tela koja se bave pitanjem nasilja u porodici.

Prema Zakonu o ravnopravnosti polova (član 39), lokalne vlasti su obavezne da uspostave tela za rodnu ravnopravnost, ali im je dato ovlašćenje da same određuju kakvi će biti njihova struktura i zadaci.

Rezultat toga je da su neka od ovih tela formirana unutar skupština opština, a druga u okviru izvršnih veća, dok je u nekim opštinama određena jedna osoba zadužena za rodnu ravnopravnost. U vreme pisanja ovog izveštaja u čitavoj zemlji postojalo je više od 70 komisija i odbora za ravnopravnost polova u jedinicama lokalne samouprave, koje su registrovane na zvaničnoj internet stranici Mreže za rodnu ravnopravnost, formirane na inicijativu Uprave za rodnu ravnopravnost.²⁹ Lokalne komisije/ odbori formulišu politiku lokalnih vlasti kojom se unapređuje položaj žena. Ovi mehanizmi, takođe, služe kao kanal kojim se mogu artikulirati pitanja položaja žena, ali i kojim se može doći do političkog konsenzusa na lokalnom nivou kako bi u svakodnevnom životu bili primenjeni principi jednakih mogućnosti i rodne ravnopravnosti.

Zastupljenost žena u lokalnim vlastima

Posle lokalnih izbora održanih 2004. godine zastupljenost žena u skupštinskim odborima iznosila je 21%. Ovaj odnos ostao je nepromenjen i posle izbora 2008. godine. Zastupljenost žena među gradonačelnicima/ predsednicima opština je znatno niža, u proseku 4% kada se u obzir uzmu sve opštine u zemlji.

Antrfile 5: Zastupljenost žena u lokalnim vlastima

28 Stojanović, S. „Reforma policije”. str. 165-120

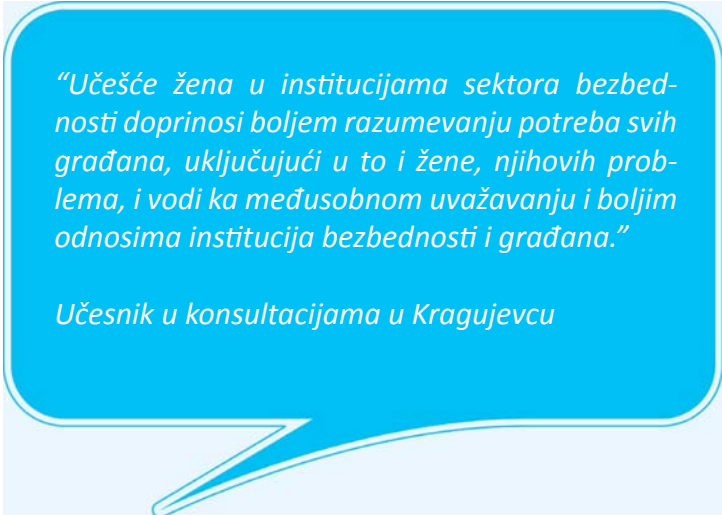
29 Lokalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost, <http://www.gendernet.rs/lokalni.aps?section=1>

Prvi **Opštinski saveti bezbednosti** formirani su u deset pilot opština, koje su za sprovođenje projekta „Policija u zajednici” odabrane uz pomoć Misije OEBS u Srbiji i drugih donatora.³⁰ Formiranje ovih tela značajno je zato što ona okupljaju sve relevantne aktere u jednoj lokalnoj zajednici radi određenja bezbednosnih prioriteta. Od ključnog značaja je učestvovanje različitih institucija u formulisanju bezbednosnih prioriteta, na primer, uključivanjem predstavnika gradske vlasti, policije, pravosuđa, bolnica, centara socijalne zaštite i drugih institucija koje su direktno ili indirektno vezane za pitanje lokalne bezbednosti. Opštinski saveti za bezbednost su, kao deo ovog programa, 2004. godine formirani u Kragujevcu, Novom Bečeju, Vrnjačkoj Banji, Zrenjaninu i Zvezdari, dok su sledeće godine formirani i u opštinama Bujanovac, Medveđa i Preševo. Ovakvi saveti postoje i u Novom Pazaru, Pančevu i Vršcu. Mnoge opštine formirale su slična tela, čije aktivnosti obuhvataju i bezbednosnu i rodnu dimenziju (opštinski odbori za prevenciju bolesti zavisnosti, trgovine ljudima, školski saveti za bezbednost itd.). Međutim, centralizovan način odlučivanja o bezbednosnim pitanjima glavna je prepreka koja onemogućava ove mehanizme da efikasno obavljaju svoje zadatke.

Konsultacije su pokazale da van glavnog grada postoji značajan nedostatak informisanosti građana o procesima reforme sektora bezbednosti. Ne postoji dovoljna informisanost o tome kako su RSB i rodno pitanje međusobno povezani i kako mogu da doprinesu poboljšanju položaja žena u društvu. Žene su nedovoljno zastupljene u lokalnim vlastima, pa time nisu ni u dovoljnoj meri konsultovane o bezbednosnim pitanjima u svojim zajednicama. Žene su retko zastupljene u opštinskim savetima za bezbednost, a ako i jesu onda je to samo kada se Savet bavi pitanjem nasilja u porodici, kao što je to slučaj u Kragujevcu. Suprotno tome, žene su u većini opština zastupljene u lokalnim savetima za ravnopravnost polova i u drugim lokalnim i pokrajinskim telima koja se u bave rodnom ravnopravnošću.

Preispitivanje postojeće prakse u Srbiji navodi na zaključak da Opštinski savet za bezbednost u Kragujevcu predstavlja dobar primer toga kako se daje prioritet bezbednosnim problemima žena, kao i kako se oni uspešno rešavaju. Konkretno, ovaj Savet odredio je da jedna od njegove četiri grupe radi na prevenciji nasilja u porodici, zato što su građani i lokalne vlasti u Kragujevcu uočili da je ovaj vid nasilja jedan od najvećih bezbednosnih problema u zajednici. Komisija za ravnopravnost polova, takođe, učestvuje u radu Saveta. Savet predstavlja efikasan mehanizam, jer ženama omogućava da izraze svoje bezbednosne probleme i da učestvuju u formulisanju politika kojima se poboljšava njihov položaj u zajednici. Više o rezultatima ove radne grupe rečeno je u poglavlju Rešavanje bezbednosnih problema muškaraca i žena.

Iskustva iz pilot opština, kao i iz drugih opština u kojima su lokalna rodna i bezbednosna interesna tela uspostavila efikasnu saradnju treba analizirati i integrisati u politiku rada Ministarstva unutrašnjih poslova.

“Učešće žena u institucijama sektora bezbednosti doprinosi boljem razumevanju potreba svih građana, uključujući u to i žene, njihovih problema, i vodi ka međusobnom uvažavanju i boljim odnosima institucija bezbednosti i građana.”

Učesnik u konsultacijama u Kragujevcu

³⁰ Pilot programi „Policija u zajednici” realizovani su u opštinama Bačka Palanka, Kragujevac, Novi Bečej, Novi Sad, Požega, Vrnjačka Banja, Zvezdara, Požega, Bujanovac, Preševo i Medveđa, a kao deo UN Habitat programa Bezbedna zajednica u nekoliko opština u kojima je saradnja policije, lokalnih vlasti i građana intenzivirana (npr. Valjevo, Niš).

**SARADNJA
ORGANIZACIJA CIVILNOG
DRUŠTVA I SEKTORA
BEZBEDNOSTI**

Iako su organizacije građanskog društva imale važnu ulogu u nadzoru sektora bezbednosti tokom protekle dve decenije u Srbiji, prepoznate su kao kompetentni akteri u ovom sektoru tek posle smene Miloševićevog režima s vlasti 2000. godine. Devedesete godine 20. veka obeležene su nepostojanjem saradnje institucija vlasti i organizacija civilnog društva, ali je promena režima označila početak nove faze u njihovom odnosu. Mali broj organizacija civilnog društva se direktno bavi odnosom rodnog pitanja i reforme sektora bezbednosti. Ovim pitanjem bave se uglavnom organizacije za javno zastupanje koje su usmerene na poboljšanje pružanja bezbednosti i pravosudne zaštite, pre svega kada je reč o rodno zasnovanom nasilju, na primer trgovini ljudima i nasilju u porodici. Nekolicina organizacija civilnog društva počela je 2002. godine da govori o primeni Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN o ženama, miru i bezbednosti, ali su OCD tek nedavno počele da ukazuju na položaj žena zaposlenih u sektoru bezbednosti. U ovom trenutku institucije bezbednosti naklonjenije su saradnji sa organizacijama civilnog društva koje pružaju usluge ženama žrtvama, nego sa onima koje se bave javnim zastupanjem ili nezavisnim istraživanjem. Zaključci do kojih se došlo tokom konsultacija ukazuju da postoji najmanja otvorenost za saradnju sa aktivističkim i organizacijama koje javno zastupaju i promovišu interese manjinskih zajednica, kao i socijalno ranjivih i marginalizovanih grupa.

Uprkos pozitivnim primerima saradnje i koordinacije između institucija sektora bezbednosti i organizacija civilnog društva, još uvek ne postoje integrisani i održivi mehanizmi za značajnije uključivanje OCD u bezbednosnu politiku, kako na centralnom, tako i na lokalnom nivou. U svega nekoliko slučajeva saradnja je formalizovana potpisivanjem memoranduma o saradnji i drugih formalnih dokumenata. Protokoli o postupanju službi i međusektorskoj saradnji na lokalnom nivou koji predviđaju učešće OCD u pružanju usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja nisu pravno obavezujući, čime se institucijama i akterima sektora bezbednosti prepušta odluka o tome da li žele da sarađuju sa OCD. Iako su organizacije civilnog društva pozivane da organizuju obuku za zaposlene u sektoru bezbednosti, njihovo mišljenje se retko traži kada je reč o kreiranju praktičnih politika. Kako bi bila unapređena saradnja, institucije bezbednosti treba da institucionalizuju rad usmeren na potrebe zajednice (npr. rad policije u zajednici i civilno-vojna saradnja), a njihove aktivnosti treba da budu transparentnije.

3.1. Razvoj civilnog društva u Srbiji

Prve organizacije civilnog društva u Srbiji nastale su početkom devedesetih godina XX veka, kao odgovor na ratove u delovima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ovo su bile aktivističke organizacije, koje su se bavile javnim zastupanjem. Snažno su se protivile ratu, nasilju i militarizaciji društva. Neke od najaktivnijih organizacija su u to vreme bile ženske organizacije, kao što su „Žene u crnom” i „Autonomni ženski centar”, koje su organizovale brojne kampanje i proteste, oštro se suprotstavljajući svim vidovima nasilja i diskriminacije protiv žena i manjinskih grupa.

Slika 1: „Žene u crnom” tokom antiratnog protesta u Beogradu³¹

U to vreme Miloševićev režim je ove organizacije proglašavao „narodnim neprijateljima” i „stranim plaćenicima”, nastojeći da izazove negativan stav javnosti. Ova činjenica pomaže nam da shvatimo to zašto između institucija sektora bezbednosti i ženskih organizacija i danas postoje nepoverenje i ograničena saradnja. Posle 2000. godine možemo uočiti rastući trend kad je reč o učestvovanju javnosti i civilnog društva u diskusijama o bezbednosnoj politici Srbije, što je u potpunoj suprotnosti sa situacijom koja je postojala za vreme prethodnog režima. Pored toga, profesionalna i akademska saradnja državnih aktera sa lokalnim univerzitetima i fakultetima, kao i sa organizacijama civilnog društva postala je uobičajena.³²

Međutim, deset godina nakon toga situacija u praksi daleko je od zadovoljavajuće. Čini se da je nova vlast, koja je izabrana 2008. godine, otvorenija za dijalog sa civilnim društvom nego što su to bile prethodne. Mehanizmi saradnje sa civilnim društvom uspostavljeni su u određenoj meri iako ne funkcionišu uvek u praksi. Neke organizacije civilnog društva³³ smatraju ih neefikasnim i lažnim, jer u nekim slučajevima, prilikom izrada zakona i strategija o rodnoj ravnopravnosti i bezbednosti, njihove preporuke nisu našle mesto u konačnim nacrtima ovih dokumenata. Neke od intervjuisanih organizacija civilnog društva smatraju da vlada konsultuje ženske i manjinske organizacije tokom izrade dokumenata samo da bi dala

³¹ Fotografija preuzeta sa internet stranice organizacije „Žene u crnom”, <http://www.zeneucrnem.org/>

³² Zorana, Atanasović. „Organizacije civilnog društva” u Godišnjaku reforme sektora bezbednosti 2008., ur. Miroslav Hadžiić i autori. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009, 357–386.

³³ Za listu organizacija civilnog društva s kojima je vođen intervju vidi Aneks 1: Lista učesnika intervju.

legitimitet procesu, a ne zato da bi od njih dobila mišljenje i savet.

Organizacije civilnog društva koje se bave rodno zasnovanim pitanjem i bezbednošću jesu organizacije koje se bave javnim zastupanjem stavova i koje su usmerene na poboljšanje rezultata rada sistema bezbednosti i pravosuđa, pre svega kada je reč o rodno zasnovanom nasilju, kao što su na primer nasilje u porodici i trgovina ljudima. Najaktivnije organizacije su „Autonomni ženski centar“, „Akcija protiv trgovine ljudima“ (ASTRA), „Viktimološko društvo Srbije“, „Romski ženski centar BIBIJA“, „Žene u crnom“ i „Incest trauma centar“. Postoje brojne organizacije van Beograda koje se, takođe, bave ovim pitanjima³⁴, ali se većina njih ne bavi promovisanjem prava, pa pružaju samo jednokratne usluge ženama žrtvama ovakvog zlostavljanja (npr. sigurne kuće za žene žrtve nasilja u porodici). Organizacija „Žene u crnom“ bila je pionir u promovisanju prava, kao i prva organizacija koja je promovisala Rezoluciju 1325 SB UN o ženama, miru i bezbednosti. Na ostvarivanju ovog cilja radila je sa drugim lokalnim ženskim organizacijama još od 2002. godine³⁵. Međutim, Rezolucija 1325 SB UN postala je šire poznata i prihvaćena u ovim krugovima tek 2009. godine kada je BFPE, u tesnoj saradnji sa Ministarstvom odbrane, pokrenuo projekat izrade nacrtu nacionalnog akcionog plana kako bi bila unapređena njena primena.

3.2. Saradnja sektora bezbednosti i rodne zajednice

Većina organizacija civilnog društva zainteresovana je za to da uspostavi saradnju sa policijom, jer ona ima najveći uticaj na zaštitu bezbednosti i prava građana. Stojanović (2009)³⁶ ističe da je policija s jedne strane izgradila odličnu saradnju sa organizacijama koje se bave zaštitom dece i žena žrtava.³⁷ Sa druge strane, međutim, policija mnogo manje saraduje sa organizacijama koje poseduju tehničku ekspertizu, kao što je to slučaj sa nezavisnim istraživačkim centrima koji analiziraju reformu policije ili sa organizacijama koje redovno prate to u kojoj meri policija poštuje ljudska prava. Policija najmanje saraduje sa organizacijama koje afirmišu interese manjinskih, socijalno ranjivih i marginalizovanih grupa. Međutim, bilo je pomaka kada je reč o saradnji sa organizacijama koje se bave zaštitom lezbejki, gej, biseksualnih i transrodnih osoba (LGBT) realizovanjem programa za prevenciju krivičnih dela motivisanih mržnjom, kao i realizovanjem programa „Policija u zajednici“. Predstavnici civilnog društva smatraju da bi policija trebalo da bude aktivnija i da bi njen rad trebalo da bude transparentniji kako bi se više približila građanima. S druge strane, zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova smatraju da ih veoma centralizovan sistem odlučivanja i dominantna organizaciona kultura onemogućava da grade partnerske odnose sa građanima.³⁸ Najveći napredak u saradnji sa građanima i lokalnim udruženjima postignut je u opštinama koje su odabrane za primenu pilot programa „Policija u lokalnoj zajednici“.³⁹ U tim opštinama je koncept bezbedne zajednice primenjen uz podršku programa

34 U 2008. godini 37 OCD pružalo je usluge pomoći žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Branković, B., Odgovor na neme kritike: Mapiranje usluga koje pružaju NVO u oblasti rodno zasnovanog nasilja. Beograd: UNDP Srbija, 2009.

35 „Žene u crnom“ predstavljaju prvu organizaciju civilnog društva koja je pokrenula pitanje Rezolucije 1325 SB UN u Srbiji. Iste godine, kao i 2006. i 2007, ova organizacija pokrenula je brojne kampanje koje su se odnosile na Rezoluciju 1325 i Skupštini podnela nacrt rezolucije Žene, mir, bezbednost. Ovaj nacrt sadržao je glavne preporuke Rezolucije 1325, kao i zahteve koji su specifični za društveno-politički kontekst u Srbiji.

36 Stojanović, S. „Reforma policije“, 186.

37 Želimir Kešetović, Završni izveštaj o prvoj fazi projekta 'Policija i manjinske i socijalno ranjive grupe' (Beograd, London: Misija OEBS u Srbiji, Britanski savet, 2006), 5

38 Ovi zaključci su izvedeni na osnovu intervjua sa rukovodiocima MUP i predstavnicima organizacija civilnog društva vođenih u avgustu 2008. godine kao deo projekta Veće učešće građana u kreiranju politike bezbednosti, koji je realizovao Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

39 Pilot programi "Policija u zajednici" realizovani su u opštinama Bačka Palanka, Kragujevac, Novi Bečej, Novi Sad, Požega, Vrnjačka Banja, Zvezdara, Požega, Bujanovac, Preševo i Medveđa, a kao deo UN Habitat programa *Bezbedna zajednica* u nekoliko opština u

UN Habitat. Kada je reč o vojsci, ona bolje saraduje sa organizacijama koje se bave promovisanjem međunarodne odbrambene saradnje i integracija, nego sa onima koje promovišu demokratsku kontrolu vojnih snaga u zemlji. Uopšteno govoreći, rad Ministarstva odbrane smatra se transparentnijim i efikasnijim od rada Ministarstva unutrašnjih poslova kada je reč o saradnji sa organizacijama civilnog društva koje se nalaze u Beogradu, što je u suprotnosti sa mandatima ovih ministarstava. Ovo je verovatno rezultat efektivne strategije koju je Ministarstvo odbrane usvojilo 2008. godine radi postizanja otvorenije komunikacije o procesima reforme sistema odbrane. Time je ovo Ministarstvo dobilo i podršku javnosti.⁴⁰ Međutim, još uvek postoji velika potreba da se razvijaju kapaciteti odeljenja za civilno-vojnu saradnju koja treba da uspostavlja partnerske odnose sa lokalnim organizacijama civilnog društva.

Mehanizmi saradnje institucija sektora bezbednosti sa organizacijama civilnog društva i telima koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti nisu dovoljno razvijeni i retko su formalizovani potpisivanjem memoranduma o saradnji i drugih formalnih dokumenata. Protokoli o borbi protiv nasilja u porodici, koji predviđaju učestvovanje organizacija civilnog društva u pružanju usluga⁴¹ žrtvama rodno zasnovanog nasilja, nisu zakonom obavezujući. Time je institucijama sektora bezbednosti ostavljeno da odluče da li će sa njima saradivati ili neće.

Najčešći oblici saradnje predstavljaju obrazovne aktivnosti (seminari, obuke, konferencije), koje organizacije civilnog društva organizuju za predstavnike policije i pravosuđa. Međutim, predlozi ovih organizacija za unapređenje postojećih politika u sektoru bezbednosti, koji treba da pomognu rešavanju problema rodno zasnovanog nasilja, retko bivaju prihvaćeni u sektoru bezbednosti. Kao primer možemo navesti slučaj iz 2002. godine kada je organizacija „Autonomni ženski centar” realizovala program „Primeri dobre prakse u borbi protiv nasilja u porodici”, iz koga su proistekli novi modeli rada zasnovani na uspešno primenjenoj praksi iz Srbije i inostranstva (kodeksi ponašanja, uputstva, prikupljanje podataka, zajedničko planiranje i koordinacija rada različitih tela itd.).⁴² Organizacija AŽC pokušala je da promoviše primere dobre policijske prakse u borbi protiv nasilja u porodici iz Kragujevca, Lazarevca i Sombora, ali uprkos uložnim naporima, ovi primeri nisu uzeti u obzir i primenjeni u policijskim stanicama u ostatku Srbije. Međutim, zbog nepostojanja stalnih i formalnih mehanizama konsultacija i saradnje sektora bezbednosti i civilnog društva, organizacije civilnog društva suočavaju se sa problemima onda kada pokušavaju da promovišu širu primenu primera dobre prakse koji već postoje u nekim institucijama. Važan element koji bi mogao da podstakne saradnju državnih institucija sa organizacijama civilnog društva, ako bi bio adekvatno regulisan, jeste proces finansiranja organizacija civilnog društva iz budžetskih sredstava (budžetska linija 481). Svaka državna institucija ima na raspolaganju određena sredstva na ovoj budžetskoj liniji, što im daje mogućnost da finansiraju projekte organizacija civilnog društva koji su u skladu sa ciljevima i prioritetima datih institucija. Od kad je prvi put uvedena 2003. godine ova budžetska linija predstavlja tačku oko koje se organizacije civilnog društva i državne institucije često spore, pre svega, zato što ne postoje jasni kriterijumi za finansiranje projekata ovih organizacija. Štaviše, u sklopu definicije ove budžetske linije, političke partije, verske zajednice, sportska udruženja i saveti nacionalnih manjina smatraju se, takođe, organizacijama civilnog društva, zbog čega se često stvarnim organizacijama civilnog društva uskraćuju sredstva. Stoga je potrebno da bezbednosne institucije revidiraju kriterijume za finansiranje iz ovih sredstava. Treba, takođe,

---

kojima je saradnja policije, lokalnih vlasti i građana intenzivirana (npr. Valjevo, Niš).

40 Đorđe Popović, „Vojska” u Godišnjaku reforme sektora bezbednosti 2008., ur. Miroslav Hadžiić i autori. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009.), 152.

41 Ove usluge obuhvataju zaštitu od nasilnika, psihološku pomoć, pravnu zaštitu itd.

42 Tanja Ignjatović i Bobana Macanović, „Uspostavljanje mehanizama za praćenje i intervencije u oblasti nasilja u porodici – tri godine rada”, u Za život bez straha Priručnik 2005/2006, ur. Tanja Ignjatović i Bobana Macanović (Beograd: AŽC).

i identifikovati načine da se procedure i uslovi dodele ovih sredstava učine transparentnijim. Vladini grantovi organizacijama civilnog društva treba da budu dodeljivani u skladu sa jasnim strateškim i političkim prioritetima, kao što je to sada slučaj u Vojvodini. Sredstva iz budžetske linije 481 mogu biti korištena ne samo za davanje grantova organizacijama civilnog društva, već i za njihovo aktivnije angažovanje u pisanju predloga praktične politike ili u sprovođenju analize.⁴³

Bez obzira na intenzivne aktivnosti organizacija civilnog društva i donatora, efektivna koordinacija potreba i prioriteta u ovoj konkretnoj oblasti nikada nije postojala.⁴⁴ Tek je 2006. godine osnovana Grupa za sinergiju u oblasti rodne ravnopravnosti (GESG), koja predstavlja forum za saradnju različitih aktera u oblasti rodne ravnopravnosti u Srbiji. Ova Grupa okuplja međunarodne donatorske organizacije koje imaju rodno orijentisane programe, kao i relevantne domaće institucije. Logističku i finansijsku podršku pružaju joj Kanadska agencija za međunarodni razvoj (CIDA) i Švedska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (SIDA). Nemamo dodatnih informacija o rezultatima rada GESG.

3.3. Primeri saradnje organizacija civilnog društva i državnih Institucija

Formalna saradnja organizacija civilnog društva i državnih institucija koje su potpisale memorandume o razumevanju predstavlja pozitivne, ali i retke primere dobre prakse. Beogradski centar za bezbednosnu politiku (nekadašnji Centar za civilno-vojne odnose) jedina je organizacija koja je potpisala memorandum o saradnji i tako formalizovala svoj partnerski odnos sa Ministarstvom odbrane Srbije. Međutim, potpisani memorandumi ne garantuju efektivnu saradnju, jer saradnja još uvek dosta zavisi od ličnih odnosa. Takođe, Pokrajinski Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova potpisao je 2005. godine Memorandum o poslovno-tehničkoj saradnji sa Centrom za moderne veštine i BFPE. Memorandum omogućava saradnju ove dve organizacije i Sekretarijata na realizaciji projekta „Javno zastupanje za usvajanje Zakona o ravno-pravnosti polova”. Projekat je obuhvatio javno promovisanje nacrtu zakona, uticanje na lokalne vlasti da podrže zakon, medijsku promociju i kampanje podizanja nivoa javne svesti. Treba istaći i to da je pokrajinski Sekretarijat ranije već uspostavio uspešnu saradnju sa BFPE tokom realizacije projekta „Gradonačelnice/ predsednice opština – obrazovanje političarki”, čiji je cilj bio osnaživanje političarki u Vojvodini za obavljanje odgovornijih političkih uloga, kao i podržavanje poboljšanja uslova života žena i devojčica u gradovima i opštinama u kojima žive.

Slično kao i u Novom Pazaru učesnici u Bujanovcu su se saglasili sa tim da ekonomska nerazvijenost, siromaštvo, patrijarhalno shvatanje uloge žene u društvu i nedovoljan broj žena koje su zaposlene na položajima odlučivanja na lokalnom nivou predstavljaju najveće izazove za veću uključenost žena u javni život i institucije sektora bezbednosti. Ovi problemi su čak i veći u manjinskim zajednicama, naročito u romskoj populaciji.

Pozitivan primer saradnje OCD i državnih institucija predstavlja rad Foruma za dijalog sa organizacijama civilnog društva. Forum je inicirala Uprava za rodnu ravnopravnost krajem

43 Stojanović, S. „Reforma policije”, 186.

44 Gospođa Dragana Petrović, sadašnja izvršna sekretarka u Savetu za ravnopravnost polova.

2008. godine sa idejom da ad hoc sastancima započne konsultativni dijalog sa OCD koje se bave pitanjima roda. Do sada, Uprava je održala pet sastanaka sa predstavnicima manjih OCD koje su smeštene van Beograda.⁴⁵ Broj učesnika na sastancima menjao se u zavisnosti od teme sastanka. Na najposećenijem sastanku okupili su se predstavnici 120 organizacija civilnog društva. Forum je otvoren i za učestvovanje drugih organizacija civilnog društva, kao i predstavnika lokalnih tela za rodnu ravnopravnost. Poziv na sastanak Foruma jeste javan i objavljuje se na sajtu Uprave, u dnevnoj štampi i putem mreže ženskih organizacija.

Model uključivanja ženskih organizacija u kreiranje javne politike

Najčešće navođeni primer uspešne saradnje sa organizacijama civilnog društva koji je istaknut tokom intervjua jeste primena Strategije za smanjenje siromaštva u partnerstvu, koja je izvedena u partnerstvu sa ovim organizacijama.⁴⁵ Oko 250 OCD okupljenih u različitim grupama, u skladu sa prioritetima i ciljnim grupama, uključene su u sprovođenje Strategije za smanjenje siromaštva. Svaka grupa ima određenu kontakt organizaciju, koja je fasilitator konsultacija različitih organizacija u svojoj grupi i vladinog tima koji je zadužen za sprovođenje Strategije. „Ženski autonomni centar“ određen je da bude kontakt organizacija u grupi koja se bavi ženskim pitanjem. Ovim je omogućena participativna i efikasnija saradnja sa državnim institucijama, pošto se sve organizacije koje su uključene u ovaj proces konsultuju kada se formulišu prioriteti. Pokazalo se da je ovaj mehanizam funkcionalan i da bi mogao da posluži kao primer uspešnog uključivanja civilnog društva u proces formulisanja i sprovođenja javne politike.

Antrfile 6: Model uključivanja ženskih organizacija u kreiranje javne politike

3.4. Inicijative organizacija civilnog društva u oblastima rodne ravnopravnosti i bezbednosti

Najsveobuhvatnija lista organizacija civilnog društva koje se bave rodnim pitanjem i njegovom vezom sa različitim aspektima bezbednosti nalazi se u „Direktorijumu organizacija, institucija i pojedinaca zainteresovanih za bezbednosne teme“⁴⁶, koji objavljuje i redovno ažurira na svojoj internet stranici BCBP. Organizacije civilnog društva možemo podeliti prema oblastima njihovog delovanja:

Prva, veoma široka grupa obuhvata ženske organizacije civilnog društva koje se bave pitanjem rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici, ženama i decom izbeglicama, ženama žrtvama trgovine ljudima itd. U njoj se nalaze:

- „**Autonomni ženski centar**“ (**AŽC**)⁴⁷ osnovan 1993. godine, čiji se rad zasniva na feminističkim principima i teoriji. Svoje ciljeve ostvaruje realizovanjem tri programa koji su usmereni na: razvoj dobre prakse u oblasti nasilja u porodici, realizovanje konsultacija za žene i čuvanje zdravlja žena. Aktivisti i aktivistkinje „Autonomnog ženskog centra“ osnivači su Žena protiv nasilja u Srbiji – lokalne mreže za sprečavanje nasilja nad ženama (<http://www.zeneprotivnasilja.net/>).

⁴⁵ Forum za dijalog sa organizacijama civilnog društva, <http://www.gendernet.rs/dokumenti.asp?holder=contact&page=64>

⁴⁶ „Direktorijum organizacija, institucija i pojedinaca zainteresovanih za bezbednosne teme“, <http://www.bezbednost.org>

⁴⁷ „Autonomni ženski centar“, <http://www.womenngo.org.rs/>

- **Organizacija ASTRA**⁴⁸ posvećena je iskorenjivanju svih oblika trgovine ljudima, a naročito trgovine ženama i decom, koji ostvaruje sveobuhvatnim pristupom rešavanju problema i afirmisanjem „društva slobodnog od svih oblika eksploatacije, nasilja, diskriminacije i ekonomskih i socijalnih nejednakosti”. Osnivač je Nacionalne ASTRA mreže, sačinjene od 11 organizacija članica koje se zajedno bore protiv trgovine ljudima.
- **„Romski ženski centar BIBIJA”**⁴⁹, osnovan je 1998. godine. Organizuje psihosocijalne radionice i pravno savetovanište za Romkinje. Takođe je učestvovao u stvaranju mreže organizacija civilnog društva koje se bave pravima Romkinja. Trenutno, ovaj centar, zajedno sa organizacijom „Romano Alav“, vodi kampanju kojom se promovise „ravnopravnost Romkinja u Savetu za ravnopravnost polova”. Cilj kampanje je da uključi Romkinje u rad nacionalnog Saveta za ravnopravnost polova i u rad opštinskih saveta/komisija za ravnopravnost polova. Ova organizacija, takođe, nastoji i da ojača uticaj Romkinja u procesu odlučivanja i da stvori adekvatne uslove za njihovo veće učestvovanje u mehanizmima zaštite ljudskih prava u Srbiji.
- **„Viktimološko društvo Srbije” (VDS)**⁵⁰ osnovano je 1997. godine kako bi okupio brojne naučnike i stručnjake zainteresovane za razvoj viktimologije i zaštite žrtava zločina, kršenja ljudskih prava i žrtava ratova, bez obzira na njihov pol, veroispovest, etničko poreklo ili druge karakteristike. Rad VDS organizovan je oko tri ključne aktivnosti: pružnje informacija i podrške žrtvama, istraživački i obrazovni rad i program istine i pomirenja.

Drugu grupu lokalnih organizacija civilnog društva čine nezavisni istraživački centri (think tanks), čiji je primarno polje interesovanja reforma sektora bezbednosti. One su realizovale određene aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti i bezbednosti.

- Primer nezavisnog istraživačkog centra je **Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP)**, nekadašnji Centar za civilno-vojne odnose (CCMR)⁵¹. U svoje ključno istraživanje „Mapiranje i monitoring reforme sektora bezbednosti u Srbiji”, BCBP je uključio i pregled primene principa zastupljenosti žena u procesu reforme sektora bezbednosti. Ovo je dovelo do objavljivanja podataka o ženama zaposlenim u vojsci, policiji, civilnim i vojnim obaveštajnim službama, sudstvu, skupštini, carini, upravi za sprečavanje pranja novca i poreskoj policiji u Godišnjaku reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Pošto su istraživači BCBP učestvovali u procesu izrade Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN, preporuke iznete u Godišnjaku uključene su u konačni nacrt ovog plana.

Treću grupu čine organizacije za javno zastupanje, a među njima su:

- **„Žene u crnom”**⁵², organizacija koja je sprovodila različite aktivnosti za podizanje svesti javnosti o Rezoluciji 1325 SB UN. U okviru svojih redovnih aktivnosti organizacija je usmerena na borbu protiv militarizma i na zalaganje za mir i pomirenje u Jugoistočnoj Evropi. Ova organizacija je uspostavila mrežu OCD u 14 gradova u Srbiji.

48 ASTRA, <http://www.astra.org.rs>

49 BIBIJA, <http://www.bibija.org>

50 „Viktimološko društvo Srbije”, <http://www.vds.org.rs/indexe.html>

51 BCBP, <http://www.ccmr-bg.org/cms/view.php?id=2>

52 Žene u crnom, <http://www.zeneucrnem.org>

- **„Beogradski fond za političku izuzetnost” (BFPE)**⁵³, čije aktivnosti obuhvataju programe o reformi sektora bezbednosti i o ženskom pitanju, naročito afirmišu osnaživanje političarki u lokalnim samoupravama, kao i podizanje svesti o odredbama Rezolucije 1325 SB UN o ženama, miru i bezbednosti. Tokom 2009. godine organizacija BFPE pokrenula je sa Ministarstvom odbrane zajedničku inicijativu da bude sačinjen Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 SB UN u Srbiji. To je aktivnost koja će se u krajnjem ishodu fokusirati konkretnije na položaj žena u sektoru bezbednosti. Na realizaciji ovog projekta radila je grupa, sačinjena od 41 predstavnika i predstavnice Skupštine, državne uprave (ministarstava odbrane, unutrašnjih poslova, spoljnih poslova, finansija, ekonomije i regionalnog razvoja i pravde), aktivisti nevladinih organizacija (Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Evropski pokret u Srbiji i Atlantski savet Srbije), naučni radnici i novinari (RTS i dnevni list Politika). Izrada Nacionalnog akcionog plana i njegovo usvajanje trebalo bi da znatno doprinesu boljoj vidljivosti žena u sektoru bezbednosti, jačanju njihovog angažovanja u procesu reforme i poboljšanju rodne ravnopravnosti.

---

53 BFPE, <http://www.bfpe.org>

ZASTUPLJENOST ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

Od završetka Drugog svetskog rata ženama su uvek bili dostupni civilni poslovi u sektoru bezbednosti, ali im nisu bili dostupni operativni poslovi u tradicionalnim bezbednosnim institucijama, koje su u najvećoj meri bile van njihovog domašaja. I vojska i policija su tokom socijalizma eksperimentisale sa zapošljavanjem žena na operativne položaje. Do prave promene je, međutim, došlo tek u ovom veku, kada su obe institucije omogućile ženama da pohađaju osnovnu obuku i steknu osnovne kvalifikacije neophodne za obavljanje tih poslova. U oba slučaja kampanje za zapošljavanje žena na poslovima u operativnom sastavu započete su na preporuku međunarodne donatorske zajednice ili su to bile ad hoc javne promotivne aktivnosti, kojima je nedostajalo pažljivo planiranje. Posledica ovoga je da u prvim godinama nije stvoreno odgovarajuće obrazovno i radno okruženje u kome bi se veći broj žena školovao i imao pristup poslovima u policiji i vojsci.

Tokom konsultacija građani su prepoznali da je najveći broj žena zaposlen u institucijama sektora bezbednosti koje nemaju ovlašćenja da primenjuju sredstva prinude, kao što je slučaj sa sudstvom, skupštinom i građanskim društvom. Takođe, zapazili su da je tokom poslednjih godina došlo do značajnog povećanja broja žena koje rade u policiji i carinskoj službi. I zvanični statistički podaci i konsultacije ukazuju na to da najveći broj žena u sektoru bezbednosti još uvek radi na administrativnim, analitičkim i poslovima na kojima se bave formulisanjem praktičnih politika, a da je broj onih koji rade na operativnim poslovima mnogo manji. Žena gotovo da nema na rukovodećem i komandnom nivou u okviru institucija sektora bezbednosti koje koriste sredstva prinude (policija, vojska, carina). Ova činjenica ne iznenađuje ako imamo u vidu to da žene tek od nedavno imaju mogućnost da rade i na operativnim poslovima te još uvek nisu dovoljno dugo zaposlene na ovim poslovima da bi stekle relevantno iskustvo za napredovanje u službi.

Nijedna bezbednosna institucija nije integrisala rodnu perspektivu u interne procedure i politike koje promovišu zadržavanje zaposlenih i razvoj karijere, što bi poboljšalo šanse za napredovanje žena koje su već u njima zaposlene. Zato bezbednosne institucije treba da usvoje sistematičniji pristup zapošljavanju većeg broja žena, poboljšanju uslova rada ženama koje su u njima već zaposlene, kao i sprovođenju politike jednakih mogućnosti prilikom odlučivanja o razvoju karijere. Pozicija žena u sektoru bezbednosti u velikoj meri jeste slika njihovog statusa u srpskom društvu. Preovlađuje shvatanje da je sektor bezbednosti „muški posao“. Međutim, ovakvo shvatanje se, iako sporo, menja, zahvaljujući pre svega drugim reformama koje su započete u sektoru bezbednosti. Stvaranje partnerstava između vladinih tela koja se bave rodnom ravnopravnošću i građanskog društva moglo bi da pomogne razvoju adekvatnih strategija za interno i eksterno rešavanje ovog pitanja.

Zaključci izneti u ovom poglavlju izvedeni su na osnovu istraživanja zastupljenosti žena u sektoru bezbednosti, koje je sproveo BCBP u periodu od 2006. do 2008. godine i koje je objavljeno 2009. godine u "Godišnjaku reforme sektora bezbednosti u Srbiji". Zaključci su, takođe, zasnovani i na ažuriranim podacima o ovoj temi, koji su pripremljeni u okviru Preporuka za izradu Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN, a prikupljeni kao deo zajedničkog projekta BFPE i Ministarstva odbrane. Najdetaljniji podaci predstavljeni su o zastupljenosti žena u policiji. To je tako zbog činjenice da su studije koje su interno urađene u Ministarstvu unutrašnjih poslova dostupne javnosti, što u vreme pisanja ovog izveštaja nije bio slučaj sa sličnim istraživanjem koje je sproveo Institut za strategijska istraživanja Ministarstva odbrane. Do danas ni jedna od institucija bezbednosti nije bila obavezna da prikuplja i evidentira podatke o polnoj strukturi zaposlenih, što objašnjava oskudnost podataka. Ovakva situacija bi trebalo da bude promenjena posle usvajanja Zakona o ravnopravnosti polova 2009. godine, po kome je prikupljanje statističkih podataka o polnoj strukturi zaposlenih obavezno za sve državne institucije (Član 12).

4.1. Pravne odredbe koje garantuju jednaku zastupljenost⁵⁴

Ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca u sektoru bezbednosti zagarantovana je ustavnim i zakonskim odredbama kojim se obezbeđuje ravnopravnost svih građana, zabranjuje diskriminacija i predviđaju mere za postizanje potpune ravnopravnosti (takozvana pozitivna diskriminacija). Član 15 Ustava Srbije⁵⁵ iz 2006. godine predviđa da država garantuje ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti, dok član 21 garantuje jednakost pred Ustavom i zakonom, i zabranjuje bilo koji oblik direktne ili indirektno diskriminacije, naročito na osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla,

rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, imovinskog statusa, kulture, jezika i mentalnog ili fizičkog invaliditeta. Član 53 garantuje pravo građana na to da pod jednakim uslovima stupaju u javne službe i na javne funkcije. Član 60 jamči pravo svih građana na rad i na slobodu izbora zanimanja, kao i na to da su sva radna mesta dostupna svima pod jednakim uslovima. Ovaj član jamči i pravo na korišćenje ostalih radnih prava, a pre svega pravo žena, omladine i osoba sa invaliditetom na posebnu zaštitu na radu.

Pomenuti ustavni principi su u određenoj meri razrađeni u okviru

zakona i propisa o državnoj upravi. Tako Zakon o državnim službenicima⁵⁶ zabranjuje favorizovanje ili diskriminaciju državnih službenika kada je reč o njihovim pravima i obavezama i garantuje da svi mogu da se prijave za mesto državnog službenika pod

"Neophodno je da se struktura stanovništva odražava na sve institucije. Učešće žena, naročito žena pripadnica manjinskih zajednica, vodi ka diskusijama o pitanjima koja se u protivnom ne bi razmatrala."

Učesnik u konsultacijama u Novom Sadu

⁵⁴ Za detaljan pregled relevantnih izvoda iz zakona videti Aneks 3: Nacionalni zakoni i politike koji se odnose na rodnu ravnopravnost i bezbednost.

⁵⁵ Ustav Republike Srbije, http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/ustav/ustav_1.asp

⁵⁶ Zakon o državnim službenicima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 79/05, 81/05 – ispravka, 83/05 - ispravka i 64/07

jednakim uslovima (član 7 i član 9). Članovi 18 – 23 Zakona o radu⁵⁷ takođe zabranjuju diskriminaciju po bilo kom osnovu i navode koji se postupci prema ovom Zakonu smatraju diskriminatornim. Zakon o ravnopravnosti polova uvodi politiku jednakih mogućnosti, što bi trebalo da pospeši ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca u svim fazama planiranja, formulisanja i primene politika koje utiču na život i žena i muškaraca. Ovaj Zakon uvodi i pozitivne mere koje se odnose na rodnu diskriminaciju, kao i procedure pravne zaštite žrtava diskriminacije. Pored toga, Zakon predviđa dodatne zakonske garancije, komplementarne sa odredbama Zakona o radu, koje se odnose na prava žena iz radnog odnosa, uključujući i jednaku platu za žene i muškarce zaposlene na istim pozicijama, jednak pristup zapošljavanju, kao i napredovanju i stručnom usavršavanju (članovi 11 – 23). On dodatno podstiče pozitivne mere u državnoj upravi i privatnom poslovnom sektoru, kojima bi bila povećana zastupljenost žena u profesijama u kojima nisu dovoljno zastupljene, pre svega na položajima odlučivanja. Zakon o zabrani diskriminacije, koji je usvojen 2009. godine predviđa imenovanje Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, koji uz rad zamenika Ombudsmana zaduženog za rodnu ravnopravnost, treba da štiti prava žrtava svih oblika diskriminacije, uključujući u to i rodnu diskriminaciju.

4.2. Zapošljavanje žena na operativnim poslovima za vreme socijalizma

Prvu mogućnost da se zaposle na operativnim poslovima u tradicionalnim institucijama bezbednosti žene su dobile 1944. godine, krajem Drugog svetskog rata. Žene su tada dobile mogućnost da rade na mestima policijskih službenica u saobraćajnoj policiji. Njihove naslednice regrutovane su u narednom talasu masovnog zapošljavanja u saobraćajnoj policiji 1976. godine.⁵⁸ Jugoslovenska narodna armija (JNA) omogućila im je da se tokom kratkog perioda, između 1983. i 1986. godine, prijave za vojnu službu ili da prođu obuku za rezerviste. U tom periodu je, na primer, dvadeset žena pilota diplomiralo u Školi za obuku rezervnih oficira u Zadru.⁵⁹ Međutim, od tada potiče institucionalno sećanje da je većina žena došla u vojsku „samo da bi se udala“. Ovakvo viđenje još uvek prevladava među starijim zaposlenima koji uglavnom rade na višim položajima u Ministarstvu odbrane, što čak i danas otežava položaj žena u vojsci. Drugi važan izvor regrutovanja žena koje bi bile stručnjaci u oblasti odbrane bio je Fakultet studija bezbednosti (ranije poznat pod nazivom Fakultet civilne odbrane). On je imao poseban program studija civilne odbrane, koji je obuhvatao i praktičnu vojnu obuku u Sarajevu. Obezbeđivao je osnovna znanja i iskustvo potrebno za obavljanje poslova na radnim mestima u vojsci. Lica koja su završila fakultet po ovom programu dobila su status vojnih rezervista. Ovaj program je uvek bio otvoren i za žene i za muškarce. Većina žena koje su sada zaposlene kao vojna lica u odbrambenom sistemu Republike Srbije (uključujući u to i 19 žena među oficirima) su ili završile ovaj fakultet ili rade u sanitetskim jedinicama.

Viša škola za unutrašnje poslove bila je jedina institucija u kojoj je ženama neprekidno bila obezbeđena obuka za obavljanje operativnih poslova u sektoru bezbednosti, i to od njenog osnivanja 1972. godine. Ženama je tu bilo omogućeno da se upišu na trogodišnji program višeškolskog obrazovanja koji je bio prilagođen srednjem nivou stručnog usavršavanja. Međutim, od osnivanja ove institucije, pa sve do 2002. godine postojala je

57 Zakon o radu, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 70/01 i 73/01.

58 Asocijacija šefova policija Jugoistočne Evrope (SEPCA): Izveštaj „Uspostavljanje Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope“ (WPON), 23.

59 Dragana, Alargić i Miodrag, Bajić, „Osnovne pretpostavke racionalnog angažovanja žena u Vojsci“, u Žene u vojsci, ur. Vladimir Bilandzic et al. (Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Misija OEBS u Srbiji), 184.

kvota prema kojoj je među kandidatima za pohađanje ovog programa moglo da bude najviše 10% žena. Neke žene koje su uspešno završile školovanje po ovom programu bile su tokom devedesetih godina zaposlene u graničnoj policiji. Međutim, nedostatak podrške koju bi žene trebalo dobijaju nakon ulaska u policijsku službu očigledan je iz činjenice da od žena koje su završile nekadašnju VŠUP i zaposlile se u MUP, mnogo veći broj radi poslove koje nisu policijski nego što je to slučaj sa njihovim muškim kolegama koji su završili istu školu.⁶⁰ Početkom devedesetih godina, određenom broju žena koje su već radile u policiji kao civili omogućeno je da se ad hoc premeste u operativni centar beogradske policije i da obavljaju operativne poslove, tj. da dobiju status službenog lica ili ovlašćenog službenog lica.

4.3. Značajnije zapošljavanje žena posle 2000. godine

Do značajnijeg zapošljavanja žena na obavljanju operativnih poslova u tradicionalnim državnim institucijama bezbednosti najpre je došlo u Ministarstvu unutrašnjih poslova 2002. godine, a pet godina kasnije i u Ministarstvu odbrane. U oba slučaja prve kampanje za zapošljavanje pokrenute su na preporuku donatorske zajednice. Sprovedene su na brzinu, te je izostalo pažljivo planiranje aktivnosti za integrisanje žena koje bi usledile nakon prijema prve generacije.

Na preporuku koju su u okviru analize potreba reforme policije dali OEBS i Savet Evrope⁶¹, postmiloševićeva Vlada postavila je kao željeni cilj reforme policijskog obrazovanja i obuke da se dostigne 30% žena u uniformisanom sastavu MUP. Prvi korak koji je načinjen kako bi bio dostignut postavljeni cilj (30% žena u operativnom sastavu) bio je sistematsko primanje žena na osnovnu policijsku obuku, tj. na Kurs za policajce. Tokom 2002. i 2003. godine organizovana su tri takva kursa isključivo za žene. Ovi kursevi su trajali četiri meseca, dok su isti kursevi za muškarce trajali šest meseci.⁶² Kursevi za policajke sprovedeni su po važećem nastavnom planu i programu za obuku policajca, ali nisu uključivali nikakvu terensku obuku.⁶³ Izuzetak su bili kursevi za graničnu policiju, na kojima su isti program pohađali i muškarci i žene.⁶⁴ U izveštaju OEBS iz 2004. godine, u kom su sagledani dometi reforme policije od 2000. godine do tada, ukazano je da nedostatak predstavlja organizovanje odvojenih obuka za žene i muškarce.⁶⁵ Glavna primedba bila je da ne postoji razlog zbog koga bi nastavni planovi obuke za muškarce i žene trebalo da se razlikuju, jer bi i jedni i drugi trebalo da rade isti policijski posao, te da stoga nema opravdanja za organizovanje odvojenih obuka. Ova preporuka usvojena je 2004. godine i od tada se zajednički kursevi osnovne obuke istovremeno organizuju i za muškarce i žene.

Najveći pomak u institucionalizovanju prijema žena u policijsku službu napravljen je kada je usvojen novi model obuke za osnovne policijske poslove u Strategiji razvoja sistema obuke i obrazovanja za potrebe policije⁶⁶ iz decembra 2005. godine. Njime je predviđeno da umesto šestomesečnog kursa svi budući zaposleni u MUP moraju proći standardizovanu obuku u trajanju od 18 meseci (12 meseci na obuci u Centru za osnovnu policijsku obuku – COPO u Sremskoj Kamenici i šest meseci na terenskoj praksi). Novi model osnovne

60 Novović, „Žene u policiji”, 93.

61 Marina Blagojević, „Iskustva policije Srbije u osposobljavanju žena za poslove u oblasti bezbednosti”, u Žene u vojsci, ur. Vladimir Bilandžić et al. (Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Misija OEBS u Srbiji), 39.

62 Predlog odgovora na upit CCVO – pokazatelji za indeks reforme sektora bezbednosti u Srbiji, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Generalna policijska uprava, Uprava za analitiku, novembar 2008. g., 2

63 Blagojević, „Iskustva policije Srbije u osposobljavanju žena za poslove u oblasti bezbednosti”, 156.

64 Novović, „Žene u policiji”, 41.

65 Mark Downes, Reforma policije u Srbiji – Ka stvaranju savremene i odgovorne policijske službe (Beograd: Misija OEBS u Srbiji i Crnoj Gori, Odeljenje za sprovođenje zakona, 2004), str. 33.

66 Dostupno na: http://prezentacije.mup.sr.gov.yu/upravazaobrazovanje/strategija/Strategija%20razvoja%20sistema%20obuke%20i%20obrazovanja_221205-.htm

policijske obuke predviđa to da polaznice mogu biti žene starosti od 19 do 25 godina. Prilikom promocije novog kursa uloženi su značajni naponi da se populariše zapošljavanje žena u policiji i da se na kurs prijavi što više kandidatkinja. Rezultat je bio vidljiv, jer je od 3.850 kandidata koji su se 2007. godine prijavili za upis polaznika prve klase COPO bilo 1.015 žena (26%). U drugoj klasi, 2008. godine, od 120 polaznika, bilo je 30 žena (25%). Sve žene koje su položile prijemni ispit kvalifikovale su se za upis pod istim uslovima kao i prijavljeni muškarci. Kriterijumi za upis bili su isti za oba pola, osim provere bazično-motoričkog statusa, koja je prilagođena različitim predispozicijama žena i muškaraca.

I institucije višeg obrazovanja za unutrašnje poslove otvorile su ženama u potpunosti vrata 2002. godine kada je ukinut gornji prag od najviše 10% polaznica za upis u Višu školu za unutrašnje poslove. Pored toga, ženama je prvi put omogućeno da upišu Policijsku akademiju, i to devet godina nakon njenog osnivanja 1993. godine. Istovremeno upis žena bio je ograničen kvotom od najviše 20% upisanih žena u odnosu na ukupan broj upisanih. Viša škola za unutrašnje poslove i Policijska akademija objedinjene su 2006. godine u jedinstvenu instituciju – Kriminalističko-policijsku akademiju (KPA). Ona nudi trogodišnje strukovne studije i četvorogodišnje programe akademskih studija.

Konferenciju „Žene u vojsci” organizovao je u oktobru 2006. godine Institut za strategijska istraživanja Ministarstva odbrane u saradnji sa Misijom OEBS u Srbiji. Bila je posvećena položaju žena u Vojsci Srbije, a razmatrana su i iskustva Rusije, Slovenije, Mađarske, Rumunije, Velike Britanije i Francuske, kao i iskustva predstavnika različitih međunarodnih organizacija. Kompilacija radova koji su predstavljeni na ovoj konferenciji objavljena je kao zbirka radova pod nazivom „Žene u vojsci”.

Antrfile 7: Konferencija „Žene u vojsci“

Nakon što je 2006. godine zajedno sa Misijom OEBS organizovalo konferenciju „Žene u vojsci“, Ministarstvo odbrane je 2007. godine objavilo da žene imaju pravo da se upišu na Vojnu akademiju. Godinu dana kasnije, prvi put u istoriji institucija za vojno obrazovanje u Srbiji, Ministarstvo odbrane pozvalo je žene da se prijave za upis na Vojnu akademiju. Tokom akademske 2007/2008. godine Vojna akademija primila je na redovne studije 30 žena.⁶⁷ Iako ovo predstavlja izvestan napredak, jednakost polova u srpskom sistemu odbrane tek treba da dostigne zadovoljavajući nivo.

4.4. Kvote kao prepreka neograničenom zapošljavanju žena

Posle velikih početnih napora učinjenih u promovisanju zapošljavanja žena, institucije bezbednosti nisu osmislile strateški pristup za postizanje ovog cilja. To znači da prilikom prijema nije bilo jasne politike kojom bi bio utvrđen vremenski rok za dostizanje željenog broja žena među zaposlenima, kao ni alatki, kanala i posvećenih sredstava koji su bili potrebni da bi žene bile podstaknute da se prijave za obuku.

Analiza stanja pokazala je da, ukoliko zanemarimo postavljanje gornjeg praga broja

⁶⁷ „Školovanje devojaka”, Vojna Akademija, <http://www.va.mod.gov.yu/cms/view.php?id=1831> (pristupljeno 24. jula 2008).

žena koje mogu da se upišu na Kriminalističko-polijsku akademiju i Vojnu akademiju, nijedna institucija bezbednosti nije imala posebnu politiku zapošljavanja žena. Iako uvođenje kvota za zapošljavanje žena može da podstakne žene da se zaposle u sektoru bezbednosti, te kvote naposljetku posredno ograničavaju broj žena koje mogu da se prijave za obavljanje određenog posla i iskoriste mogućnosti za usavršavanje i napredovanje koje postoje u policiji i u vojsci.

Kvota za upis žena još uvek se primenjuje prilikom prijavljivanja za osnovnu policijsku obuku i za osnovne studije na Kriminalističko-polijskoj akademiji (finansiranje iz državnog budžeta)⁶⁸, kao i na Vojnoj akademiji. Na kurs osnovne policijske obuke svake godine prima se najviše 30 žena, dok je broj primljenih muškaraca 90. Na akademskim studijama KPA, od ukupno 70 mesta za upis, samo 15 mesta mogu zauzeti žene (21%), a na strukovnim studijama od ukupno 50 mesta, 15 mogu zauzeti žene, što iznosi 30% ukupnog broja mesta.⁶⁹ Ova ograničenja ne važe kada su u pitanju upis na osnovne studije gde školarinu plaćaju sami studenti, kao ni na specijalističke ili na master studije. Od osnivanja KPA 2006. godine, pa do početka školske 2008–2009. godine upisano je ukupno 300 redovnih i samofinansirajućih studenata, među kojima ukupno ima 30 devojaka, tj. devojke čine svega 10% upisanih studenata.⁷⁰ Saglasnost za ovakve upisne kvote dalo je Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP). Imajući u vidu veliko interesovanje devojaka za posao u policiji, kao i činjenicu da veći broj devojaka položi prijemni nego što ih bude primljen na obuku ili školovanje, smatramo da je potrebno ukinuti gornji prag za prijem žena na obuku i školovanje u MUP i omogućiti im da se na osnovu postignutih rezultata takmiče sa svojim muškim kolegama za upis na mesta finansirana iz budžeta.

Kvota za upisivanje žena na Vojnu akademiju se svake godine utvrđuje „na osnovu procene potrebe za radnim mestima“ koju radi Generalštab.⁷¹ Rezultat procene bio je da je 2007. godine, kada je ženama prvi put omogućeno da se upišu, na Akademiju ušlo 19 žena, ili 17,3%. Sledeće, 2008. godine upisano je 39 kadetkinja (20%). U 2009. godini upisano je 47 žena (20,7%), a 2010. godine na Akademiju su primljene 52 žene (21,66%). Na osnovu ovih podataka možemo zaključiti da je zastupljenost žena ostala na nivou od 20% iako se ukupan broj kadetkinja u Vojnoj akademiji svake godine povećavao. Nije utvrđena nikakva kvota za primanje žena na obuku za profesionalne vojnike, već broj odabranih kandidata zavisi od broja prijavljenih žena i od „potreba vojnih jedinica“. U prvom ciklusu obuke za profesionalne vojnike, 3% primljenih polaznika bile su žene, dok su u sedmom i poslednjem ciklusu one činile 16% ukupnog broja. Ove brojke pokazuju da, iako je prihvaćeno načelo pružanja jednakih mogućnosti, svi nivoi policijskog i vojnog obrazovanja nisu podjednako dostupni muškarcima i ženama.

Da bi bila otklonjena nejednaka zastupljenost žena u policiji i vojsci⁷², potrebno je nastaviti aktivno promovisanje zapošljavanja žena, uključujući u to i minimalnu kvotu za prijem žena na sve nivoe obuke i obrazovanja. Državne institucije bezbednosti u kojima su žene nedovoljno zastupljene (policija, vojska i neke jedinice u Upravi carina) treba da ustanove kvantitativne pokazatelje kojima bi merile zastupljenost oba pola radi ostvarivanja njihove jednake zastupljenosti, naročito kada je reč o obavljanju operativnih i rukovodećih poslova. Treba uspostaviti baze podataka u kojima će podaci biti razdvojeni prema polnoj strukturi zaposlenih, a zatim takve podatke uključiti u istraživanja i u kreiranje praktičnih

68 Predlog odgovora na upit CCVO – pokazatelji za indeks reforme sektora bezbednosti u Srbiji, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Generalna policijska uprava, Uprava za analitiku, novembar 2008. g., str. 1–2.

69 Predlog odgovora na upit CCVO – pokazatelji za indeks reforme sektora bezbednosti u Srbiji, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Generalna policijska uprava, Uprava za analitiku, novembar 2008. g., str. 1.

70 Danijela Spasić, „Žene u sistemu policijskog obrazovanja stanje i perspektiva ženskih ljudskih prava,“ Temida (septembar 2008): 51.

71 Beogradski fond za političku izuzetnost, „Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN u Srbiji“, (Beograd: BFPE, 2010).

72 Prema popisu iz 2002. godine, u Srbiji ima 3.852.071 žena (51,3%) i 3.645.930 muškaraca (48,7%).

politika. Dobar primer ovakve politike bilo je postavljanje cilja 2001. godine da u roku od pet godina na 30% operativnih radnih mesta u policijskoj službi budu primljene žene. Na osnovu periodičnog pregleda ovih podataka trebalo bi sprovoditi temeljne studije, kojima će biti utvrđeno to zašto se žene i pripadnici manjinskih nacionalnih grupa zapošljavaju u policiji, vojsci i carinskoj službi, kao i to zašto napuštaju te poslove. Pored sprovođenja kampanja kojima se afirmišu napredovanje žena u profesijama u okviru sektora bezbednosti, potrebno je redovno upoznavati javnost sa zaključcima do kojih se dolazi u ovim studijama.

Međutim, ove statističke podatke ne treba posmatrati kao obaveznu kvotu za afirmativnu akciju, već pre kao cilj u odnosu na koji će biti meren broj primljenih kandidata, muškaraca, žena i pripadnika nacionalnih manjina. Da bi to bilo delotvorno, potrebno je da kadrovska odeljenja Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane sistematično prate podatke o polnoj strukturi policijskih i vojnih snaga kako bi bilo mereno povećanje ili smanjenje procenta zastupljenosti žena. Posebno treba naglasiti stremljenje ka tome da na operativnim i rukovodećim radnim mestima postoji jednaka zastupljenost polova. Pored toga, ove statističke podatke treba s vremena na vreme razmatrati i izvoditi detaljne studije o motivima zbog kojih žene i pripadnici nacionalnih manjina ulaze u policiju, vojsku i carinu ili ih napuštaju.⁷³ Nalaze ovih studija treba redovno predstavljati javnosti, a istovremeno treba organizovati i kampanje radi promovisanja bolje zastupljenosti žena na poslovima u sektoru bezbednosti.

4.5. Kampanje za prijem i informisanje o uslovima rada

Konsultacije su pokazale da policija i vojska pribegavaju ili formalnim putevima organizovanja kampanja za prijem – zvanične internet prezentacije, oglasi u renomiranim novinama, oglašavanje na televiziji – ili očekuju da kandidatkinje same pronađu informacije. Shodno tome, ukazano je da treba osmisliti posebne kampanje za upisivanje žena na vojne i

Od 300 policijskih službenika u Bujanovcu, samo je 15 žena (jedna je Albanka). Od ovog broja, samo jedna žena je policijski inspektor (radi na borbi protiv krijumčarenja ljudi), dok ostale obavljaju administrativne poslove. Naglašeno je da rodno mešovite patrole neka pitanja mnogo efikasnije rešavaju od patrola koje su sastavljene isključivo od muškaraca. Utvrđeno je i da od 2003. godine u policiji kao službenici rade samo 3 Roma, a nijedan od njih nije žena. Učesnici su istakli da siromaštvo još više otežava situaciju Romkinja koje, budući da na nemaju osnovno ni srednje obrazovanje, ne mogu da učestvuju u radu lokalnih institucija.

⁷³ Prilikom pripreme nove Osnovne policijske obuke 2006. godine urađena je studija motiva zbog kojih žene i nacionalne manjine ulaze u policiju. Institut za strategijska istraživanja Ministarstva odbrane uradio je sličnu studiju za vojsku. Koliko je nama poznato, nijedna institucija nije vršila istraživanje razloga zbog kojih žene i pripadnici manjina napuštaju posao.

policijske akademije, kao i za njihovo zapošljavanje u institucijama sektora bezbednosti. Ove kampanje bi trebalo da budu vidljivije javnosti kako bi stigle do većeg broja žena, a trebalo bi ih obnavljati svake godine sve dok u bezbednosnim institucijama ne bude zaposlena kritična masa žena. U kampanjama za zapošljavanje posebnu pažnju treba posvetiti izradi promotivnog materijala koji se direktno obraćaju tinejdžerkama i ženama. Posebnu pažnju treba posvetiti i oglašavanju, odnosno predstavljanju promotivnog materijala u medijima, kao i na javnim mestima za koja se pretpostavlja da posećuju žene. Treba obezbediti obuku u vodećim medijima kako bi novinari bolje razumeli potrebu promovisanja jednakosti polova, te da bi pažnju javnosti usmerili na rodna pitanja.

Istraživanje koje su nezavisno izvršili Snežana Novović u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Institut za strategijska istraživanja pri Ministarstvu odbrane pokazuje da se najviše mladih žena prijavljuje za radna mesta u policiji i vojsci, zato što smatra da je posao zanimljiv, siguran i da im daje mogućnost da pomažu drugima. Zanimljive elemente rada u policiji i vojsci treba i dalje promovisati, kao što je to slučaj na internet stranici Vojske Srbije, na kojoj su prikazane različite karijere žena zaposlenih u vojsci.⁷⁴

Istraživanje koje je izvršeno radi osnivanja Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope pokazuje da se većina kandidatkinja o uslovima rada u sektoru bezbednosti informiše u direktnom kontaktu sa policajcima iz njihovog porodičnog okruženja ili među prijateljima/poznancima.⁷⁵ S obzirom na to, važno je obezbediti i mogućnost da zainteresovane kandidatkinje te informacije dobiju direktnim kontaktom sa osobama koje su već zaposlene u institucijama bezbednosti. To se može postići organizovanjem poseta policijskih/vojnih službenika i službenica osnovnim i srednjim škola, kao i organizovanjem informativnih sastanaka (tipa „otvorenih vrata“) u lokalnim policijskim stanicama ili vojnim kasarnama. Isto tako, trebalo bi uspostaviti partnerstvo između relevantnih opštinskih organa⁷⁶ i organizacija mladih i žena kako bi se privukle žene i promovisalo njihovo zapošljavanje u institucijama bezbednosti. Pored toga, članovi odbora koji obavlja razgovore sa kandidatima treba da prođu rodnu obuku kako bi bilo obezbeđeno da će prilikom razmatranja prijava ženskih kandidata pokazati rodnu osetljivost.

Tokom konsultacija često je predlagano da u kampanjama za prijem učestvuju žene koje obavljaju više operativne poslove u policiji i vojsci. Tako bi one potencijalnim kandidatkinjama mogle da prenesu svoje stručno iskustvo i da im posluže kao uzor. Isto je tako preporučeno da se kadetkinjama u policijskim i vojnim akademijama pruži mogućnost da budu u kontaktu sa ženama koje već imaju uspešne vojne ili policijske karijere. Ukazano je da bi ovo moglo biti postignuto povećanjem broja žena nastavnika u tim obrazovnim institucijama ili pak čestim pozivanjem gostujućih žena predavača. Konkretnije, treba povećati broj žena policijskih instruktora na kursu osnovne policijske obuke.

4.6. Položaj žena koje su već zaposlene u sektoru bezbednosti

Broj žena koje su zaposlene u sektoru bezbednosti u Srbiji tek treba da dostigne prihvatljiv nivo, posebno u državnim institucijama, kao što su Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo odbrane ili Uprava carina u Ministarstvu finansija (sektori carinskih istraga i sprečavanja krijumčarenja). I zavnični statistički podaci i konsultacije ukazuju na to da najveći broj žena u sektoru bezbednosti još uvek obavlja administrativne, analitičke

⁷⁴ http://www.vs.rs/index.php?women_in_saf=yes

⁷⁵ Asocijacija šefova policija Jugoistočne Evrope (SEPCA): Izveštaj „Uspostavljanje Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope“ (WPON), 23–27.

⁷⁶ Npr. Opštinski saveti za bezbednost i Opštinski saveti/komisije za ravnopravnost polova.

poslove i poslove definisanja politike rada, a nalaze se na rukovodećim položajima nižeg i srednjeg nivoa.

Politiku zapošljavanja sektora bezbednosti Srbije karakteriše zapošljavanje pre svega muškaraca i nedovoljno zapošljavanje civila. Shodno tome, i u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu odbrane, zaposleno je više policijskih i vojnih službenika nego civila, tj. više je zaposlenih muškaraca nego žena.⁷⁷ Namera je da se procesom reforme odbrane uvede suštinska transformacija, kojom bi trebalo da bude postignuta bolja ravnoteža vojnog i civilnog osoblja. Međutim, potrebno je da institucije bezbednosti usvoje sistematičan pristup, i to ne samo da bi povećale broj žena u svojim redovima, već i da bi poboljšale uslove rada ženama onda kada stupe u službu, te da bi im obezbedile jednake mogućnosti za razvoj karijere.

Nijedna institucija bezbednosti nije integrisala rodnu perspektivu u interne procedure i politike koje promovišu zadržavanje žena zaposlenih u ovim institucijama na poslu, kao i njihovo napredovanje u karijeri. Isto tako, nijedna državna institucija nije donela mere koje bi omogućile uspostavljanje balansa između profesionalnog i porodičnog života.

Mreža žena policajaca (WPON) Jugoistočne Evrope

Očekuje se da mreža funkcioniše kao nezavisna služba pod okriljem članica SEPCA. Uz finansijsku podršku Vlade Norveške, UNDP sada pomaže u uspostavljanju mreže, obezbeđujući podršku i stručna znanja kako za ovu prvu fazu, tako i za dugoročnu institucionalizaciju mreže. Projekat će pomagati izradu osnovnih statuta kojima se uređuju rukovođenje i struktura članstva, kao i zapošljavanje, unapređivanje, zadržavanje u radnom odnosu i razvoj karijere policijskih službenika u regionu.

Antrfile 8: Mreža žena policajaca (WPON) Jugoistočne Evrope

Tokom svih konsultacija ova situacija istaknuta je kao verovatno najveća prepreka zadržavanju u radnom odnosu i napredovanju žena u sektoru bezbednosti. Kakvo je stanje najbolje ilustruje činjenica da mnogo više žena nego muškaraca diplomaca Više škole za unutrašnje poslove zaposlenih u Ministarstvu unutrašnjih poslova radi „nepolicijske“ poslove.⁷⁸ Shodno tome, od presudne je važnosti uspostaviti zvanične mehanizme za podršku ženama i njihovim porodicama. Koliko je moguće utvrditi, nijedna od postojećih politika koje se bave bezbednošću na radu nije rodno osetljiva, tj. nije osetljiva kada je reč o zaštiti trudnica.

Zakon garantuje istu platu za obavljanje istih poslova, ali čini se da se u stvarnosti radna mesta na kojima rade muškarci više vrednuju od onih na kojima su žene. Treba uvesti aktivne mere za zadržavanje žena na operativnim položajima, uključujući u to i politike kojima se podstiče unapređivanje žena prema zaslugama. Da bi do toga došlo, prvo mora biti utvrđeno da li su postojeći sistem plata, podsticaja i penzijskog osiguranja povoljniji za službenike nego za službenice kada je reč o određenim radnim mestima (npr. vojni u odnosu na civilne poslove u Ministarstvu odbrane). Ako je to slučaj, treba razmotriti opise posla i veštine potrebne za obavljanje zadataka, uključujući u to i upotrebu sredstava prinude, kao i potrebne kvalifikacije, kao što su sposobnost rešavanja problema, rad sa lokalnim

⁷⁷ Ženama je omogućeno da se prijavljuju za upis na policijsku Akademiju od 2003. i vojnu akademiju od 2007. godine. I Jugoslovenske oružane snage, kao i njihov naslednik, Vojska Srbije, bile su stajaće vojske u kojima su samo muškarci bili obavezni da služe vojsku. Međutim, predviđeno je da Vojska Srbije tokom 2010. godine postane profesionalna vojska.

⁷⁸ Novović, „Žene u policiji“, 93.

zajednicama i saradnja sa drugim državnim telima. Time bi bilo obezbeđeno da se prilikom odlučivanja o unapređenju, radna mesta na kojima češće rade policijske službenice (npr. radna mesta u vezi sa maloletničkom delinkvencijom, seksualnim deliktima, radom sa decom, porodičnim nasiljem i rodno zasnovanim nasiljem) nezvanično ne ocenjuju kao manje važna od drugih radnih mesta u policiji. Da bi to bilo postignuto, mora biti uveden transparentan sistem upravljanja ljudskim resursima, kojim se vrednuju sposobnosti i inicijativa. Ovakvog sistema nema ni u jednoj državnoj instituciji bezbednosti. Pored toga, treba poboljšati pravni okvir kojim se uređuje položaj žena u sektoru bezbednosti. Određivanje lica za rešavanje pitanja rodne ravnopravnosti u kadrovskim odeljenjima ili u udruženjima predstavljalo bi sledeći važan korak ka obezbeđivanju zvanične i nezvanične podrške ženama koje rade u institucijama sektora bezbednosti.

4.7. Antidiskriminatorna politika unutar ministarstava

Da bi ženama bilo omogućeno da napreduju i razvijaju karijeru, u institucijama bezbednosti treba razviti antidiskriminatorne politike. Dve trećine žena koje su intervjuisane tokom istraživanja o položaju žena u policijskim snagama⁷⁹ reklo je da su ponekad žrtve podsmeha i neprijatnih primedbi o svojoj sposobnosti za rad, kao i žrtve drugih oblika uznemiravanja. Neposredni rukovodioci bi trebalo da budu odgovorni za uspostavljanje potrebnih uslova za bezbedno i nediskriminatorno obrazovno i radno okruženje. Oni bi trebalo da obezbede i jednak tretman svih zaposlenih, koji bi bio zasnovan na njihovim zaslugama. Takođe, trebalo bi i da osiguraju sistematično kažnjavanje svih oblika diskriminatornog ponašanja, poput seksističkih komentara kolega. Shodno tome, predlažemo da, na osnovu uspešne prakse isprobane u drugim zemljama, poštovanje raznolikosti postane jedan od kriterijuma odabira prilikom unapređivanja na rukovodeće položaje. Nijedna institucija bezbednosti u Srbiji nije integrisala u obuku za rukovodioce i supervizore sadržaje koji se odnose na poštovanje različitosti i rodnu ravnopravnost. U okviru programa redovnog godišnjeg usavršavanja zaposlenih u MUP, sadržaji vezani za diskriminaciju su predstavljeni u svega četrdesetpetominutnoj prezentaciji, u kojoj se napominje da je obavezno ponašati se nediskriminatorno. To nije dovoljno za razvoj rodno osetljive organizacione kulture. Naposljetku, svi zaposleni u sektoru bezbednosti trebalo bi da u okviru svojih organizacija ili sindikata imaju mogućnost podnošenja žalbi na diskriminaciju.

4.8. Žene na rukovodećim položajima

Iako u nekim institucijama sektora bezbednosti čine 40% zaposlenih (npr. u Ministarstvu odbrane i u Vojski Srbije), žene uglavnom rade na administrativnim, na analitičkim i poslovima formulisanja politike. Žene su najmanje zastupljene na komandnim i/ili rukovodećim položajima u delovima sektora koji su ovlašćeni da upotrebljavaju sredstva prinude, kao što je to, na primer, slučaj u Ministarstvu odbrane gde u ukupnom broju rukovodilaca zauzimaju manje od 2%. Kako je već navedeno, jedan od razloga za tako mali procenat žena na višim položajima jeste to što žene do pre tri godine nisu imale pristup vojnom obrazovanju. Zastupljenost žena na rukovodećim položajima i njihovo učestvovanje u procesu odlučivanja predstavljaju oblasti u kojima je postignut određen napredak iako je uloga žena u drugom

⁷⁹ Asocijacija šefova policija Jugoistočne Evrope (SEPCA): Izveštaj „Uspostavljanje Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope“ (WPON), 51–54.

pomenutom slučaju i dalje zanemariva.

Podaci o zaposlenima na višim položajima u ministarstvima odbrane, unutrašnjih poslova i spoljnih poslova pokazuju da su svi ministri i državni sekretari muškarci (pet u Ministarstvu odbrane, jedan u Ministarstvu unutrašnjih poslova i jedan u Ministarstvu spoljnih poslova). Uz to, samo su dva od sedam zamenika ministara žene (obe u Ministarstvu spoljnih poslova), dok jedno radno mesto generalnog sekretara ministarstva zauzima žena (Ministarstvo spoljnih poslova). To pokazuje da je zastupljenost žena na višim položajima u proseku mnogo manja u ministarstvima koja se bave pitanjima bezbednosti nego u drugim ministarstvima.⁸⁰ Međutim, pozitivan primer unapređivanja žena mogao bi biti slučaj Ministarstva pravde u kom su više od dve trećine sudija žene. One predstavljaju većinu na položajima na kojima se donose odluke u pravosuđu. Da bi bile poboljšane mogućnosti za unapređivanje žena i postavljanje na više položaje, treba preduzeti neke aktivne mere, kao što su recimo programi za „brz“ razvoj karijere talentovanih službenica (eng. fast-track career development).

4.9. Socijalne barijere većem zapošljavanju žena

Položaj žena u sektoru bezbednosti umnogome predstavlja odraz statusa žena u srpskom društvu. Iako preovlađuje shvatanje po kom su poslovi u sektoru bezbednosti „muški“, ono se menja, doduše sporo i uglavnom zahvaljujući celokupnoj reformi ovog sektora. Bez obzira na to što su međunarodna donatorska zajednica i mediji podržali menjanje ovih stereotipa, potrebni su dodatna podrška i pomoć da bi bile brže uvedene stvarne promene.

Istraživanje koje su Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo odbrane sproveli među svojim osobljem oba pola, kao i razgovori vođeni tokom lokalnih konsultacija u okviru ovog istraživanja pokazuju da postoje preovlađujući stereotipi o tome kakva uloga odgovara ženama, a kakva muškarcima. Veruje se da muškarci bolje obavljaju posao na položajima na kojima se zahteva upotreba sile, dok su žene uspešnije u rešavanju sukoba, u radu sa žrtvama i u analitičkim poslovima. Podastiruća pretpostavka je da rad u sektoru bezbednosti uglavnom zavisi od sposobnosti korišćenja prinude, a ne od inteligencije ili komunikacijskih i analitičkih veština. Sva radna mesta treba da budu podjednako dostupna i ženama i muškarcima i treba da zavise od izbora i veština pojedinca, što je u skladu sa pristupom prema kome pružanje jednakih mogućnosti podrazumeva da se veštine uče, a ne nasleđuju.

Ministarstvo pravde

Više od dve trećine sudija u srpskom pravosuđu čine žene – tj. od 2.400 sudija njih 1.700 su žene, a 700 muškarci.⁸¹ To je najočiglednije u Prvom i u Drugom

„Glavnu prepreku većem uključivanju žena u upravljanje sektorom bezbednosti čine predrasude koje se zasnivaju na tradicionalnim vrednostima i nespremnosti institucija sektora bezbednosti da prihvati žene. Predrasude su i istoj meri prisutne i kod žena i kod muškaraca“.

Učesnik u konsultacijama u Kragujevcu

80 Vlada Republike Srbije, „Napredak u ostvarivanju milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji“, 2010.

81 Politika, 9. januar 2010. godine, „Više žena u pravosuđu“, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=01&dd=09&nav_category=206&nav_id=403044.

osnovnom sudu u Beogradu i u Osnovnom sudu u Novom Sadu, u kom muškarci čine manje od jedne petine sudija, tj. ima ih 19 od ukupno 100 sudija. Slična situacija je i u Prvom osnovnom sudu u Beogradu, gde od 192 sudija ima samo 34 muškarca. Ove brojke važe za sve nivoe pravosudnog sistema: trgovinske sudove, apelacioni sud, prekršajni sud i Vrhovni kasacioni sud. Neki prekršajni sudovi (u Aranđelovcu, Trsteniku, Raškoj, Sjenici i Kosovskoj Mitrovici) jesu „čisto ženski” sudovi. Većina žena nalazi se i na položajima na kojima se donose odluke u pravosuđu: načelnice Visokog saveta sudstva i Vrhovnog suda, predsednica Ustavnog suda Srbije, vršiteljka dužnosti predsednika Apelacionog suda u Beogradu, predsednica Apelacionog suda u Kragujevcu, kao i predsednica Upravnog suda. Štaviše, u Srbiji se prvi put na funkciji ministra pravde nalazi žena.

Na čelu Republičkog javnog tužilaštva nalazi se žena. Iako su javni tužioci uglavnom muškarci, žene čine većinu zaposlenih na mestu zamenica tužioca. U nekim tužilaštvima postoji rodna neravnoteža, jer su u njima zaposleni pretežno muškarci. Takav je slučaj u Posebnom odeljenju za organizovani kriminal i u Veću za ratne zločine Višeg suda u Beogradu. Muškarci preovlađuju i kada je reč o mestu zamenika tužioca apelacionih sudova, ali je upravo suprotno kada je reč o apelacionim tužiocima.

U kaznenom sistemu, kao čuvarke u ženskim zatvorima mogu da rade samo žene. Međutim, kako je populacija žena u zatvorima mnogo manja nego muška zatvorska populacija, žene su u ovoj oblasti i dalje manje zastupljene. Rodna ravnoteža još uvek predstavlja problem kada je reč o politici unapređenja i o broju žena koje se nalaze na rukovodećim položajima.

Ministarstvo odbrane

U skladu sa odredbama Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti i Zakona o Vojsci Srbije, žene imaju pravo na zapošljavanje u svim kategorijama službe u Ministarstvu odbrane i Vojsci. To znači da ih ima i među profesionalnim vojnim licima i među civilnim licima. U kategoriji profesionalnih vojnih lica, žene služe kao oficiri, podoficiri i kao profesionalni vojnici. Od ukupnog broja zaposlenih civilnih lica (12.832), žene čine 46,88%. Suprotno tome, broj žena u profesionalnoj vojnoj službi u Ministarstvu odbrane i u Vojsci Srbije iznosio je ukupno 330, što je činilo 1,92% svih profesionalnih vojnih lica u 2009. godini. Među poslednje pomenutima su i 21 oficir (0,33%); 29 žena podoficira (0,38%), dok je žena profesionalnih vojnika bilo 280 (4,86%)⁸².

Kao što je već pomenuto, ovako mali procenat žena koje su na višim položajima može delom biti pripisan činjenici da do pre tri godine nije ni bilo vojnog obrazovanja za žene. Mali broj žena na takvim položajima posledica je i nedavno povučene odredbe Zakona o Vojsci Jugoslavije, kojom se predviđa da profesionalni vojnici moraju da završe vojni rok.⁸³ Ova prepreka otklonjena je Zakonom o Vojsci Srbije, koji je usvojen 2007. godine.⁸⁴ Pored toga, izmenama i dopunama Zakona o Vojsci Republike Srbije (2009) naglašeno je da se njegove odredbe primenjuju podjednako na sve, bez obzira kog su pola.

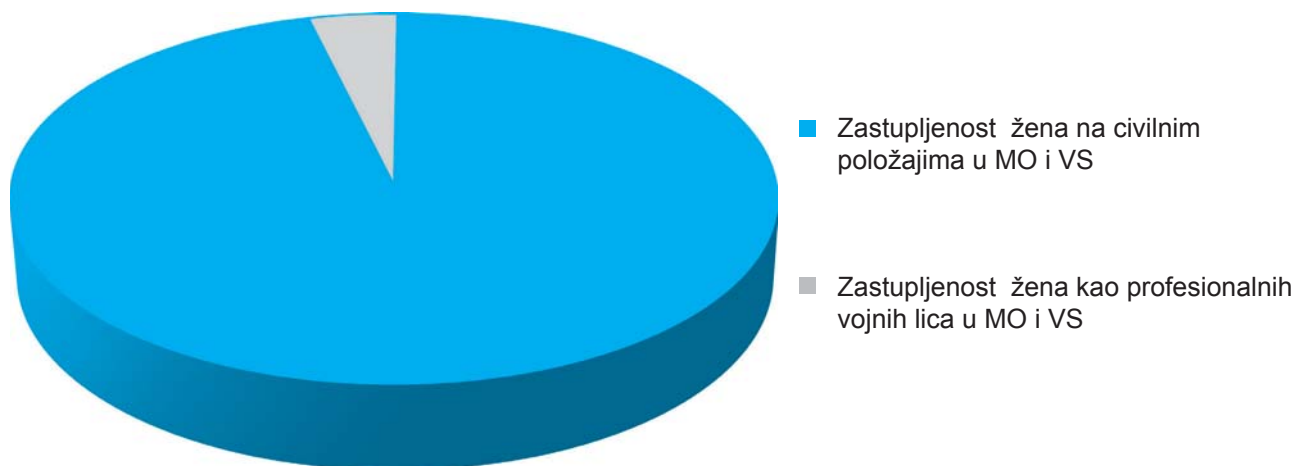
82 Zvanični podaci kadrovske odeljenja Ministarstva odbrane. Zabeleženo je povećanje broja žena u profesionalnoj vojnoj službi (kategorije oficira i profesionalnih vojnika) u odnosu na podatke prikazane na uvodnom seminaru za izradu NAP o UNSCR 1325, koji je održan u periodu 22–24. maj 2009. godine, na prezentaciji dr Jovanke Šaranović: 0,28% (18) oficira i 3,26% (152) žena profesionalnih vojnika.

83 Zakon o Vojsci Jugoslavije, čl. 21, Službeni list SRJ, br. 43/94, 28/96, 44/99, 74/99, 3/2002 i 37/2002 – drugi zakoni i Službeni list Državne zajednice Srbija i Crna Gora br. 7/2005.

84 Zakon o Vojsci Srbije, čl. 39. Službeni list Republike Srbije br. 116/07.

Zastupljenost žena u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije

Grafikon 1: Zastupljenost žena u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije

Žene i muškarci sada imaju iste uslove za prijem u profesionalnu vojnu službu, kao i ista pravila odevanja i podjednake plate. Međutim, pojedina interna pravila praktično su onemogućavala da žene postanu atašei odbrane, jer su propisivala da kandidat mora da bude „oženjen” i da za vreme rada u inostranstvu živi sa svojom suprugom i porodicom. Najveći broj žena nalazi se u administrativnom sektoru Ministarstva odbrane i VS, dok tek mali broj njih zauzima visoke položaje. Shodno ovome, žene čine 23,4% zaposlenih koji rade u ovim administrativnim sektorima i 17,7% zaposlenih na operativnim poslovima. Među poslednje pomenutima, na niskim položajima ili na položajima srednjeg ranga nalazi se 22,17%, dok je samo 3,09% na rukovodećim položajima.⁸⁵ U internim podacima o ljudskim resursima nije zabeleženo koliki se broj žena nalazi na visokim, srednjim i nižim civilnim rukovodećim položajima u Ministarstvu odbrane. U periodu od 2003. do 2008. godine, 13 žena bilo je angažovano u zdravstvenim timovima u operaciji UN u DR Kongo (MONUC). O ovom pitanju nije rađena dalja analiza.

Ministarstvo odbrane nema rodno osetljiva pravila, niti određena lica koja bi se bavila pitanjima rodne ravnopravnosti iako ima pokazatelja da bi Institut za strategijska istraživanja (ISI) mogao nezvanično da ispuni ovu ulogu.⁸⁶ Obrazloženje ovakve pretpostavke bilo bi to što je Institut jedino telo koje je u VS započelo nekoliko projekata u vezi sa rodnom ravnopravnošću.

Ministarstvo unutrašnjih poslova

Osim ustavnih odredbi, pravni okvir za uvođenje politike rodne ravnopravnost u unutrašnjim poslovima sastoji se od Zakona o policiji, Kodeksa policijske etike i Krivičnog zakonika. Nijedan od ovih propisa nema komponentu koja bi se odnosila na rodnu ravnopravnost. U novembru 2009. godine bilo je ukupno 20,64% žena u ukupnom broju zaposlenih u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Od ovog ukupnog broja, 7,49% imale su status uniformisanog ovlašćenog službenog lica, a 19,95% status ovlašćenog službenog

⁸⁵ Dopis iz kadrovskog odeljenja Ministarstva odbrane Srbije, int. br. 5734-1, 28. 5. 2008.

⁸⁶ Predstavnici Instituta za strategijska istraživanja Ministarstva odbrane izneli su na sastanku sa predstavnikom DCAF da je Institut nezvanično određen kao telo zaduženo za pitanja rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane.

lica.⁸⁷ Žene su zaposlene u svim sektorima Ministarstva unutrašnjih poslova, uključujući u to i specijalne policijske jedinice, poput žandarmerije, Specijalne antiterorističke jedinice i Protiv-terorističke jedinice (SAJ i PTJ) i interventne policijske brigade. Oko dve trećine zaposlenih žena u MUP obavljaju upravne i obrazovne poslove.⁸⁸ Isto tako, u novembru 2009. godine žene su se nalazile na 12,66% strateških rukovodećih položaja, kao i na 8,59% rukovodećih položaja srednjeg nivoa u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Raspoloživi podaci iz decembra 2006. godine o rodnoj ravnoteži u rukovodstvu nižeg nivoa pokazuju da žene drže 27,88% položaja u toj kategoriji.⁸⁹ S obzirom na kratak vremenski period u kome je znatno povećan broj žena u uniformi, mali broj žena u komandnom kadru nije neočekivan. Za načelnicu Policijske uprave u Užicu 2010. godine imenovana je Dragica Jeftović, što je najviši komandni položaj koji u ovom trenutku ima žena u srpskoj policiji.⁹⁰

Srpski policijski kontingenti sada učestvuju u dve policijske misije UN: UNIMIL u Liberiji i MINUSTAH na Haitiju. Nisu raspoloživi podaci o broju žena koje učestvuju u ovim misijama, ali se zna da žena vodi sadašnji rotirajući srpski tim na Haitiju.⁹¹ Ona ima iskustvo iz misije u Liberiji gde je radila kao instruktor na lokalnoj policijskoj akademiji obučavajući buduće liberijske policijske službenike. Sada predstavlja Ministarstvo unutrašnjih poslova u međuresornom Savetu za ravnopravnost polova.⁹²

Službe bezbednosti

Prema tvrdnji predstavnice lokalne policije u Novom Pazaru, među 400 policijskih službenika koji rade u ovoj opštini ima 89 žena. Samo 15 žena je u uniformi. Primećeno je da učestvovanje žena u sektoru bezbednosti pozitivno menja način rada u ovom sektoru, jer uvodi mirniji pristup prilikom vršenja policijskih patrola.

Službe bezbednosti u Republici Srbiji čine Bezbednosno-informativna agencija (BIA), Vojnobezbednosna agencija (VBA) i Vojnoobaveštajna agencija (VOA), kao posebna odeljenja Ministarstva odbrane. Njihove aktivnosti uređene su Zakonom o osnovama uređenja službi bezbednosti u Republici Srbiji (2007)⁹³, kojim se propisuje da su ove snage pod demokratskom civilnom kontrolom Narodne skupštine, predsednika, Vlade, Saveta za nacionalnu bezbednost, drugih javnih organa i opšte javnosti. Bilo je nekoliko pokušaja da se usmeri proces reforme službi bezbednosti.

Ubistvo bivšeg premijera Đinđića izazvalo je veće turbulencije, unekoliko pomerilo podelu odgovornosti među različitim bezbednosnim i obaveštajnim agencijama⁹⁴ i dalo pravi podsticaj ovom procesu. Godine 2009. usvojen je Zakon o vojnobezbednosnoj i vojnobaveštajnoj agenciji.

Nije prepoznata potreba uvođenja rodne perspektive u ovaj sektor, što ilustruje činjenica da u vezi sa tim ne postoje nikakve interna politike ili pravila⁹⁵. Nije bilo moguće

87 Asocijacija šefova policija Jugoistočne Evrope (SEPCA): Izveštaj „Uspostavljanje Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope“ (WPON), 29.

88 Ibid., 30.

89 Stojanović, S. „Reforma policije.“

90 Novinski portal B92: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=01&dd=12&nav_category=12&nav_id=403586.

91 Zvanična veb stranica MUP http://www.mup.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/mirovna-misija.h

92 Prema rečima Dragane Petrović, izvršnog sekretara Saveta za ravnopravnost polova.

93 Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, Službeni list Republike Srbije br. 116/07.

94 Bivši vođa Crvenih beretki, Jedinice za specijalne operacije srpske službe bezbednosti (Resor državne bezbednosti) optužen je 2007. godine u Vrhovnom sudu za ubistvo premijera Đinđića i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 40 godina.

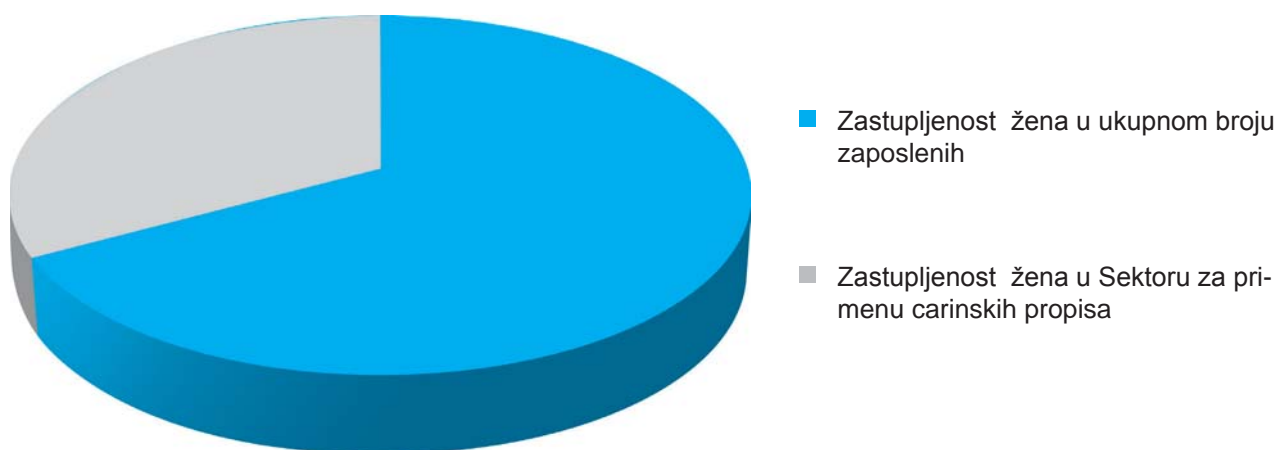
95 Petrović, P. Bezbednosno-obaveštajne službe u

dobiti informacije o internim pravilima i o drugim merama koje treba da obezbede i podstaknu zapošljavanje žena i pripadnika manjinskih zajednica, niti je bilo moguće dobiti informacije o polnoj i nacionalnoj strukturi zaposlenih u ovim službama.⁹⁶ Jedine relevantne raspoložive informacije odnose se na kampanju prijema u BIA koja je sprovedena pre dve godine. Tokom ove kampanje BIA je podsticala pripadnike nacionalnih manjinskih zajednica da se zaposle u agenciji. Pored toga, obaveštajne službe nisu dostavile informacije o tome kolika je procentualna zastupljenost žena i pripadnika nacionalnih manjina na rukovodećim položajima.

Uprava carina

Od 2.578 stalno zaposlenih radnika u Upravi carina, 1.055 ili 41% jesu žene. U Sektoru za kontrolu primene carinskih propisa (koristi sredstva prinude), od 132 za stalno zaposlenih radnika 27 ili oko 20% jesu žene, a među njima samo tri žene imaju status uniformisanog ovlašćenog službenog lica. Iako je podela na „muške“ i „ženske“ poslove manje vidljiva u Upravi carina, ove brojke pokazuju da žene koje su u njoj zaposlene češće nego muškarci obavljaju administrativne poslove.

Zastupljenost žena u Upravi carina

Grafikon 2: Zastupljenost žena u Upravi carina

Bez obzira na to, broj žena koje rade u ovom sektoru iznad je nivoa koji postoji u državnoj upravi.⁹⁷ Međutim, u ovom sektoru nedostaju mere za unapređenje rodne ravnopravnosti i, samim tim, za povećanje broja žena u njegovim operativnim jedinicama.

Samo su dve žene u ovoj upravi postavljane na visoke položaje (direktor i pomoćnik direktora). To predstavlja 0,07% ukupnog broja lica na takvim položajima. Šesnaest žena ili 0,6% ukupnog broja zaposlenih zauzima rukovodeće položaje srednjeg nivoa (načelnici lokalnih carinskih jedinica, načelnici odeljenja i šefovi kabineta). Na rukovodećim položajima nižeg nivoa nalaze se 83 žene ili 3,2% ukupnog broja lica na ovim položajima. Međutim, nema žena na visokim, srednjim i nižim rukovodećim položajima u Sektoru za kontrolu primene

⁹⁶ Na nedavno održanim stručnim konsultacijama sa predstavnicima obaveštajnih i bezbednosnih službi, rukovodioci vojne obaveštajne službe rekli su da su u nedavnom periodu pokušali da zaposle više žena za obavljanje operativnih poslova i da su značajno povećali broj žena u svojim redovima.

⁹⁷ Zastupljenost žena u državnoj upravi i službama socijalnog osiguranja, prema Republičkom statističkom zavodu, iznosi 38,5 procenata. Republički statistički zavod, „Istraživanje radne snage, april 2008. godine“ Pres saopštenje, br. 373 (2008): 9–10, <http://webzr.stat.gov.rs/axd/dokumenti/saopstenja/RS10/rs10102008.pdf>.

carinskih propisa, gde je prilikom rada povremeno potrebno koristiti sredstva prinude.

U članu 318 Carinskog zakona propisuju se uslovi za zapošljavanje carinskih službenika. Kriterijumi za zapošljavanje, osim zvaničnih uslova⁹⁸, podrazumevaju i vrstu i stepen stručne kvalifikacije. Članom 322 Zakona, u kome se govori o uslovima za unapređenje, utvrđeno je i da je jedini uslov napredovanja odgovarajući rezultat do kog se dolazi redovnom procenom radne sposobnosti carinskog službenika.⁹⁹ Prema informacijama koje je Centar za civilno-vojne odnose dobio iz kabineta direktora Uprave carina 25. juna 2008. godine, prilikom zapošljavanja kandidata u obzir se ne uzimaju pol, rasa ili nacionalna pripadnost. Isto tako, rečeno je i da se uslovi za zapošljavanje na određeno radno mesto nikada ne utvrđuju u odnosu na pol.

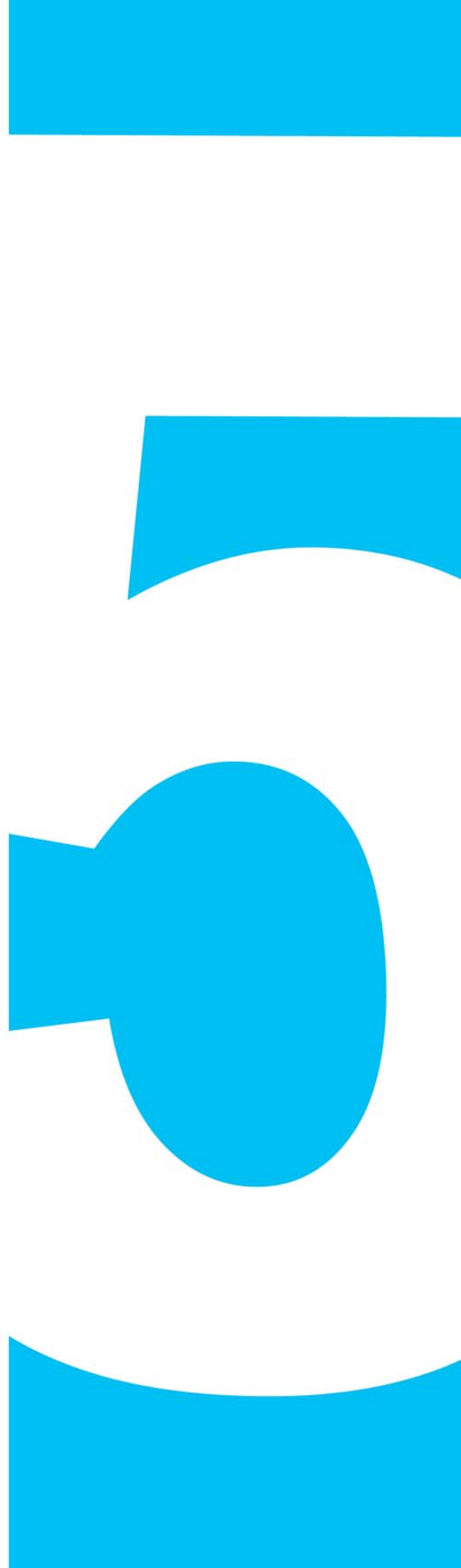
---

98 „Da je [lice] građanin Srbije i Crne Gore, da nije osuđivano ni na najmanju zatvorsku kaznu od tri meseca, da nije osuđivano zbog prevare, nasilja ili droga i da ispunjava posebne zdravstvene i psihološke i fizičke uslove za posebne poslove, da mu radni odnos u nekom telu državnog organa nije prestao kao rezultat disciplinskih mera.”
Zakon o carini, čl. 318, Službeni list Republike Srbije, br. 73/2003, 61/2005.

99 *Zakon o carini*, čl. 322.

**REŠAVANJE
BEZBEDNOSNIH
PROBLEMA ŽENA I
MUŠKARACA**

U sektoru bezbednosti su nedovoljno, i to isključivo ad hoc, donošene politike kojima bi se različito reagovalo na bezbednosne potrebe žena, muškaraca i dečaka. Najveći broj novih donetih politika predstavlja odgovor na inicijative donatora ili na zahteve EU.¹⁰⁰ Ove politike su često uvedene na brzinu i tom prilikom u obzir nije uzimano prethodno iskustvo, stečeno tokom realizacije pilot programa, kao ni lekcije naučene tokom dugogodišnjeg angažovanja civilnog društva na rešavanju ovih pitanja. Najveći broj politika rodne ravnopravnosti težište stavlja na žene i decu žrtve porodičnog nasilja ili trgovine ljudima, ili na maloletne prestupnike. Rezultati istraživanja¹⁰¹ pokazuju da su žene i devojčice izložene, kako fizičkom tako i psihičkom, nasilju prvenstveno u sopstvenim domovima, dok su muškarci i dečaci uglavnom žrtve uličnog nasilja. Istovremeno su muškarci i dečaci i počinioci krivičnih dela u više od 90% svih slučajeva. Rodno osetljiv odnos prema ženama, devojčicama i dečacima koji nisu žrtve ili prestupnici nije razmatran, izuzev kao deo Nacionalne strategije za mlade¹⁰².

U narednom odeljku biće analiziran pristup koji sektor bezbednosti ima kada je reč o rodno zasnovanom nasilju, posebno kada je reč o porodičnom nasilju i o trgovini ljudima. U vezi sa ovim biće istaknuti pozitivni primeri rada, kojih je bilo u Vojvodini i u pojedinim opštinama u drugim delovima Srbije. Teme koje se odnose na rodnu ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje tek su delimično ugrađene u zvanični nastavni program policijskih i vojnih obrazovnih institucija. Još uvek nema nastavnog plana koji bi se posebno bavio rodno zasnovanim nasiljem i seksualnim nasiljem i koji bi sektoru bezbednosti obezbedio osoblje koje je ciljano obučeno za rešavanje ovih pitanja. U glavne manjkavosti rodno osetljivog pristupa prilikom upravljanja sektorom bezbednosti spadaju slaba kultura i politike prevencije, nedovoljna saradnja institucija, kao i pomanjkanje analitičkih sposobnosti i sposobnosti planiranja.

Najveći broj podataka i informacija prikupljenih tokom istraživanja i konsultacija odnosio se na policiju i pravosuđe, dok su vojsku pominjali samo stručnjaci, i to u vezi sa vojnim pripremama za učestvovanje u multinacionalnim operacijama.¹⁰³ Analizirani su i saradnja i partnerstvo institucija sektora bezbednosti i OCD prilikom definisanja i sprovođenja najboljih načina rada za uvođenje rodno osetljivih politika. To je posebno analizirano u svetlu činjenice da su OCD razvile značajna stručna znanja, kako u vezi sa pružanjem usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja, tako i u vezi sa sprečavanjem rodno zasnovanog nasilja. Rezultati pokazuju da saradnja sektora bezbednosti i civilnog društva i dalje nije dovoljno razvijena i da je nezvanična.

Strategija za mlade proklamuje nekoliko ciljeva koje treba postići da bi bio poboljšan nivo bezbednosti mladih (u periodu 2009–2014). Na primer, treba unaprediti način na koji se zaposleni u sektoru bezbednosti odnose prema mladima tako što će biti utvrđeni interni postupci i protokoli; utvrditi i usklađivati multidisciplinarni pristup i međusektorsku saradnju prilikom ustanovljavanja, planiranja i sprovođenja usluga namenjenih mladima, žrtvama i počiniocima nasilja; definisati aktivnosti za uspostavljanje odgovarajuće komunikacije mladih i sektora bezbednosti, kao i povećati nivo međusobnog poverenja i saradnje itd.

100 Prema informacija dobijenim od Natalije Mićunović, direktorke URR, 24. avgusta 2010. godine. Isto tako, ove informacije mogu se naći i u Kvvinna Till Kvinna (2009) „Godišnji izveštaj za 2009. godinu za Srbiju”.

101 Statistički zavod Republike Srbije: *Žene i muškarci u Srbiji* (Beograd: Službeni list, 2008), 44–51.

102 Vlada Republike Srbije: *Nacionalna strategija za mlade* i Vlada Republike Srbije, 2008. godine, i *Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade*, 2009.

103 Trideset i četiri pripadnika Vojske Srbije učestvuju u četiri mirovne misije, a od tog broja šest čine žene.

5.1. Politike rodne ravnopravnosti i protokoli u institucijama sektora bezbednosti

Postojeće politike institucija sektora bezbednosti ne omogućavaju obezbeđivanje rodno osetljivog postupanja. To je očigledno, kako zbog nepostojanja posebnih protokola i politika rodne ravnopravnosti, tako i zbog nedoslednog i neodgovarajućeg odgovora ovih institucija na slučajeve rodno zasnovanog nasilja.¹⁰⁴ Shodno tome, moraju biti uspostavljeni mehanizmi za konsultovanje žena i devojčica koje nisu žrtve kako bi u obzir bila uzeta i njihova gledišta prilikom odlučivanja o prioritetima politike bezbednosti na lokalnom i nacionalnom nivou. U vezi sa tim, neophodno je institucionalizovati koncept policije u zajednici širom zemlje, ali i podstaći odeljenje za civilno-vojnu saradnju Vojske Srbije da definiše aktivnosti i uspostavi partnerstva sa OCD koje rade sa ženama i devojčicama, posebno sa onima iz manjinskih grupa.

Porodično nasilje

U okviru ovog istraživanja prvenstveno je analizirano kako rodno osetljivo postupanje sektora bezbednosti odgovora na porodično nasilje, jer je utvrđeno da je ova vrsta nasilja najčešći oblik rodno zasnovanog nasilja u Srbiji, što se vidi iz centralizovanih podataka i iz konsultacija obavljanih u pet gradova u Srbiji.¹⁰⁵ Kako je navedeno u izveštaju o napretku u realizaciji Milenijumskih ciljeva razvoja u Srbiji¹⁰⁶, broj prijava slučajeva porodičnog nasilja utrostručen je u periodu između 2004. i 2009. godine. Naime, 2004. godine je podneseno

“Nasilje u porodici najčešće se posmatra kao porodična stvar u koju policija ne treba da se meša. Policija često nije rada da se angažuje na zaštiti žrtava porodičnog nasilja. Čak i kada se umeša, policija obično počinocima odredi blage mere kao što su upozorenja.”

Učesnik konsultacija u Novom Pazaru

1.009, dok je 2009. godine podneseno 3.276 ovakvih prijava. Prema istraživanju mreže „Žene protiv nasilja”, u prvih sedam meseci 2010. godine sadašnji ili bivši partneri ubili su 24 žene (22 žene i 2 devojčice).¹⁰⁷ Snežana Lakićević, predsednica Saveta za ravnopravnost polova, istakla je tokom poslednje runde konsultacija u Beogradu da je 50% zvaničnih izveštaja o porodičnom nasilju odmah odbačeno i da ništa nije preduzeto, 35% slučajeva koji su obrađivani u vezi sa ovim zatvoreno je, dok su navodni počinoci pušteni na slobodu.

Posle intenzivnih kampanja vođenih tokom 2002. godine, vlasti Srbije shvatile su koliko je ovaj problem važan, pa je porodično nasilje priznato za krivično delo u Krivičnom

zakoniku (član 118a)¹⁰⁸ i u Zakonu o porodici. U Nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova, koja je usvojena 2009. godine, kao jedan od šest strateških ciljeva navedeno je i sprečavanje i iskorenjivanje nasilja nad

104 Danica Todorov, ed. „Život bez nasilja - Mreža institucija u AP Vojvodini” (Novi Sad: Izvršno veće Autonomne pokrajine Vojvodine, 2009), str. 5. Nataša Jovanović, Jelena Višnjić, Tanja Ignjatović i Bobana Macanović, „Mapiranje praznine - Nezavisni nadzor nad sprovođenjem Zaključnih komentara i preporuka UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena državi Srbiji” (Beograd: Autonomni ženski centar, 2009), str. 47–55.

105 Prema statističkim podacima prikazanim u nacrtu Nacionalne strategije za borbu protiv porodičnog nasilja, koji je predstavljen javnosti aprila–maja 2010. godine.

106 Gorana Krstić at al. “Napredak u realizaciji Milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji” (Beograd: UNDP Serbia, 2009.), str. 62

107 <http://www.zeneprotivnasilja.net/vesti/91-ubijene-24-zene-u-srbiji-od-pocetka-godine>.

108 *Krivični zakonik*, Službeni list, br. 10/02.

ženama i unapređivanje prava žrtava. Godine 2008. usvojena je Strategija za zaštitu od porodičnog nasilja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja za period 2008–2012. tokom jednog participativnog procesa pod pokroviteljstvom Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Tesna saradnja različitih nacionalnih, pokrajinskih i lokalnih vlasti na izradi ove Strategije u Vojvodini dovela je do toga da u ovom delu Srbije postoji mnogo delotvornija reakcija na porodično nasilje nego u drugim delovima Srbije. Definisane ove strategije obavlja se sada i na nacionalnom nivou formulisanjem Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova. Ono se obavlja u okviru projekta „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja” pod nadzorom Uprave za rodnu ravnopravnost i uz podršku UNDP.

Pomanjkanje standarda i doslednog sprovođenja politika

Postoje primeri dobrog rada policije prilikom rešavanja slučajeva porodičnog nasilja, kao i primeri institucijalizovane saradnje policije i lokalnih institucija (u Kragujevcu i nekim opštinama Vojvodine). S druge strane, nevelik je broj primera dobrog rada pravosuđa u vezi sa ovakvim slučajevima. Zbog nepostojanja jasne institucionalne politike, ovi pozitivni primeri su uglavnom rezultat rada pojedinaca i njihovog razumevanja važnosti ovog pitanja. Najveći problem ostaje nedosledno sprovođenje zakona koji se odnose na porodično nasilje. Diskriminatorni i stereotipni stavovi o pitanjima roda često nadvladavaju zvaničnu politiku i profesionalnu dužnost koja zahteva gonjenje počinioca rodno zasnovanog nasilja. Jedna od predstavnica OCD sa kojom smo razgovarali primetila je da u slučajevima porodičnog nasilja policija nije uvek postupala samo kao pružalac bezbednosti, već i kao medijator koji je „smirivao” situaciju.¹⁰⁹ U najvećem broju slučajeva porodičnog nasilja, policija po pravilu jednostavno upozori nasilnika ili odredi novčanu kaznu, čime se omogućava ponavljanje nasilja.¹¹⁰ Informacije prikupljene tokom konsultacija pokazuju da su takvoj reakciji policije izložene više žene iz manjinskih zajednica.¹¹¹ Da bi sprečilo ovakvo postupanje i obezbedilo potpuno i redovno sprovođenje rodno osetljive politike, rukovodstvo policije moraće da poboljša svoje kapacitete za kontrolisanje i nadziranje ponašanja policijskih službenika u slučajevima porodičnog nasilja. Isto tako, policijskom osoblju treba obezbediti formalnu obuku u vezi sa rodnim pitanjima. Slično tome, nedostaju standardi i jednoobraznost reagovanja javnih tužilaca u slučajevima porodičnog nasilja, zbog čega su žrtve često bez adekvatne zaštite.¹¹² Posledica svega ovoga jeste ta da počinioci ostaju nekažnjeni, a žene nezaštićene.

5.1.1. Policija

Uprkos ovim problemima, najveći napredak u sektoru bezbednosti kada je reč o primeni rodno osetljivih politika postigla je policija. Policija je aktivno učestvovala u radu Saveta za ravnopravnost polova od samog njegovog osnivanja 2004. godine. Uvođenje policajki omogućilo je da (polno) mešovite policijske patrole postupaju u slučajevima porodičnog nasilja. Policija je 2004. godine u Somboru prvi put uspostavila saradnju sa centrom za

¹⁰⁹ Informacija se zasniva na iskustvu „Autonomnog ženskog centra” i „BIBIJA” Romskog ženskog centra” kao i na primerima koje su one tokom vođenja razgovora istakle.

¹¹⁰ Pokrajinski zaštitnik građana, *Život bez nasilja – Mreža institucija Pokrajine Vojvodine*, (Izvršno veće Autonomne pokrajine Vojvodine, 2009), str. 54.

¹¹¹ Prema informaciji dobijenim od organizacije BIBIJA, 40% Romkinja ne može da izvadi ličnu kartu. Bez te isprave ne može se tražiti zaštita niti se mogu ostvariti druga prava.

¹¹² Članom 284 Porodičnog zakona propisano je da tužbu za utvrđivanje mera zaštite od porodičnog nasilja „može da podnese i javni tužilac”, čime se tužiocima daje diskreciono pravo da odluče da li će ili neće tako postupiti. Ovakve tužbe se najčešće ne podnose. *Život bez nasilja – Mreža institucija Pokrajine Vojvodine*, str. 29.

socijalni rad kako bi razmenjivala informacije o prijavama porodičnog nasilja. Uspostavljen je standardni način prikupljanja podataka, kao i mehanizam koji je centru za socijalni rad omogućio da u potpunosti istražuje takve slučajeve i da žrtvama pruži adekvatnu pomoć. Slični modeli (protokole) međusektorske saradnje (uključujući u to i policiju, pravosuđe i OCD) za postupanje u slučajevima porodičnog i rodno zasnovanog nasilja kasnije su prihvaćeni u 21 gradu, od kojih se polovina nalazi u Vojvodini.¹¹³ S obzirom na to da ovi protokoli saradnje nisu obavezni, uspešnost njihove primene uglavnom zavisi od volje pojedinačnih rukovodilaca u tim institucijama.

Na osnovu ovog iskustva, Uprava za rodnu ravnopravnost napravila je nacrt Opšteg jedinstvenog protokola za saradnju institucija u postupanju sa žrtvama seksualnog i porodičnog nasilja kojim se predviđa saradnja policije, centara za socijalni rad i OCD.¹¹⁴ S obzirom na to da se pokazalo da razmena tačnih informacija između različitih institucija koje odgovaraju na slučajeve rodno zasnovanog porodičnog nasilja ima presudnu važnost za pružanje odgovarajuće zaštite žrtvi, Uprava za rodnu ravnopravnost¹¹⁵ zalagala se za uspostavljanje jednoobraznih postupaka prikupljanja podataka o žrtvama. „Autonomni ženski centar“ je 2003. godine pripremio prvi Protokol o postupanju policije u slučajevima porodičnog nasilja. Ovaj Protokol je sadržao detaljan spisak pitanja koje policijski službenici treba da postave u slučajevima porodičnog nasilja. Na osnovu ovog seta pitanja, lokalna policija u Somboru pripremila je prvi model za prikupljanje podataka o porodičnom nasilju. Ovaj Protokol je poslat relevantnim odeljenjima u Ministarstvu unutrašnjih poslova, ali nikada nije usvojen iako su njegova opšta načela ugrađena u Jedinstveni protokol koji priprema URR. Sada je AŽC model za prikupljanje podataka o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju predmet razgovora koji se vode sa Upravom i Pokrajinskim sekretarijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova o tome da on bude probno upotrebljen u narednom periodu.

5.1.2. Pravosuđe

Pravosuđe svi konsultovani smatraju „najslabijom karikom“ u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i porodičnog nasilja.¹¹⁶ U najveće probleme spadaju nepostojanje jasne institucionalne politike o načinu postupanja sa žrtvama nasilja u porodici, slaba koordinacija rada sa policijom, dugo trajanje postupaka, kao i blage kazne za počinioce kojima se ne može sprečiti ponavljanje nasilja. Istraživanje „Beogradskog centra za ljudska prava“ pokazuje da postoji značajna razlika između načina na koji slučajevima porodičnog nasilja pristupaju sudije koje su dobile dodatno obrazovanje o ovoj društvenoj pojavi i načina na koji postupaju njihove kolege koje nisu imali takvu obuku.¹¹⁷ Prateći sudske postupke u vezi sa porodičnim nasiljem, „Beogradski centar za ljudska prava“ primetio je da su se neke sudije s optuživanjem odnosile prema žrtvama, pa su ih u nekim slučajevima čak i okrivljavale da su izazvale nasilje. Ovaj centar primetio je i da su kazne često bile suviše niske, a da su suđenja trajala po nekoliko meseci, kao i da su sudije nerado izdavale nalog za iseljenje počinitelaca iz porodičnog stana ili kuće.

113 Prema informacijama dobijenim od Vesne Jarić, savetnice za rodna pitanja, URR.

114 Nacrt se sada nalazi u postupku usvajanja.

115 Ova inicijativa je deo projekta *Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja* koji Uprava sprovodi od 2009. godine.

116 To je bio zajednički zaključak svih OCD sa kojima su vođeni razgovori, a više podataka o načinu postupanja pravosuđa u slučajevima porodičnog nasilja mogu se naći u: Danica Todorov, ur. „Život bez nasilja - Mreža institucija u AP Vojvodini“. (Novi Sad: Izvršno veće Autonomna Pokrajina Vojvodine, 2009).

117 Ovo se odnosi na način na koji se ispituju žrtve, svedoci i počinioci, na dugotrajne procese i donošenje presude. Mijatovic Marina, „Porodično nasilje“ u Život bez nasilja – Mreža institucija u Pokrajini Vojvodina, ur. Danica Todorov. (Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine, 2009), 30.

Protokol o sprečavanju nasilja u porodici u Kragujevcu

I ženske OCD i relevantne institucije za rodnu ravnopravnost navode Kragujevac kao najbolji primer načina na koji međuresorna saradnja može da unapredi rad na delotvornom reagovanju i smanjenju broja slučajeva nasilja u porodici. Kragujevac je bio među 10 opština koje su 2001. godine odabrane kao pilot lokacije za uvođenje policije u zajednici Srbije. Kao deo ovog procesa, u Kragujevcu je osnovan Opštinski savet za bezbednost, koji je okupio predstavnike različitih tela i građana radi planiranja, koordiniranja lokalnih programa bezbednosti i nadgledanja njihove realizacije. U okviru konsultativne analize lokalnih prioriteta bezbednosti, suzbijanje porodičnog nasilja prepoznato je kao jedan od najvećih prioriteta delovanja komunalne policije. Pod pokroviteljstvom Opštinskog saveta za bezbednost osnovana je posebna međuresorna radna grupa za nasilje u porodici koja, između ostalih, združuje rad policije, centra za socijalni rad i predstavnika zdravstva i OCD. Odeljenje kragujevačke policije počelo je 2007. godine da potpisuje protokole o saradnji sa drugim opštinskim organima kako bi bilo omogućeno koordinirano i blagovremeno reagovanje na prijavljene slučajeve porodičnog nasilja. Rezultat toga je da sada, pored policije i pravosuđa, u slučajevima nasilja u porodici odmah reaguju i centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove i opštinska komisija za ravnopravnost polova. Protokolom o saradnji jasno su definisani postupci za rad svih ovih institucija koje rade na otkrivanju i prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici, kao i na pružanju pomoći žrtvama, uključujući u to i besplatnu medicinsku, pravnu i psihološku pomoć. Važan korak ka institucionalnom učenju bilo je i usvajanje mehanizma za prikupljanje i obradu podataka o nasilju u porodici, koji omogućava precizno praćenje trendova i reakcija zasnovanih na boljoj informisanosti. Rezultati su bili ohrabrujući: u Kragujevcu 2008. i 2009. godine nije bilo prijavljenih smrtnih slučajeva u vezi sa nasiljem u porodici, što stvarno predstavlja napredak ukoliko ove podatke uporedimo sa 12 smrtnih slučajeva registrovanih u ovoj opštini 2001. godine. Sve institucije koje su potpisale protokol o saradnji donele su sopstvena interna pravila za postupanje u slučajevima porodičnog nasilja. Na primer, policijsko odeljenje u Kragujevcu usvojilo je standardan upitnik o ocenjivanju rizika. Ovaj upitnik omogućava policiji da preventivno deluje time što joj pomaže prilikom procene da li bi prijavljeni slučaj mogao da dovede do ozbiljnih povreda. Ovo odeljenje uvelo je i odgovarajuću obuku osoblja, a rezultat toga je da se slučajevi nasilja, koji su ranije ignorisani ili po kojima nije postupano na odgovarajući način, sada primereno prijavljuju i obrađuju. U saradnji sa „Autonomnim ženskim centrom“, centar za socijalni rad u Kragujevcu je centrima za socijalni rad u drugim gradovima Srbije pružio stručnu podršku kako bi im pomogao da uspostave slične modele.

Antrfile 9: Protokol o sprečavanju nasilja u porodici u Kragujevcu

5.1.3. Trgovina ljudima

Trgovina ljudima je druga oblast u kojoj je mehanizam za saradnju policije, pravosuđa i OCD formalizovan donošenjem institucionalnih politika i uspostavljanjem nekoliko zvaničnih tela.¹¹⁸ Uspostavljen je i Nacionalni mehanizam za koordinaciju aktivnosti i kreiranje politike za borbu protiv trgovine ljudima. Ovaj mehanizam funkcioniše na dva nivoa: na centralnom, odnosno strateškom i na operativnom nivou.¹¹⁹ U elemente centralnog nivoa spada:

- Savet za borbu protiv trgovine ljudima – telo na nivou ministara uspostavljeno 2008. godine. Sastoji se od rukovodilaca različitih radnih grupa Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima i predstavnika međunarodnih organizacija.
- Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima – telo zaduženo za koordiniranje svih relevantnih aktivnosti Ministarstva unutrašnjih poslova, OCD i međunarodnih organizacija. Koordinator dostavlja izveštaje Savetu za borbu protiv trgovine ljudima, koji mu pomaže u nadgledanju rada Republičkog tima i za borbu protiv trgovine ljudima.
- Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima¹²⁰ – telo osnovano 2002. godine. Ima četiri radne grupe koje su odgovorne za: prevenciju i obrazovanje, pomoć i zaštitu žrtava, borbu protiv trgovine decom i koordinisano delovanje pravosuđa i policije. Članovi ovog tima su predstavnici državnih institucija¹²¹, OCD¹²² i međunarodnih organizacija.¹²³

Pomenuta tela rade u Službi za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, koja je osnovana 2004. godine radi koordinisanja svih organizacija i institucija koje aktivno rade na sprečavanju trgovine ljudima. Agencija ima samo dva zaposlena i funkcioniše pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalne politike.

Ovi mehanizmi za saradnju nisu uvek funkcionalni, jer uglavnom zavise od političke volje i rada koji pojedinačno ulažu zaposleni u sektoru bezbednosti. Prema dvogodišnjem izveštaju organizacije ASTRA (2008–2009)¹²⁴, Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima¹²⁵ usvojen je u aprilu 2009. godine, i to po hitnom postupku radi ispunjavanja jednog od uslova koji je EU postavila za uvođenje bezvignog režima. Pored toga, većinu aktivnosti preduzetih radi sprečavanja krijumčarenja ljudi do sada je realizovalo preko OCD, koje su za te namene dobile donacije od međunarodnih organizacija i vlada.

Uprkos nekim pozitivnim promenama u zakonodavstvu¹²⁶, još uvek postoje problemi prilikom istraživanja slučajeva krijumčarenja ljudi. Ti problemi nastaju zbog predrasuda prema žrtvama i zbog nerazumevanja patnje žrtava koja je posledica seksualnog, fizičkog i psihološkog nasilja. Nije donesen nikakav protokol za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima, a postojeće procedure nisu dovoljno jasne. Pored toga, u ovoj oblasti nije vršena nikakva procena rizika. Mnogi zaposleni u relevantnim državnim institucijama nisu upoznati

118 Prvo višesektorsko telo za borbu protiv trgovine ljudima osnovano je 2001. godine. Okuplja predstavnike državnih institucija, OCD i međunarodnih organizacija.

119 *Strategija za borbu protiv krijumčarenja ljudi u Republici Srbiji*. Službeni list br. 111/06.

120 http://www.mup.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/republicki-tim-za-borbu-protiv-trgovine-ljudima.h.

121 Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo spoljnih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnih prava, Ministarstvo finansija, Ministarstvo omladine i sporta, Ministarstvo zdravlja, Vrhovni sud i Javno tužilaštvo.

122 ASTRA, „Beosuport“, Viktimološko društvo Srbije“, „Savetovališta protiv nasilja u porodici“, „Atina“, „Centar za prava deteta“, „Antitrafiking centar“, „Spasimo decu –UK“ i „Fond hrišćanske dece“.

123 Misija OEBS u Srbiji, misije IOM, UNICEF i UNCHR.

124 ASTRA. *Dvogodišnji izveštaj 2008-2009* (treba uskoro da bude objavljen).

125 Službeni list br. 35/09.

126 Trgovina ljudima je priznata za krivično delo 2003. godine, a 2006. godine je usvojena Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima. Akcioni plan za sprovođenje ove strategije usvojen je u januaru 2009. godine.

sa radom i nadležnostima Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima.¹²⁷ Drugi problem predstavlja nedostatak statističkih podataka o broju prijavljenih i procesuiranih slučajeva trgovine ljudima, što otežava dobijanje jasne slike o ovoj pošasti u Srbiji.

5.2. Rodno osetljiva obuka zaposlenih u sektoru bezbednosti

Obuku i obrazovanje u vezi sa rodnim pitanjima prvi put su nezvanično razvile OCD, a rodne studije uvedene su samo na jedan državni univerzitet, i to 2003. godine.¹²⁸ Program strukovnih studija bezbednosti postoji na Policijskoj akademiji i na Vojnoj akademiji, dok više akademsko obrazovanje o oblasti bezbednosti postoji na dva državna fakulteta i na jednom privatnom.¹²⁹

Nijedna institucija bezbednosti još uvek nije ugradila rodnu komponentu u sve nivoje svog programa obrazovanja i obuke iako su na nekim pojedinačnim programskim nivoima uvedene i određene teme iz oblasti rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja. Obuka u sektoru bezbednosti o rodnim pitanjima uglavnom je sprovedena na inicijativu OCD ili međunarodnih organizacija. Na primer, 2008. godine u novopripremljeni nastavni program za kurseve osnovne policijske obuke u Sremskoj Kamenici uvedena su devedesetominutna predavanja o promovisanju poštovanja raznolikosti u pogledu nacionalne pripadnosti, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, godina starosti ili verskih uverenja.¹³⁰ To je učinjeno uz podršku Misije OEBS u Srbiji i Britanskog saveta. Te iste godine, zaposlenima u Ministarstvu unutrašnjih poslova uvedena su četrdesetpetominutna predavanja o istoj temi, koja su deo njihovog godišnjeg programa stručnog usavršavanja.¹³¹ Pored ograničene formalne obuke o rodnim pitanjima koju nude institucije za obrazovanje policajaca, policijski službenici su pohađali i veliki broj seminara, kurseva, obuka i konferencija o temama kao što su rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, trgovina ljudima i postupanje sa žrtvama ovih krivičnih dela. Njih su organizovale kako međunarodne, tako i domaće organizacije. Na primer, članice organizacije ASTRA organizovale su 2004. godine obuku namenjenu policijskim jedinicama za borbu protiv trgovine ljudima, predavanja na Višoj školi za unutrašnje poslove 2004. i 2006. godine, kao i predavanja u Srednjoj školi za unutrašnje poslove u Sremskoj Kamenici 2005. godine. Policijski službenici u nekoliko beogradskih opština učestvovali su u radu niza seminara o nasilju u porodici, koje je organizovala organizacija BIBIJA. „Autonomni ženski centar“ je 2008. godine organizovao seriju seminara o nasilju u porodici, međunarodnim standardima i primerima dobre prakse u 28 opština Srbije. Ovi seminari bili su namenjenim sudijama i pravnicima koji rade u centrima za socijalni rad.¹³²

Uprkos napretku i opštem povećanju obaveštenosti policijskih službenika o rodnim pitanjima, ove teme ili veštine potrebne za rodno osetljivo postupanje (npr. za vođenje razgovora sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja ili trgovine ljudima) nisu dobile zasluženno mesto u osnovnoj obuci i obrazovanju policijskih službenika, u obuci i usavršavanju tokom karijere i u obuci i obrazovanju za rukovodeće položaje u policiji. Licencirani policijski instruktori, tvorci i evaluatori nastavnog programa koje je obučila Misija OEBS u Srbiji mogli bi da razmotre postojeći nastavni program i da u njega uključe rodnu perspektivu. Oni bi mogli da koriste nastavni program o ravnopravnosti polova, kao i o seksualnom i rodno

127 Dvogodišnji izveštaj organizacije ASTRA.

128 Rodne studije na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.

129 Više o ovim institucijama videti u Aneksu 4: Spisak institucija za obrazovanje i obuku iz oblasti bezbednosti.

130 Stojanović, S. „Reforma policije“.

131 Ibid.

132 Internet stranica organizacije „Autonomni ženski centar“ <http://www.womenngo.org.rs/content/blogcategory/52/96/>.

zasnovanom nasilju, koji je nedavno donela Uprava za rodnu ravnopravnost.¹³³ On bi mogao biti uveden u tri institucije: Pravosudni centar Srbije, Policijsko-kriminalističku akademiju i Službu za upravljanje kadrovima, koja je zadužena za upravljanje ljudskim resursima, obrazovanje i usavršavanje zaposlenih u ministarstvima i u svim državnim institucijama.¹³⁴ U toku je izrada priručnika za Pravosudnu akademiju, kao i kursa za predavače koji će kasnije držati obuku o rodnim pitanjima sudijama.¹³⁵ Priprema se i nastavni program za trogodišnje studije na Policijsko-kriminalističkoj akademiji. Ostaje da se vidi kako će ovaj novi nastavni program biti ugrađen u postojeći nastavni program Policijske akademije, s obzirom na to da je rukovodstvo ove akademije obećalo da će on biti uveden u naredni ciklus obuke.

U Ministarstvu odbrane je obrazovanje o rodnim pitanjima razvijano samo kao deo kursa o mirovnim operacijama, koji nudi Centar za mirovne operacije (CMO) u Generalštabu Vojske Srbije. Ovaj kurs je organizovan na zahtev nordijskih i holandskih donatora, koji su podržali institucionalni razvoj CMO. Obuku obavljaju spoljni eksperti, a težište je stavljeno na rodna pitanja u situacijama tokom sukoba i posle sukoba, kao i u operacijama podrške miru i operacijama borbe protiv trgovine ljudima.¹³⁶ Ovo iskustvo treba institucionalizovati razvojem kapaciteta Ministarstva odbrane, koji su mu potrebni kako bi moglo da obezbedi takvu obuku, kao i nastavljanjem dobre prakse dovođenja spoljnih stručnjaka za rodna pitanja kad god je to potrebno. Odeljenje za civilno-vojnu saradnju Vojske Srbije (tj. Kancelarija za civilno-vojnu saradnju na jugu Srbije) moglo bi da definiše mehanizme saradnje sa ženskim organizacijama, na primer, prilikom izrade nastavnog programa o rodnim pitanjima za kurseve o civilno-vojnim odnosima (CIMIC)¹³⁷ koje osoblje Vojske Srbije svake godine organizuje za pripadnike drugih vojski u regionu.¹³⁸ Pripadnici Vojske Srbije će u narednom godinama verovatno češće učestvovati u međunarodnim mirovnim misijama. Shodno tome, vojnim licima Srbije biće sve važnije to da što više nauče o rodnim pitanjima, kao na primer, o načinu na koji sukobi utiču na odnose između žena i muškaraca, kao i o uticaju koje takve misije imaju na lokalnu zajednicu sa stanovišta roda.

---

133 Vesna Jarić, savetnica za rodna pitanja, projekat *Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja*, Uprava za rodnu ravnopravnost.

134 <http://www.suk.gov.rs/srp/>

135 Datum početka i vremenski plan obuke zavise od buduće dinamike reforme pravosuđa, ali je planirano da obuka na Pravosudnoj akademiji počne u jesen 2010. godine.

136 Zorana Šijački, savetnica za mlade, obrazovanje i rodna pitanja u Odeljenju demokratizacije Misije OEBS u Srbiji bila je jedna od predavača na CMO.

137 Kursevi o civilno vojnim odnosima.

138 Iz Bosne, Makedonije, Crne Gore i Albanije.

A n e k s i

Aneks 1. Spisak osoba sa kojima je vođen intervju

1. Anita Beretić, zamenica pokrajinskog sekretara, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova
2. Birna Thorarinsdottir, savetnica za rodna pitanja, Kancelarija UNIFEM u Beogradu
3. Bobana Macanović, direktorka organizacije „Autonomni ženski centar“
4. Branka Bakić, savetnica za nacionalni program, Odeljenje za sprovođenje zakona, Misija OEBS u Srbiji
5. Danica Todorov, zamenica pokrajinskog Ombudsmana za ravnopravnost polova
6. Đurđica Ergić, rukovodilac programa, „Romski ženski centar“
7. Dragana Petrović, izvršni sekretar, Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije
8. Ines Cerović, Ministarstvo pravde Republike Srbije
9. Ivana Radović, koordinatorica programa prevencije i edukacije, ASTRA
10. Jasna Vujačić, samostalna savetnica, Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike
11. Jovanka Šaranović, načelnica Odeljenja studija odbrane, Ministarstvo odbrane
12. Katarina Harrod, koordinatorica, Kvinna till Kvinna
13. Konstantin Samofalov, član Odbora za odbranu i bezbednost, Narodna skupština Republike Srbije
14. Marijana Pajvančić, profesorka Pravnog fakulteta, Univerzitet u Novom Sadu
15. Milica Bogdanović, savetnica za odnose sa javnošću, Ministarstvo pravde
16. Natalija Mićunović, direktorka Uprave za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike
17. Nevena Petrušić, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti
18. Snežana Novović, zamenica načelnika Uprave za stručno obrazovanje, osposobljavanje, usavršavanje i nauku, Ministarstvo unutrašnjih poslova
19. Staša Žajović, direktorka organizacije „Žene u crnom“
20. Vesna Jarić, savetnica za rodna pitanja, Uprava za rodnu ravnopravnost, projekat „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja“, Ministarstvo rada i socijalne politike
21. Vesna Šijački, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova
22. Zorana Šijački, savetnica za rodna pitanja, Odeljenje za demokratizaciju, Misija OEBS u Srbiji
23. Zorica Mršević, zamenica Zaštitnika građana (između ostalog zadužena za rodna pitanja)

Aneks 2. Ključni međunarodni akteri

I reforma sektora bezbednosti i posebne oblasti rodne ravnopravnosti privukle su veliko interesovanje mnogih pojedinačnih donatora (evidencija o inicijativama postoji u Jedinici za koordinaciju razvojne pomoći Ministarstva finansija¹³⁹). U bilateralne donatore koji imaju najjače programe promovisanja uloge roda u reformi sektora bezbednosti spadaju Kanadska agencija za međunarodni razvoj (CIDA) i Ministarstvo spoljnih poslova Norveške. Međutim, u periodu od decembra 2009. godine do danas CIDA je znatno smanjila razvojnu pomoć Srbiji. Švedska razvojna agencija je izrazila interesovanje za to da pomogne sprovođenje UNSCR 1325 u Srbiji.

Na uvođenju rodne ravnopravnosti u proces reforme sektora bezbednosti u Srbiji rade sledeće međunarodne institucije i organizacije:

- **Misija OEBS u Srbiji**¹⁴⁰ aktivno radi u obe oblasti, kako na RSB, tako i na rodnoj ravnopravnosti. Pored sprovođenja drugih veoma konkretnih i posebnih inicijativa koje se odnose na rodno osnaživanje i usmeravanje ka glavnim društvenim tokovima (npr. imenovanje lica za pitanja rodne ravnopravnosti, promovisanje Romkinja u politici, rad sa Savetom za ravnopravnost polova i Sekretarijatom za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost Autonomne Pokrajine Vojvodine), ova misija posebno radi na integrisanju politike rodne ravnopravnosti u policiji.¹⁴¹
- Nekoliko programa i inicijativa ili podržava ili vodi **UNIFEM**¹⁴². One su uglavnom odnose na osnaživanje žena i uspostavljanje budžetskog procesa koji u obzir uzima rodna pitanja. Posebno je istaknuto angažovanje UNIFEM u reformi sektora bezbednosti u vezi sa ženama, mirom i bezbednošću sprovođenjem Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN. Pod pokroviteljstvom regionalnog programa „Postizanje rodne ravnopravnosti i dobre uprave u oporavku od rata u Jugoistočnoj Evropi”, UNIFEM je pomogao OCD „Žene u crnom“ i „Mreža žena Kosova“ da povećavaju svoje angažovanje u političkim procesima koji se odnose na mir i bezbednost (od 2005. do 2006. godine).
- Projekat UN Žene, mir i demokratija pokrenut je 2004. godine kako bi bilo povećano učestvovanje žena u demokratskoj politici i izgrađena politička kultura u civilnom društvu. Ovaj projekat je sprovodila OCD „**Žene u crnom**“.
- Iskustvo iz sukoba na teritoriji bivših jugoslovenskih republika učinilo je da tamošnje žene shvate koliko je značajno razviti regionalne mehanizme za sprovođenje Rezolucije 1325. Radi toga su, uz podršku različitih međunarodnih donatora, organizovana četiri regionalna sastanka, i to u Sarajevu marta 2006. godine, u Ohridu oktobra 2007. godine, u Ljubljani juna 2008. godine i u Podgorici septembra 2008. godine, kao i Skoplju juna 2010. godine.
- Na podržavanju sprovođenja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Milenijumskog cilja razvoja broj 3 koji se odnosi na promovisanje rodne

139 Organizaciona struktura Ministarstva finansija, <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=6350>.

140 Misija OEBS u Srbiji, <http://www.osce.org/serbia>.

141 Zorana Šijački, savetnica za omladinu, obrazovanje i rodna pitanja u Odeljenju za demokratizaciju Misije OEBS u Srbiji.

142 UNIFEM Regionalna kancelarija za Centralnu i Istočnu Evropu: <http://www.unifem.sk/index.cfm?module=project&page=country&CountryISO=RS>.

ravnopravnosti i osnaživanje žena aktivno radi **UNDP**¹⁴³. Isto tako, UNDP je posebno angažovan u RSB time što radi na institucionalnoj izgradnji Ministarstva odbrane. Aktivan je i kada je reč o pružanju podrške osnivanju Mreže žena policajaca zemalja Jugoistočne Evrope (WPON).

---

143 UNDP, <http://www.undp.org.rs>.

Aneks 3. Nacionalni zakoni i politike koji se odnose na rodnu ravnopravnost i bezbednost

Normativni i strateški okvir za unapređivanje statusa žena u Srbiji zaokružen je 2009. godine. Naredni ključni cilj jeste obezbeđivanje delotvornog sprovođenja i uvođenja rodne perspektive u sve segmente državne uprave.

Potpisivanjem brojnih međunarodnih dokumenata države se obavezuju da promovišu rodnu ravnopravnost i da preduzmu aktivnosti i usvoje mere koje su, između ostalog, usmerene na obezbeđivanje jednakih mogućnosti. Time bi se stvorilo društveno okruženje u kojem se poštuje rodna ravnopravnost. Srbija je potpisnica gotovo svih međunarodnih konvencija koje se odnose na ljudska prava, prava žena i dece, kao i na međunarodno humanitarno pravo koje je usvojeno pod pokroviteljstvom UN. Ona je ratifikovala i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama¹⁴⁴. Kao članica Saveta Evrope, Srbija ima obavezu da se pridržava preporuka ove organizacije. Isto tako, Srbija je dužna da poštuje odredbe mnogih protokola UN, Međunarodne organizacije rada i Svetske zdravstvene organizacije koje je ratifikovala.

Srbija je nakon što je postala sukcesor SRJ počela da primenjuje međunarodne standarde ljudskih prava. Uspostavila je praksu da telima UN i drugim međunarodnim organima dostavlja nacionalne izveštaje o sprovođenju odredbi međunarodnih konvencija koje je ratifikovala.¹⁴⁵ Srbija ima stalne delegacije u Savetu Evrope, OEBS, NATO¹⁴⁶ i drugim regionalnim organizacijama.

S obzirom na to da je do 2001. godine bila izolovana i da joj je bilo zabranjeno učlanjivanje u međunarodne organizacije, Srbija je prvi izveštaj Komitetu CEDAW podnela tek 2007. godine. U skladu sa preporukama UN urađen je akcioni plan za sprovođenje CEDAW Konvencije, kojim je Srbija uvrštena među 18 država u svetu koje su usvojile takav plan.

Kao zemlja koja ima ambiciju da se pridruži EU, Srbija primenjuje sveobuhvatni pristup usklađivanju svog pravnog sistema sa evropskim pravnim tekovinama. U tom pogledu Srbija ulaže znatne napore da dostigne evropske standarde vezane za pitanja rodne ravnopravnosti. Posledica tih napora je da se u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije za 2009. Godinu navodi da su u razmatranoj godini građanska i politička prava u potpunosti poštovana. Bez obzira na to, navodi se da je nivo rodno zasnovanog nasilja u Srbiji i dalje neprihvatljivo visok iako su nacionalnim zakonima strogo zabranjeni svi oblici diskriminacije.

Rodna ravnopravnost je u Srbiji zagarantovana Ustavom iz 2006. godine, kojim se strogo zabranjuju svi oblici rodno zasnovane diskriminacije i garantuje politika pružanja jednakih mogućnosti.

144 „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 – ispravka)

145 Do sada su podneseni sledeći izveštaji: Inicijalni izveštaj o primeni međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima za period 1992–2002; Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o sprečavanju mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja za period 1992 – jun 2003. godine; Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena za period 1992 – jun 2003. godine; Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta za period 1992–2005. godina itd.

146 Saradnja sa NATO na zauzimanju mesta u okviru sporazuma između Srbije i Crne Gore i Organizacije Severnoatlantskog pakta (NATO) o prelaznim sporazumima za podršku mirovnim operacijama („Službeni list SCG – Međunarodni sporazumi“, br. 13/2005), putem članstva Srbije u NATO programu „Partnerstvo za mir“, Sporazuma o informisanju u oblasti bezbednosti iz 2008. godine i Pismo o nameri da se u Republici Srbiji otvori Kancelarija za vezu sa NATO.

Ustav Srbije¹⁴⁷:

- Garantuje ravnopravnost žena i muškaraca (član 15);
- Zabranjuje sve oblike direktne ili indirektno diskriminacije u odnosu na pol i eksplicitno dozvoljava mogućnost uvođenja posebnih mera koje imaju za cilj stvaranje preduslova za postizanje pune ravnopravnosti lica ili grupa lica čiji je položaj u tom pogledu nepovoljniji nego položaj drugih građana (član 21);
- Obavezuje državu da kreira politiku pružanja jednakih mogućnosti (član 1), u skladu sa načelima vladavine prava, socijalne pravde, građanske demokratije, ljudskih prava i evropskih vrednosti, što podrazumeva stvaranje uslova za pun razvoj i unapređenje položaja žena u svim oblastima socijalnog života (političkom, ekonomskom, kulturnom), uključujući tu i oblast bezbednosti, sa ciljem da im se omogući ostvarivanje istih ljudskih prava i osnovnih sloboda kao muškarcima. Politika pružanja jednakih mogućnosti podrazumeva i mogućnost uvođenja posebnih mera koje imaju za cilj postizanje u potpunosti istog položaja lica ili grupa lica čiji je položaj u ovom pogledu nepovoljniji u odnosu na druge građane (član 21).

Ustavom se izričito određuje da su opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava i ratifikovanih međunarodnih sporazuma sastavni deo pravnog sistema Republike Srbije i da će biti direktno primenjena (član 16). U oblasti ljudskih i manjinskih prava to znači sledeće:

- direktno ostvarivanje ljudskih prava garantovanih međunarodnim pravom (član 16);
- tumačenje ljudskih i manjinskih prava u skladu sa aktuelnim međunarodnim standardima i praksom međunarodnih institucija koje prate njihovo ostvarivanje (član 18);
- postojanje prava na međunarodnu zaštitu ljudskih i manjinskih prava (član 22).

Republika Srbija je usvojila nekoliko zakona koji su značajni za zaštitu od diskriminacije i za ličnu bezbednost:

Zakonom o zabrani diskriminacije uređeni su opšta zabrana svih oblika i slučajeva diskriminacije, kao i postupci zaštite od diskriminacije. Njim je uveden Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Poverenik predstavlja nezavisno državno telo koje obavlja dužnosti utvrđene ovim Zakonom.

Zakon o ravnopravnosti polova usvojen je u decembru 2009. godine posle dugotrajne skupštinske procedure i nekoliko pokušaja da se obezbedi skupštinska većina. Srbija je tada dobila prvi zakon o rodnoj ravnopravnosti. Ovim Zakonom Srbiji će biti omogućeno to da konačno (kao poslednja zemlja u regionu koja to radi) uredi stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce prilikom ostvarivanja njihovih prava i obaveza. Takođe, Zakon joj omogućava i da uvede posebne mere za sprečavanje i iskorenjivanje rodno zasnovane diskriminacije, kao i postupke za pravnu zaštitu žrtava diskriminacije.

Krivičnim zakonikom definisana su sva krivična dela koja se smatraju takozvanim međunarodnim krivičnim delima kako je to utvrđeno u poglavlju XXXIV po naslovom Zločini protiv čovečnosti i druge vrednosti zaštićene međunarodnim pravom. Porodično nasilje je prvi put priznato kao posebno krivično delo 2002. godine, dok je krijumčarenje ljudi definisano kao takvo 2003. godine. Krivični zakonik je od tada nekoliko puta menjan i dopunjavan. Najnovije izmene i dopune načinjene su 2009. godine kada su povećane kazne za nasilje u porodici (član 194) i uvedene nove mere bezbednosti, poput zaštitne mere zabrane približavanja (član 89a).

147 „Službeni list Republike Srbije”, br. 98/06.

Zakonom o saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom utvrđeni su način, obuhvat i oblici saradnje državnih institucija Republike Srbije sa Međunarodnim krivičnim sudom u vezi sa pravnom pomoći Sudu i izvršavanjem njegovih odluka. Utvrđeni su i posebni postupci u vezi sa krivičnim delima definisanim u članu 5 Statuta Međunarodnog krivičnog suda, tj. u vezi sa zločinima protiv čovečnosti i sa drugim vrednostima koje štiti međunarodno pravo.

3.1. Zakoni i strategije koje se odnose na bezbednost i odbranu

U oblasti odbrane i bezbednosti usvojeni su sledeći zakoni: Zakon o odbrani, Zakon o Vojski Srbije, Zakon o civilnoj službi, Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti, Zakon o Vojnoj bezbednosnoj agenciji i Vojnoj obaveštajnoj agenciji, Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Republike Srbije, Zakon o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi, Zakon o policiji i Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji. Ovi zakoni nisu ni rodno osetljivi, niti se pozivaju na bilo kakve propise ili protokole koji se odnose na mehanizme rodne ravnopravnosti.

Strategija nacionalne bezbednosti (2009), između ostalog, obuhvata osnovne vrednosti u sledećim oblastima: sloboda, ravnopravnost, izgradnja mira i održavanje mira, vladavina prava, demokratija, socijalna pravda, ljudska prava i slobode, nacionalna, rasna i verska ravnopravnost i ravnopravnost polova, nepovredivost imovine i zaštita životne sredine. U ovoj Strategiji stoji da se Srbija opredelila da poštuje obaveze iz Povelje UN, načela Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Helsinškog završnog dokumenta, kao i da razvija i stvara uslove za unapređenje bezbednosti ljudi, poboljšava ulogu žena u procesima odlučivanja i jača državne mehanizme koji su potrebni za postizanje rodne ravnopravnosti.

U **Strategiji odbrane** (2009) naglašeno je da će Srbija doprineti izgradnji i jačanju bezbednosti unapređivanjem sopstvenih kapaciteta odbrane, zajedničkim radom sa drugim zemljama kao delom integracije u evropske i druge međunarodne strukture bezbednosti i odbrane. Srbija će, takođe, raditi i na jačanju nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti. Ovom Strategijom definisani su vitalni interesi odbrane Republike Srbije, što, između ostalog, podrazumeva zaštitu bezbednosti građana, izgradnju poverenja, unapređenje bezbednosti i stabilnosti u regionu, kao i saradnju i partnerstvo sa međunarodnim organizacijama i institucijama bezbednosti demokratskih država.

Strategijskim pregledom odbrane (2009) definisani su misija i zadaci Vojske Srbije, uključujući u to, između ostalog, i: učestvovanje Srbije u izgradnji i održavanju mira u regionu i širom sveta, što opet podrazumeva učestvovanje u međunarodnoj vojnoj saradnji, mirovnim operacijama i kolektivnom sistemu odbrane, kao i podršku civilnim vlastima u njihovim naporima u borbi protiv nevojnih pretnji bezbednosti.

3.2. Nacionalne strategije vezane za unapređenje rodne ravnopravnosti

Srbija je definisala politiku u oblastima društvenog razvoja, evropskih integracija, odbrane, unapređenja rodne ravnopravnosti i zaštite žena u nekoliko strategija. To su:

Nacionalni milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji, u kojima se navodi nekoliko ciljnih tačaka za postizanje rodne ravnopravnosti, unapređenje položaja žena i razvoj koncepta ljudske bezbednosti. Ciljna tačka 1: prepoloviti, do 2015. godine, nejednakosti između žena i muškaraca (po pitanju siromaštva, zapošljavanja, nezaposlenosti, učestvovanja u sindikatima, unapređenja na radu, plate). Ciljna tačka 2: povećati, do 2015. godine, zastupljenost žena na svim nivoima političkog odlučivanja na najmanje 30%. Ciljna tačka 3: zaokružiti, do 2008. godine, izgradnju sistemskih pretpostavki za postizanje rodne ravnopravnosti (akcioni planovi za primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti i posebnih strategija). Ciljna tačka 4: razviti, do 2015. godine, sistem za zaštitu žena žrtava nasilja i sistem za sprečavanje nasilja nad ženama.

Strategija za smanjenje siromaštva (2002), između ostalog, treba da obezbedi to da žene budu priznate kao ranjiva socijalna grupa, dok se Romkinje, žene izbeglice, žene interno raseljena lica i žene u seoskim područjima označavaju kao posebno ranjive grupe. Shodno tome, Strategijom je utvrđeno nekoliko posebnih mera koje se odnose na ove grupe žena.

Nacionalnim program za integraciju Republike Srbije u EU (2008) utvrđeni su sledeći prioriteti: 1. uspostavljanje Centra za mirovne operacije i učestvovanje pripadnika vojske u mirovnim misijama, ispunjavanje obaveza koje proističu iz članstva u programu „Partnerstvo za mir“, zaključivanje bezbednosnog sporazuma sa NATO; 2. učestvovanje u multinacionalnim vojnim vežbama u Srbiji i na teritoriji zemalja članica programa „Partnerstvo za mir“ i NATO; 3. usvajanje zakona kojima se ustanovljava pravni okvir za angažovanje Vojske Srbije i zaposlenih u Ministarstvu odbrane na pružanju pomoći civilnom stanovništvu (Zakon o civilnoj odbrani, Zakon o vanrednim situacijama itd.); 4. saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSBJ); 5. praćenje stope kriminala i kretanja u postupcima koji se tiču krivičnih dela protiv ustavnog poretka i bezbednosti Republike Srbije, drugih krivičnih dela koja su politički motivisana ili inspirisana mržnjom, kao i krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih vrednosti koje štiti međunarodno pravo; 6. unapređenje pristupa pravdi, promovisanje dobrih međuetničkih odnosa, zaštita prava žena i dece, kao i jačanje institucionalne podrške žrtvama diskriminacije.

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2009) za period od 2009. do 2015. godine. Ovom strategijom definisana je sveobuhvatna i usklađena državna politika, čiji je cilj iskorenjivanje diskriminacije žena, poboljšanje njihovog položaja i integrisanje rodne perspektive u sve domene aktivnosti državnih institucija. Njom su utvrđeni sledeći ciljevi, prema kojima treba: 1. povećati učestvovanje žena u procesima odlučivanja i postići rodnu ravnopravnost; 2. poboljšati ekonomski položaj žena i postići rodnu ravnopravnost; 3. postići rodnu ravnopravnost u obrazovanju; 4. poboljšati zdravlje žena i promovisati rodnu ravnopravnost u zdravstvenoj politici; 5. sprečavati i iskoreniti nasilje nad ženama i promovisati prava žrtava; 6. ukloniti rodne stereotipe prisutne u medijima i promovisati rodnu ravnopravnost. Nacrt Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti predstavljen je javnosti 2009. godine, ali još uvek nije usvojen.

3.3. Zakonodavstvo vezano za rodna pitanja koje se odnosi na odbranu i bezbednost

Strategija za borbu protiv trgovine ljudima (2006) donesena je nakon preporuke Pakta za stabilnost i Međunarodnog centra za razvoj migracione politike. Najvažniji ciljevi ove politike podrazumevaju jačanje institucionalnog okvira za borbu protiv trgovine ljudima, prevenciju, pomoć, zaštitu i reintegraciju žrtava, kao i unapređenje međunarodne saradnje, praćenja i evaluacije napretka u suzbijanju krijumčarenja ljudi.

Nacrtom nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN 1 u Srbiji ukazano je na probleme koji postoje kada je reč o učestvovanju žena u procesu odlučivanja i o njihovom angažovanju u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama, kao i u operacijama podrške miru, u pravnoj zaštiti žena i u aktivnostima čije je težište stavljeno na senzitivizaciju pripadnika i pripadnica Vojske. Aktivnosti su utvrđene na osnovu prethodno ustanovljenih potreba i planirane su za period od 2010. do 2015. godine. Očekuje se da će Plan biti konačno završen narednih meseci i da će ga Vlada usvojiti pre kraja oktobra 2010. godine. Težište će, pre svega, biti stavljeno na započinjanje procesa primene UNSCR 1325, a redovno će biti revidirani u saradnji sa nadležnim nacionalnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama.

3.4. Spisak zakona

- Ustav Republike Srbije (2006) http://www.parlament.gov.rs/content/eng/akta/ustav/ustav_1.asp
- Nacionalna strategija održivog razvoja (2008) http://www.ekoplan.gov.rs/DNA/docs/strategija_rs.pdf
- Strategija za smanjenje siromaštva (2002) <http://t7.sw4i.com/engleski/dokumenta.jsp>
- Nacionalna strategija za pristupanje EU (2005) <http://www.seio.gov.rs/code/navigate.asp?Id=12>
- Nacionalni program za integraciju Republike Srbije u EU – NPI (2008) <http://www.seio.gov.rs/code/navigate.asp?Id=20>
- Nacionalna strategija reforme državne uprave (2004) <http://www.kep.rs/strategije.html>
- Nacionalna strategija za mlade (2008) <http://www.mos.gov.rs/modules.php?op=modload&name=Downloads&file=index&req=viewswdownload&sid=10>
- Zakon o radu (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=208&t=Z
- Zakon o porodici (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=209&t=Z
- Zakon o zaštitniku građana (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=273&t=Z
http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=296&t=Z
- Zakon o državnoj revizorskoj instituciji (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=293&t=Z
- Zakon o državnoj upravi (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=275&t=Z
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (2004), http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=171&t=Z

- Zakon o ministarstvima (2004) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=118&t=Z
- Zakon o Narodnoj skupštini Republike Srbije (2010) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=789&t=Z#
- Zakon o državnim službenicima (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=276&t=Z

Zakoni i strategije iz oblasti rodne ravnopravnosti:

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=724&t=Z
- Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2009–2015) http://www.minrzs.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=27&Itemid=233
- Nacrt Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti <http://www.gendernet.rs/dokumenti.asp?holder=contact&page=62>
- Strategija za borbu protiv krijumčarenja (2006) http://www.bgcentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=77&Itemid=92
- Zakon o borbi protiv diskriminacije (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=539&t=Z
- Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja za period 2008–2012. <http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/pages/DokumentiRavnopravnostiPolova.php?DICat=4&DIItem=46c19ccbb168c71bbbd614017b26b927>

Zakoni i strategije iz oblasti odbrane i bezbednosti:

- Zakon o odbrani (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=696&t=Z
- Zakon o vojsci (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=695&t=Z#
- Zakon o Vojnoj bezbednosnoj agenciji i Vojnoj obaveštajnoj agenciji (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=697&t=Z
- Zakon o policiji (2005)
- Strategija nacionalne bezbednosti (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=443&t=O
- Strategija odbrane (2009) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=444&t=O
- Strategijski pregled odbrane (2009) nije dostupan javnosti.
- Krivični zakonik (2005) http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=285&t=Z
- Zakon o krivičnom postupku (2006) http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=360&t=Z
- Zakon o odgovornosti za kršenje ljudskih prava (2003) http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=98&t=Z

Aneks 4. Spisak institucija koje pružaju obrazovanje i obuku o rodnim pitanjima i pitanjima bezbednosti u Srbiji

Fakultet bezbednosti (www.fb.bg.ac.rs) jedina je civilna državna obrazovna ustanova koja ima četvorogodišnji program studija bezbednosti. Program obuhvata međusobno povezane filozofske, sociološke, političke, pravne, ekonomske, psihološke, etičke, humanitarne, civilno-vojne i druge aspekte bezbednosti, kao i ljudske i društvene resurse, civilnu odbranu i zaštitu životne sredine. U okviru matične delatnosti – nauke o bezbednosti – na Fakultetu se realizuju osnovne akademske i strukovne studije, diplomske akademske studije (master), doktorske studije, specijalističke akademske i strukovne studije, kao i stručno obrazovanje i usavršavanje.

Master studije međunarodne bezbednosti na Fakultetu političkih nauka (www.fpn.bg.ac.rs/main/focus/master_mb.htm) oformljene su 2007. godine u okviru Katedre za međunarodne studije. Pre ovih studija, Centar za civilno-vojne odnose (sada BCBP) uspešno je realizovao jednogodišnje poslediplomske specijalističke kurseve o bezbednosti. Suština ovog kursa bila je da studente upozna sa studijama bezbednosti u okviru disciplina političkih nauka i međunarodnih odnosa, kao i da im pruži kritičku analizu novijeg nasleđa Srbije u oblasti bezbednosti. Najviše studenata bilo je iz državne uprave (Ministarstava odbrane i unutrašnjih poslova, obaveštajnih službi, Skupštine), iz akademskih krugova i iz OCD. Mnogi koji su završili ove specijalističke studije sada su zaposleni na rukovodećim položajima srednjeg i višeg nivoa u državnim institucijama.

Akademija za diplomatiju i bezbednost (www.diplomatija.com) jedina je privatna obrazovana ustanova koja, između ostalog, nudi i studije bezbednosti. Osnovana je 2004. godine i realizuje trogodišnje osnovne i jednogodišnje master studije.

Centar za ženske studije i istraživanja roda (www.zenskestudie.edu.rs) osnovan je 1992. godine kao organizacija civilnog društva. Realizuje jedan alternativni i institucionalni program, čije je težište stavljeno na izučavanje različitih aspekata feminističke teorije. Dvogodišnji specijalistički program rodnih studija ovog Centra sertifikovan je 2003. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Centar je 2005. godine uveo jednogodišnje master studije o rodu i politici, koje sada drži Centar za studije roda i politike, osnovan 2006. godine na tom istom fakultetu.

Centar za rodne studije na Univerzitetu Novi Sad (www.uns.ac.rs/sr/) osnovan je 2002. godine, a od 2006. godine organizuje master i doktorske studije. Rodne studije podrazumevaju interdisciplinarni program višeg obrazovanja, koji preispituje rodna pitanja, ženstvenost, identitet i odnose snaga. Sve to izučava se kako bi studentima i studentkinjama bilo omogućeno da bolje razumeju odnose između polova i da to svoje iskustvo primene u praksi.

Pokrajinski zavod za rodnu ravnopravnost (www.brandco.net/zzrp/strane/o_nama.htm) sprovodi brojne edukativne aktivnosti i obuke radi povećavanja i unapređivanja nivoa znanja o rodnoj ravnopravnosti.

Ženske studije i istraživanja predstavlja nezavisnu OCD, koja analizira, istražuje i nastoji da poboljša položaj žene u društvu. Sedište joj je u Novom Sadu, a nastavni plan obuhvata proučavanje feminističkih teorija. Ovaj Centar organizuje i obuku o rodno zasnovanom nasilju.

Civilne škole nemaju nikakve posebne interne odredbe kojima bi studentkinje bile podsticane da se upišu, izuzev što kandidati oba pola, koji su završili četvorogodišnju srednju školu (bez obzira koju) imaju pravo da se upišu u prvu godinu osnovnih studija.¹⁴⁸

---

148 http://www.fb.bg.ac.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=251&Itemid=1261

Aneks 5. Pregled konsultacija

Organizatori:

Centar za civilno-vojne odnose (sada BCBP) u partnerstvu sa lokalnim OCD i BFPE i DCAF.

Učesnici:

Svaka radionica okupila je između 15 i 30 učesnika. Učesnici radionice u Beogradu bili su predstavnici Vlade, (Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva odbrane i Ministarstva za ljudska prava i rodnu ravnopravnost), ambasada zemalja donatora, kao i domaćih i međunarodnih OCD. Rad četiri ostale radionice uglavnom je bio usmeren na predstavnike tela lokalnih vlasti, policije i OCD, a održane su u četiri grada u Srbiji: Bujanovcu, Kragujevcu, Novom Pazaru i Novom Sadu. U radu ovih radionica učestvovalo je ukupno 79 učesnika, dok je beogradskoj konferenciji prisustvovalo 55 učesnika.

Radionica u Kragujevcu

Datum: 10. mart 2010.godine

Učesnici: 17 (predstavnici lokalnih OCD, Komisije za rodnu ravnopravnost, Ministarstva unutrašnjih poslova i medija).

Slika br. 2: Konsultacije u Kragujevcu

Lokalni partner (organizacija domaćin): „Romski informativni centar“, lokalna OCD čiji je prvenstveni cilj poboljšanje socijalnog, kulturnog i političkog statusa Roma u ovoj zajednici.

Radionica u Novom Sadu

Datum: 11. mart 2010. godine

Učesnici: 26 (predstavnici lokalnih OCD, Komisije za rodnu ravnopravnost, Ministarstva unutrašnjih poslova, OEBS, Kancelarije zaštitnika građana i medija).

Lokalni partner (organizacija domaćin): Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost.

Slika br. 3: Konsultacije u Novom Sadu

Radionica u Novom Pazaru

Datum: 16. mart 2010. godine

Učesnici: 10 (predstavnici lokalnih OCD, policije, političkih partija, centra za socijalni rad, Ministarstva unutrašnjih poslova i medija).

Lokalni partner (organizacija domaćin): „Urban-in“, poznata lokalna OCD, koja prvenstveno radi na izgradnji lokalnih institucija.

Slika br. 4: Konsultacije u Novom Pazaru

Radionica u Bujanovcu

Datum: 17. mart 2010. godine

Učesnici: 26 (predstavnici lokalnih OCD, lokalnih vlasti, Ministarstva unutrašnjih poslova, policije, UN Habitat i medija).

Slika br. 5: Konsultacije u Bujanovcu

Lokalni partner (organizacija domaćin): „Civilni resursni centar u Bujanovcu“, lokalna OCD koja radi na razvoju i promovisanju građanskog društva i na izgradnji poverenja između građana različitih zajednica.

Program:

Program radionica pripremio je BCBP, trudeći se da on u velikoj meri bude participatoran i interaktivan. Svaka radionica započinjana je uvodnim predavanjem, kojim su predstavljani koncepti roda i RSB i ključni nalazi analize stanja u Srbiji koji su u vezi sa rodним pitanjima i RSB. Nakon ove prezentacije, učesnici su bili raspoređivani u grupe (od dve do četiri), zavisno od broja učesnika, i deljeni su im anonimni upitnici (videti u daljem tekstu). Upitnici su se uglavnom odnosili na tri teme: zastupljenost žena u institucijama sektora bezbednosti, učestvovanje žena u procesima odlučivanja o pitanjima bezbednosti i odnos zaposlenih u sektoru bezbednosti prema ženama. Razgovori o ovim temama bili su održani u malim grupama, a cilj ovih razgovora bio je donošenje konkretnih preporuka i definisanje aktivnosti koje će biti sprovedene u narednom periodu. Sudeći po ocenama radionice, učesnici smatraju da je to bio najzanimljiviji deo konsultacija. Na zaključnim sednicama predstavljani su nalazi svake radne grupe i tom prilikom ukazivano je na dalji mogući put. Isticano je da su povratne informacije značajne i da će doprineti završnim konsultacijama koje će biti održane u Beogradu.

Upitnik za učesnike na sastancima radnih grupa u Bujanovcu, Kragujevcu, Novom Pazaru i Novom Sadu.**Prva tema:** Žene u sektoru bezbednosti

1. Da li, po Vašem mišljenju, u sektoru bezbednosti postoje poslovi koji su manje „podesni” za žene nego za muškarce? Molimo Vas da navedite koji su to poslovi i da objasnite svoj stav.
2. Da li u Vašem gradu/zajednici ima žena koje su zaposlene u sektoru bezbednosti? U kojim institucijama se žene najčešće zapošljavaju (policija, vojska, carina, službe bezbednosti, itd.)?
3. Da li, po Vašem mišljenju, učestvovanje žena u institucijama sektora bezbednosti utiče na način rada tih institucija? Na koji način?
4. Koje su, po Vašem mišljenju, glavne prepreke većeg angažovanja žena u sektoru bezbednosti?

Druga tema: Uloga žena u procesu odlučivanja

1. Da li žene u Vašem gradu/zajednici konsultuju tokom postupka donošenja/usvajanja odluka koje utiču na bezbednost Vaše zajednice?
2. Da li znate za bilo koje stalno telo koje konsultuje građane (npr. konsultativna tela u lokalnoj upravi), a u čijem radu učestvuju žene (pojedinačno ili posredstvom ženskih organizacija)? Da li se te konsultacije redovno održavaju, kada se održavaju i kojom prilikom?
3. Koje su, po Vašem mišljenju, prepreke povećanju učestvovanja žena u procesu odlučivanja u sektoru bezbednosti?

Treća tema: Odnos sektora bezbednosti prema ženama

1. Da li je, po Vašem mišljenju, odnos zaposlenih u sektoru bezbednosti prema ženama različit od odnosa prema muškarcima? Ako jeste, na koji način?
2. Da li se, po Vašem mišljenju, razlikuje odnos pripadnika sektora bezbednosti prema ženama koje pripadaju manjinskim etničkim grupama? Kako?
3. Kakav je, po Vašem mišljenju, odnos policije prema rodno zasnovanom nasilju i prema nasilju u porodici?

Upitnik za radne grupe na konferenciji koja je održana u Beogradu

1. Koje bi, po Vašem mišljenju, oblasti/poslovi u sektoru bezbednosti najviše koristili povećanju broja žena zaposlenih na njihovom obavljanju? Molimo Vas da navede koji su to poslovi i da objasnite svoj stav.
2. Koji su, po Vašem mišljenju, najveći izazovi sa kojima se suočavaju žene koje rade u institucijama sektora bezbednosti? Na koji način oni mogu biti prevaziđeni?
3. Na koji način, po Vašem mišljenju, institucije sektora bezbednosti mogu uključiti rodnu perspektivu u sistem upravljanja ljudskim resursima (kako unaprediti regrutovanje, ostanak i napredovanje žena u sektoru bezbednosti)?
4. Koje su, po Vašem mišljenju, najveće prepreke većem učestvovanju žena u procesu donošenja odluka u sektoru bezbednosti? Koji su načini za prevazilaženje ovih prepreka?
5. Da li postoje mehanizmi koordinacije i saradnje različitih institucija koje se bave pitanjima roda i bezbednošću na republičkom nivou? Da li su, po Vašem mišljenju, ovi mehanizmi dovoljni i funkcionalni? Šta bi moglo da bude unapređeno?
6. Da li unutar Vaše institucije postoje formalni mehanizmi komunikacije i koordinacije sa lokalnim institucijama koje se bave istim temama (npr. između Saveta za rodnu ravnopravnost i lokalnih komisija za rodnu ravnopravnost)? Koji su način jačanja mehanizama koordinacije i komunikacije republičkih i lokalnih institucija?

Slika br. 6: Konferencija u Beogradu

Konferencija u Beogradu

Za bolju budućnost: Rod i RSB u Srbiji

Datum: 29. april 2010. godine

Učesnici: 55 (predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva odbrane, Ministarstva pravde i Ministarstva rada, Bezbednosno informativne agencije, Agencije za borbu protiv pranja novca, OCD, međunarodnih organizacija, ambasada i medija).

Bibliografija

1. Alargić, Dragana i Miodrag Bajić. „Osnovne pretpostavke angažovanja žena u vojsci”. U: Žene u vojsci, ur. Jovanka Šaranović et al., str. 184. Beograd: Ministarstvo odbrane, Institut za strategijska istraživanja, Misija OEBS u Srbiji, 2007.
2. ASTRA. Dvogodišnji izveštaj 2006–2007. Beograd: ASTRA, 2008.
3. Marija Blagojević. „Iskustva policije Srbije u osposobljavanju žena za poslove u oblasti bezbednosti”. U: Žene u vojsci, ur. Jovanka Šaranović et al., str. 147–164. Beograd: Ministarstvo odbrane, Institut za strategijska istraživanja, Misija OEBS u Srbiji, 2007.
4. Branković, Biljana. Odgovor na neme kritike: Mapiranje usluga koje pružaju NVO u oblasti rodno zasnovanog nasilja. Beograd: UNDP Serbia, 2009.
5. Maja Branković-Đundić, Marina Ileš, Dragan Božanić. Towards Gender Budgeting in the Autonomous Province of Vojvodina. [Ka rodnom budžetskom postupku u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini]. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2009.
6. Drude, Dahlerup. Women, Quotas and Politics. [Žene, kvote i politika]. London: Routledge, 2006.
7. DCAF. Gender and SSR – DCAF Backgrounder. [Rod i RSB]. Geneva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2009.
8. Mark, Downes. Police reform in Serbia – towards the creation of a modern and accountable police service. [Reforma policije u Srbiji – na putu stvaranja moderne i odgovorne policije]. Beograd: Misija OEBS u Srbiji i Crnoj Gori, Odeljenje za sprovođenje zakona, 2004, str. 33.
9. Evropska komisija. Serbia 2009 Progress report. [Izveštaj o napretku Srbije za 2009. godinu]. Brisel: Komisija Evropskih zajednica.
10. Evropske zajednice. One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men. [Sto reči za ravnopravnost: rečnik termina o ravnopravnosti žena i muškaraca]. Biro za zvanične publikacije Evropskih zajednica, Evropske zajednice, 1998.
11. Vlada Republike Srbije. Nacionalna strategija za mlade, 2008.
12. Vlada Republike Srbije. Nacionalni program za integraciju sa Evropskom unijom, 2009.
13. Vlada Republike Srbije. Napredak u ostvarivanju Milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji, 2010.
14. Miroslav, Hadžić, Sonja Stojanović, S. et al., Godišnjak reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009.
15. Ignjatović, Tanja i Bobana Macanović. „Uspostavljanje mehanizama za praćenje i intervencije u oblasti nasilja u porodici – tri godine rada”. U: Za život bez straha. Priručnik 2005/2006. Beograd: AŽC.
16. Heiner, Hänggi. Conceptualising Safety Sector Reform and Reconstruction [Koncept reforme sektora bezbednosti i rekonstrukcije]. Ženeva: DCAF, 2004.
17. Jarić, Vesna i Nadežda Radović. Rečnik rodne ravnopravnosti. Beograd: Heinrich Boll Stiftung, 2010.
18. Jovanović, Nataša. et al.. Mapiranje praznine – Nezavisni nadzor nad sprovođenjem Zaključnih komentara i preporuka UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena

- državi Srbiji. Beograd: Autonomni ženski centar, 2009.
19. Kešetović, Želimir. Završni izveštaj o prvoj fazi projekta „Policija i manjine i socijalno vulnerabilne grupe. Beograd, London: Misija OEBS u Srbiji, British Council, 2006.
  20. Kolin, Marija, ur. Rodne nejednakosti na tržištu rada u Srbiji i podsticaji integracija. Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2009.
  21. Kvinna Till Kvinna. Annual Report 2009 Serbia [Godišnji izveštaj za Srbiju, za 2009. godinu]. Department for Reform Cooperation in Eastern Europe (SIDA), 2009.
  22. Ministarstvo rada i socijalne politike. Analiza početnog stanja u oblasti institucionalnih kapaciteta za sprovođenje antidiskriminacionog zakonodavstva u Srbiji. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike i UNDP, 2009.
  23. Ministarstvo odbrane i Beogradski fond za političku izuzetnost. Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Srbiji, 2009.
  24. Novović, Snežana i Petrović, D. Žene u policiji. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova, VŠUP, 2006.
  25. Pajvančić, Marijana. Pravni okvir ravnopravnosti polova. Novi Sad: Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, 2008.
  26. Pokrajinski ombudsman. Pet godina pokrajinskog ombudsmana 2003–2008.”. Novi Sad: Pokrajinski ombudsman, 2008.
  27. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Priručnik za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u javne politike. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2009.
  28. Pokrajinski zaštitnik građana. Izveštaj pokrajinskog zaštitnika građana za 2009. Autonomna Pokrajina Vojvodine, 2009.
  29. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost. Izveštaj o razvoju lokalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti”. Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2007.
  30. Radović, Ivana. et al. Trgovina ljudima – Priručnik za novinare. Beograd: ASTRA, 2009.
  31. SEPCA. Establishment of the Women’s Policija Network in the South-East Europe [Uspostavljanje Mreže žena policajaca Jugoistočne Evrope], 2010.
  32. Spasić, Danijela. „Žene u sistemu policijskog obrazovanja i perspektiva ženskih ljudskih prava”. TEMIDA (2008): 41–61.
  33. Statistički zavod Republike Srbije. Žene i muškarci u Srbiji. Beograd: Statistički zavod Republike Srbije, 2008.
  34. Todorov, Danica, ur. Život bez nasilja – mreža institucija u AP Vojvodini. Novi Sad: Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine, 2009.
  35. Valasek, Kristin. „Security Sector Reform and Gender“ [Reforma sektora bezbednosti i rodna pitanja]. U: Gender and RSB Toolkit. Geneva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2009.
  36. Zaštitnik građana i Pokrajinski ombudsman. Rodno ravnopravne/ravnopravni – zaštitite svoja prava”. Novi Sad: Zaštitnik građana i Pokrajinski ombudsman, 2009.

Izvori sa Interneta:

1. Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine, www.skupstinavojvodine.gov.rs/?s=odborpolovi&mak=RadnaTela
2. ASTRA, www.astra.org.rs/eng/
3. BIBIJA, www.bibija.org
4. Lokalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost, www.gendernet.rs/lokalni.aps?section=1
5. Ministarstvo odbrane Republike Srbije, www.mod.gov.rs
6. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, www.mup.gov.rs
7. Narodna skupština Republike Srbije, www.parlament.gov.rs/content/lat/index.asp
8. Kancelarija zaštitnika građana, www.ombudsman.rs
9. Dnevni list „Politika“, www.politika.rs
10. Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike, www.minrzs.gov.rs
11. Pokrajinski zaštitnik građana, www.ombudsmanapv.org
12. Kancelarija UN za droge i kriminal, www.unodc.org
13. „Viktimološko društvo Srbije“, www.vds.org.rs
14. „Žene u crnom“, www.zeneucrnem.org

Akteri sektora bezbednosti

To su organizacije odgovorne za zaštitu države i društva. Na osnovu holističkog pristupa reformi sektora bezbednosti, akteri su podeljeni u četiri grupe. Prvu grupu čine državni akteri koji upotrebljavaju silu. Među njima se nalaze vojska, policija, službe bezbednosti i drugi državni organi, koji primenjuju pojedina policijska ovlašćenja. Zbog činjenice da je reč o državnim aparatima, koji imaju državni monopol nad legitimnom upotrebom sile, možemo reći da ove ustanove čine "tvrdo jezgro" sektora bezbednosti. U drugu grupu aktera spadaju državni organi koji ne upotrebljavaju silu, oni su direktno zaduženi za upravljanje sektorom bezbednosti. Među njima se nalaze Parlament, Vlada, odnosno Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, pravosudni sistem itd. Ove institucije su ujedno zadužene za demokratsku civilnu kontrolu i nadzor državnih aparata sile, te zbog toga imaju centralni značaj za RSB. Treću grupu aktera u sektoru bezbednosti čine oni nedržavni organi koji imaju ovlašćenja da upotrebljavaju silu. Među njima se nalaze privatne organizacije koje legitimno upotrebljavaju silu, kao što su privatne bezbednosne, obaveštajne i vojne kompanije. Konačno, u poslednju grupu spadaju sve one institucije građanskog društva koje ne koriste silu, ali koje učestvuju u javnom nadzoru i u diskursu o bezbednosti. To su brojna udruženja građana, mediji, univerziteti, društveni pokreti itd. Preraspodela moći i pozicija odlučivanja (40 - 60% zastupljenosti bilo kog pola) između muškaraca i žena u svakoj oblasti života, što predstavlja važan uslov ravnopravnosti između muškaraca i žena (Preporuka Evropskog saveta 96/694/EC of 02/12/96, OJ L 319).

Jednaka zarada za rad jednake vrednosti

Jednaka zarada za posao jednake vrednosti, čije vrednovanje ne sadrži obeležja diskriminacije zasnovane na polu ili bračnom statusu, a odnosi se na sve aspekte plaćanja i uslova nagrađivanja (čl. 141 (par 119) Sporazuma).

Jednake mogućnosti za muškarce i žene

Odsustvo prepreka za učestvovanje u ekonomskom, političkom i društvenom životu koje su zasnovane na polu.

Kvote

Kvote su mere zastupljenosti žena u političkim institucijama. Određena proporcija ili podela mesta, poslaničkih mandata, sredstava koja je namenjena određenoj grupi, najčešće u skladu sa određenim pravilima ili kriterijumima, a usmerena na ispravljanje nesrazmernosti u prethodnom periodu, obično na mestima odlučivanja ili u pristupu mogućnostima za obuku ili zaposlenje. Kvote u politici predstavljaju procenat ili broj za prikazivanje specifičnih grupa,

149 Objašnjenje termina preuzeto je iz "100 reči o ravnopravnosti: Rečnik termina o ravnopravnosti žena i muškaraca" - *One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men* od strane Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998. (Prevod na srpski: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2004.), osim termina reforma sektora bezbednosti i akteri u sektoru bezbednosti.

u ovom slučaju žena, najčešće u obliku minimalnih procenata, na primer 20, 30, 40.

Ljudska prava žena

Prava žena i devojčica, kao neotuđivi, sastavni i neodvojivi deo univerzalnih ljudskih prava, uključujući u to i koncept reproduktivnih prava.

Nevidljive prepreke

Stavovi ili tradicionalne predrasude, norme i vrednosti koje sprečavaju osnaživanje i puno učestvovanje žena u društvu.

Osnaživanje

Proces ostvarivanja dostupnosti i razvoja kapaciteta radi aktivnog učestvovanja u oblikovanju sopstvenog života i zajednice u ekonomskoj, društvenoj i političkoj sferi.

Pol

Biološke karakteristike kojima se ljudska bića određuju kao žene i muškarci.

Povlašćeni tretman

Postupanje prema pojedincu ili grupi pojedinaca na način koji verovatno vodi većim pogodnostima, boljem pristupu, pravima, mogućnostima ili višem položaju u odnosu na drugog pojedinca ili grupu pojedinaca. Može biti upotrebljena pozitivno, kada podrazumeva pozitivnu akciju u nameri da se eliminiše prethodna diskriminativna praksa, ili negativno, kada namerava da održi razlike ili prednosti jednog pojedinca ili grupe pojedinaca u odnosu na druge.

Pozitivna akcija (mere afirmativne akcije)

Mere koje se odnose na određene grupe s namerom da se eliminiše ili spreči diskriminacija ili da se ublaže štetne posledice koje proizlaze iz postojećih stavova, ponašanja i struktura (ponekad se pominje kao pozitivna diskriminacija).

Ravnopravnost žena i muškaraca (rodna ravnopravnost)

Načelo jednakih prava i tretmana žena i muškaraca. Koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogim rodnim ulogama. A takođe, on podrazumeva da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj meri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju.

Reforma sektora bezbednosti

Reforma sektora bezbednosti predstavlja koncept koji podrazumeva „efikasno i efektno pružanje ljudske i državne bezbednost u okvirima demokratske vladavine“. Dva normativna elementa koja čine jezgro koncepta RSB jesu: 1. razvoj bezbednosnih institucija sposobnih za pružanje bezbednosti (tj. operativna efikasnost i efektivnost) i 2. efikasni kontrolni i

nadzorni mehanizami koji su u skladu sa demokratskim normama.¹⁵⁰

Rod

Rod se odnosi na socijalne odnose i uloge žena, muškaraca, dečaka i devojčica koje su obikovane kulturnim, socijalnim, ekonomskih i političkim uslovima, očekivanjima i obavezama koje imaju u porodici, zajednici i državi. Takođe, rod predstavlja teorijski koncept koji se odnosi na društvene razlike koje postoje između muškaraca i žena, a koje su naučene, podložne promenama tokom vremena i variraju u okviru i među različitim kulturama.

Rodna analiza

Proučavanje razlika u uslovima, potrebama, zastupljenosti, dostupnosti izvora i razvoja, kontroli sredstava, moći odlučivanja, itd. između žena i muškaraca, na osnovu njima pripisanih rodni uloga.

Rodne uloge

Grupa običaja koji se odnose na aktivnosti i ponašanje pripisano ženama i muškarcima, koji se prenose i održavaju kroz kulturu, tradiciju, religiju, zajednicu i drugo.

Rodni jaz

Jaz koji postoji između žena i muškaraca u bilo kojoj oblasti a do koga dolazi zbog prema stepenu njihovog učestvovanja, pristupa, prava nadoknade ili beneficija.

Rodni odnosi

Nejednaki odnosi i preraspodela moći između muškaraca i žena koje karakteriše bilo koji rodni sistem.

Rodno budžetiranje

Rodno budžetiranje je jedna od strategija za eliminisanje neravnopravnosti žena i muškaraca i predstavlja deo šireg pristupa koji se bavi uvođenjem ravnopravnosti polova u javnu politiku. To je u suštini uvođenje ravnopravnosti polova u javnu politiku (eng. gender mainstreaming) prilikom izrade i usvajanja budžeta. To znači da u svim procesima planiranja, izrade i korišćenja budžeta, na svim nivoima, mora biti prisutna rodna komponenta, to jest da mora biti vođeno računa da li budžet u istoj meri zadovoljava potrebe i muškog i ženskog dela populacije.¹⁵¹

Rodno osetljiva statistika

Prikupljanje i izdvajanje podataka i statističkih informacija prema rodnoj pripadnosti, koja omogućavaju sprovođenje uporedne analize/rodne analize.

¹⁵⁰ Hänggi, Heiner. (2004) "Conceptualising Security Sector Reform and Reconstruction." Geneva: DCAF.

¹⁵¹ Gender budgeting (2005) Final Report of the Group of Specialist on Gender Budgeting (EG-S-GB). Strasbourg: Council of Europe, Directorate General of Human Rights.

Rodno planiranje

Aktivni pristup planiranju koji kao ključna varijabla ili kriterijum uzima rodnost i koji teži da eksplicitno uključi i rodnu dimenziju u politiku ili akciju.

Rodni ugovor

Skup implicitnih i eksplicitnih pravila koja uređuju odnose među polovima, a koja određuju različit rad i vrednost tog rada, odgovornosti i obaveze za muškarce i žene. Odražavaju se na tri nivoa:– u kulturi – norme i vrednosti društva; u institucijama – porodična davanja, obrazovanje, politika zapošljavanja itd. i u procesu socijalizacije, primarno u porodici.

Rodno zasnovana diskriminacija

Rodno zasnovana diskriminacija predstavlja svako neposredno ili posredno razlikovanje, privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje čiji se cilj ili posledica ogledaju u otežavanju, ugrožavanju, onemogućavanju ili negiranju priznavanja, uživanja ili ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom i svakom drugom polju, zbog pripadnosti određenom polu, bez obzira na njihov bračni status. (Prilagođeno prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, član 1)

Rodno zasnovano nasilje

Svaki štetan čin počinjen nad licem kome se pripisuju razlike između muškarca i žene (IASC, 2005). Rodno zasnovano nasilje ima veći uticaj na žene i devojke jer su one najčešće preživele ili trpe fizička i psihička uznemiravanja kada su žrtve od muškaraca (VHO, 2005) smatra se rodno zasnovanim nasiljem. U stvari, termin “polno zasnovano nasilje” često se koristi umesto termina “nasilje nad ženama”, da ukaže na dimenzije u okviru kojih se nasilje nad ženama dešava: podređeni položaj žena (ekonomski i socijalni) čini ih više podložnim nasilju i doprinosi okruženju da prihvati izgovore, pa čak i da prihvati nasilje nad ženama (Heise, 2006). Takođe je važna i činjenica da su i muškarci i dečaci preživeli rodno zasnovano nasilje, kao što je silovanje metod demoralizacije muškarca ili seksualno zlostavljanje dečaka. Rodnoj ulozi doprinosi i činjenica da muškarci i dečaci aktima nasilja nad ženama dokazuju svoju muškost drugim muškarcima ili dečacima. Rodno zasnovano nasilje uključuje mnogo oblika nasilja, kao što su fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko.

Segregacija radnih mesta/segregacija u zapošljavanju

Zastupljenost žena i muškaraca u različitim oblicima i na različitim nivoima aktivnosti i zaposlenja, gde su žene ograničene na uži izbor zaduženja (horizontalna segregacija) i na posao nižeg ranga (vertikalna segregacija).

Seksualno uznemiravanje

Neželjeno ponašanje seksualne prirode ili neki drugi čin koji se zasniva na polu, a koji vređa dostojanstvo žena i muškaraca na radnom mestu, uključujući u to i ponašanje nadređenih lica i kolega (Regulativa Saveta 90/C 157/02 od 29/05/90, OJ C 157).

Stakleni plafon

Nevidljiva prepreka proizišla iz složene strukture organizacije u kojoj dominiraju muškarci, a koja sprečava žene u dostizanju viših pozicija.

Trgovina ljudima

Trgovina ljudima je zločin protiv čovečnosti. Ona uključuje čin regrutovanja, prevoza, prenosa, skrivanja i primanja lica putem upotrebe sile, prinude ili drugih sredstava radi njihovog iskorišćavanja. Eksploatacija obuhvata prostituciju i druge oblike seksualne eksploatacije, zatim prinudni rad ili usluge, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, ropstvo ili uklanjanje organa.¹⁵²

Ujednačeno učestvovanje žena i muškaraca

Preraspodela moći i pozicija odlučivanja (40 - 60% zastupljenosti bilo kog pola) između muškaraca i žena u svakoj oblasti života, što predstavlja važan uslov ravnopravnosti između muškaraca i žena (Preporuka Evropskog saveta 96/694/EC of 02/12/96, OJ L 319).

Uvođenje ravnopravnosti polova u javnu politiku (gender mainstreaming)

Sistematsko uključivanje specifičnog položaja, prioriteta i potreba žena i muškaraca u svaku politiku radi unapređenja ravnopravnosti među ženama i muškarcima i modifikacija svih opštih politika i mera, posebno radi postizanja ravnopravnosti, aktivnim i otvorenim razmatranjem njihovih efekata na odgovarajuće situacije žena i muškaraca prilikom njihove primene, nadzora i vrednovanja, u fazi planiranja. (Saopštenje Komisije COM (96) 67 finalno od 21/02/96).

152 United Nations Office on Drugs and Crime, <http://www.unodc.org/>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

305:351.86(497.11)
351.86(497.11)

ROD i reforma sektora bezbednosti u
Republici Srbiji / [istraživački tim Nataša
Petrović ... [et al.] ; urednice Sonja
Stojanović, Kathrin Quesada]. - Beograd :
Beogradski centar za bezbednosnu politiku,
2010 (Beograd : Unagraf). - 150 str. :
ilustr. ; 25 cm

Podaci o autorima preuzeti iz kolofona. -
Tiraž 400. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija: str.
142-143.

ISBN 978-86-83543-88-5

a) Родна равноправност - Безбедносни сектор
- Србија b) Безбедносни сектор - Реформа -
Србија
COBISS.SR-ID 178409740

U ovom izveštaju, koji je nastao u saradnji Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (nekadašnji Centar za civilno-vojne odnose) i Beogradskog fonda za političku izuzetnost, a na zahtev Ženevskog centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), predstavljeni su rezultati analize stanja rodne ravnopravnosti u kontekstu reforme sektora bezbednosti (RSB) u Srbiji.

Ciljevi analize stanja su:

- identifikovati međunarodne, regionalne i lokalne aktere koji se bave rodnim pitanjem i pitanjem bezbednosti;
- detaljno opisati trenutno stanje uvođenja rodne perspektive u upravljanje u sektoru bezbednosti na centralnom i opštinskom nivou, kao i stanje uvođenja postojećih inicijativa u ovoj oblasti;
- identifikovati lokalne potrebe i nedostatke u sadašnjim procesima reforme sektora bezbednosti i odrediti prioritete kojima treba da se bave državne vlasti i civilno društvo uz podršku međunarodne donatorske zajednice, uključujući u to i projekat DCAF koji se bavi rodnim pitanjem i reformom sektora bezbednosti;
- podići nivo svesti o rodnom pitanju i bezbednosti i uvećati nivo podrške zajednice;
- stvoriti prostor za dijalog i uspostaviti mrežu relevantnih aktera koji se bave rodnim pitanjem i sektorom bezbednosti i osnažiti mrežu tamo gde ona već postoji.

Ovaj izveštaj o analizi stanja poslužiće kao referentni osnov za odlučivanje o budućim projektnim aktivnostima koje se odnose na rodno pitanje i reformu sektora bezbednosti u Srbiji. On predstavlja integralni deo dugoročne posvećenosti DCAF tome da uvede rodno osvešćenu politiku u procese reforme i institucije sektora bezbednosti u regionu Zapadnog Balkana.